

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: «ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ І ЇХ ВПЛИВ НА
ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ»**

Виконав: студент II курсу,
групи 8.0539 - з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Міцна Юлія Юріївна
Керівник: к.пед.н., доцент кафедри
психології Халік О.О.
Рецензент: к.психол.н., доцент кафедри
психології Грединарова О.М.

Запоріжжя
2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
(код та назва)
Освітня програма Психологія
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
к. психол. н., доцент. Н.О. Губа
« _____ » _____ 2020 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

Міцної Юлії Юріївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1 Тема роботи Особливості сімейних стосунків і їх вплив на задоволеність шлюбом

керівник роботи Халік О.О. к.пед.н., доцент кафедри психології
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від _____ «14» липня 2020 року № 1032-с

2 Термін подання студентом роботи _____

3 Вихідні дані до роботи _____ аналіз психолого-педагогічної літератури

4 Зміст розрахунково - пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Дослідити такі поняття, як психологічний характер сімейного спілкування, установки та рольові очікування, і на основі емпіричного дослідження обґрунтувати зміст і структуру консультативної роботи з формування гармонійних сімейних стосунків, які позитивно впливали б на задоволеність шлюбом у парі. Розробити та впровадити програму консультативної роботи щодо налагодження шлюбно-сімейних стосунків та установок в сімейній парі.

5 Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
9 таблиць, 7 рисунків

6 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Халік О.О., доцент		
Розділ 1	Халік О.О., доцент		
Розділ 2	Халік О.О., доцент		
Розділ 3	Халік О.О., доцент		
Висновки	Халік О.О., доцент		

7 Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Робота над вступом	січень-березень 2020 р.	Виконано
2	Робота над першим розділом	березень 2020 р.	Виконано
3	Робота над другим розділом	квітень-травень 2020 р.	Виконано
4	Робота над третім розділом	вересень-жовтень 2020р.	Виконано
5	Написання висновків	жовтень 2020 р.	Виконано
6	Передзахист	листопад 2020 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	листопад 2020 р.	Виконано

Студент _____ Ю.Ю. Міцна
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ О.О. Халік
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Грединарова
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 95 сторінок, 9 таблиць, 7 рисунків, 90 джерел, 6 додатків.

Об'єкт дослідження – сімейні стосунки між чоловіком та дружиною та їх складові.

Предмет дослідження – сімейні стосунки між чоловіком та дружиною та їх складові.

Мета роботи – дослідити такі поняття, як характер сімейного спілкування, установки та рольові очікування, і на основі емпіричного дослідження обґрунтувати зміст і структуру консультативної роботи з формування гармонійних сімейних стосунків, які позитивно впливали б на задоволеність шлюбом у парі.

Гіпотеза дослідження: ефективність впливу на задоволеність шлюбом налагодженої системи шлюбно-сімейних стосунків у парі, особистісних установок подружжя щодо сімейного життя, розподілу ролей, що відповідає очікуванням, забезпечується комплексом діагностичної та консультативної роботи практичного психолога.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: тестування, опитування, спостереження, бесіда, анкетування.

Наукова новизна полягає у розробці та впровадженні програми використання методу казкотерапії у консультативній роботі з метою підвищення рівня задоволеності шлюбом.

Галузь використання: психологічні консультації, вищі навчальні заклади.

СІМ'Я, ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ, КОНСУЛЬТАЦІЙНА РОБОТА, КАЗКОТЕРАПІЯ.

SUMMARY

Mitsnaya Yu.Yu Features of family relationships and their impact on marital satisfaction.

Qualification work consists of an introduction, 3 chapters, conclusion, bibliography (90 titles, 5 of foreign origin), 6 appendices on 52 pages. Qualification volume of work - 103 pages, of which 99 - the main text. There are 9 tables, 7 graphs.

The qualification work provides a theoretical overview and describes an experimental study of the impact of marital and family relationships, attitudes and role expectations on marital satisfaction.

The master's thesis consists of 3 chapters, each of which deals with various aspects of such factors of marital satisfaction as marital and family relationships, attitudes in married couples, role expectations and harassment, as well as the features of their impact on marital satisfaction.

Object of research: family relations between husband and wife and their components.

Subject of research: features of family relations between a man and a woman and their influence on marriage satisfaction.

The purpose of the study: to explore concepts such as the nature of family communication, attitudes and role expectations and harassment, and on the basis of empirical research to substantiate the content and structure of counseling work on forming harmonious family relationships that would positively affect marital satisfaction.

Section 1 "Theoretical study of family relationships that affect marital satisfaction" provides a theoretical analysis of the impact of marital and family relationships, attitudes and role expectations and demands on marital satisfaction, theoretical approaches have been generalized and systematized to design empirical research.

Section 2 "Methodology and methods of studying the impact of interpersonal communication, family attitudes and role expectations on marital satisfaction" was an analysis of diagnostic tools to study the impact of marital and family relationships,

attitudes and role expectations on marital satisfaction and reasonable methodological support of the study.

Section 3. "Features of the work of a psychologist to increase marital satisfaction" explains the procedure and research methods, it presents a developed and implemented program to increase marital satisfaction and tests its effectiveness.

Research methods: theoretical and comparative analysis, classification and systematization of scientific sources, comparison and generalization of research data, testing, surveys, observations, interviews, questionnaires.

As a result of theoretical analysis of the problems of family communication, attitudes and role expectations that affect marital satisfaction, the following patterns were established: - understanding the peculiarities of marital and family relations allows spouses to establish family relationships; - the consistency of the attitudes of the spouses and the degree of their compatibility ensure the harmony and strength of the marriage.

Substantiating the methodological support of the study, we analyzed the diagnostic tools to study the impact of marital and family relationships, attitudes and role expectations on marital satisfaction, which allowed us to develop a set of diagnostic techniques for empirical research and choose a systematic approach to research as a basic concept of our work.

The results of testing the effectiveness of this program showed that the level of marital satisfaction in the identified problem couples increased, so we can assume that our hypothesis, which is that the effectiveness of the impact on marital satisfaction of the established system of marital and family relations in the couple family life, the distribution of roles that meets expectations, provided by a set of diagnostic and counseling work of a practical psychologist, can be considered proven. Prospects for further research in this area are to determine marital satisfaction depending on the number of children and their age.

Key words: marital and family relations, attitudes of spouses, role harassment and expectations, marital satisfaction, fairy tale therapy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ.....	11
1.1. Шлюбно-сімейні стосунки між подружжям та їх внесок у розвиток задоволеності шлюбом.....	11
1.2. Установки у сімейних парах та їх вплив на задоволеність шлюбом.....	16
1.3. Рольові очікування і домагання та їх вплив на задоволеність шлюбом....	21
1.4. Задоволеність шлюбом як показник успішності функціонування сімейної системи.....	26
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ, СІМЕЙНИХ УСТАНОВОК ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ.....	33
2.1. Аналіз діагностичного інструментарію вивчення впливу шлюбно-сімейних стосунків, установок та рольових очікувань на задоволеність шлюбом.....	33
2.2. Обґрунтування методичного забезпечення дослідження.....	37
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ.....	40
3.1. Організація та методи дослідження	40
3.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	50
3.3. Програма консультативної роботи щодо підвищення рівня задоволеності шлюбом	69
3.4. Консультативна робота з сім'ями щодо підвищення рівня задоволеності шлюбом та аналіз її ефективності.....	72
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	96
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Актуальність теми. Сім'я є важливим елементом соціальної структури нашого суспільства. Протягом тривалого часу цю тему вивчали багато науковців, але, оскільки сім'я піддається впливу постійній зміні соціальних умов, вказана тема завжди була і є актуальною. Таким чином, у суспільстві виникає необхідність нових досліджень сучасної сім'ї та пошуку ресурсів для утворення гармонійних стосунків у родині. Це особливо важливо, оскільки останній час спостерігаються негативні тенденції розвитку сімейних стосунків: зростання кількості розлучень за психологічними мотивами, зменшення народжуваності, рольове перевантаження подружжя тощо.

Набувають актуальності також практичні соціально-психологічні дослідження закономірностей і особливостей функціонування сучасної сім'ї та їх впливу на задоволеність шлюбом.

Питання психології міжособистісної взаємодії висвітлені в психологічній літературі досить широко (Л. Я. Гозман, А. І. Донцов, Б. А. Єремєєв, Ю. Н. Карандашев, Я. Л. Коломінський, В. М. Мясичев, М. М. Обозов та ін.).

Водночас, подружня взаємодія є однією з найскладніших та актуальних проблем, яка привертає увагу психологів. Психологічні дослідження сім'ї характеризуються різноманітністю підходів, різноплановістю категорій, що використовуються, невизначеністю і надмірною широтою охоплення подружніх стосунків.

У психолого-педагогічній літературі розроблялися проблеми, пов'язані:

- з особливостями сучасної сім'ї (К. Вітек, С. І. Голод, В. Н. Дружинін, Л. В. Карцева, Л. Б. Шнейдер, Є. М. Черняк),
- з розподілом подружніх ролей (Ю. Є. Альошина, О. В. Антонюк, А. Н. Волкова, С. В. Ковальов, С. Кратохвил, В. П. Левкович),
- з сімейною структурою, сімейним лідерством (А. Я. Варга, Т. І. Димнова, С. Кратохвил, А. П. Ощепкова, В. Сатір, Т. М. Трапезнікова),

- із спілкуванням у сім'ї (Ю. Є. Альошина, А. І. Антонов, О. О. Бодальов, Л. Я. Гозман, О. О. Кронік, М. М. Обозов, Ю. Б. Рюріков),

- з подружніми конфліктами (С. Кратохвил, М. В. Малярова, В. А. Смахов, Е. Г. Ейдемільер, В. В. Юстицький),

- з проблемою задоволеності шлюбом (Г. Айзенк, Ю. Є. Альошина, М. Аргайл, С. І. Голод, В. В. Столін),

- з проблемою подружньої сумісності (А. К. Дмитренко, М. М. Обозов, А. М. Обозова, Т. М. Трапезнікова) та ін.

Дослідження С. І. Голода, Н. Н. Обозова виявили, що благополуччя сім'ї на різних вікових етапах обумовлене не лише психологічною сумісністю, але й сексуальною відповідністю партнерів. Н. Н. Обозов зауважує, що шлюб – це, перш за все, психологічний союз двох духовно близьких людей, з однаковими ідеалами, ціннісними орієнтаціями, людей з достатнім рівнем сексуальної сумісності та спільними поглядами на спільне подружнє життя.

С. В. Ковальов, вивчаючи подружні взаємини у молодих сім'ях, як одну з головних причини подружніх конфліктів виокремив невідповідність реальних та ідеальних уявлень про свого партнера, що вказує на невідповідність рольових очікувань. Життєздатна структура сім'ї необхідна для виконання головних задач сім'ї – підтримувати індивідуальність, водночас створюючи відчуття єдності, належності до цілого.

Ю. Є. Альошина вважає, що одним із показників успішності функціонування сімейної системи є суб'єктивна задоволеність подружжя своїм шлюбом, яка вказує на ставлення людини до сімейного життя та є головним показником потреб усієї сім'ї, що характеризує міжособистісне сприйняття чоловіком і дружиною один одного, вказує на позитивне сприйняття свого шлюбу, задоволеність шлюбом, яка прямим чином впливає на його стабільність.

Дослідження психологічної готовності сучасної молоді до шлюбних стосунків, особливостей рольової диференціації в умовах сучасної сім'ї, причин і механізмів порушень функцій сім'ї, загальних тенденцій розвитку української

сім'ї є важливою основою для розширення психодіагностичних і психокорекційних методів сімейного консультування та психотерапії.

Разом з тим існують численні аспекти, що вимагають невідкладного розв'язання, зокрема, пошук головних критеріїв та чинників задоволеності шлюбом, узагальнення одержаних результатів у теоретичні підходи тощо.

Також поза увагою залишаються проблеми особливостей сімейної взаємодії залежно від особистісних рис кожного з подружньої пари.

Все вищевикладене зумовило вибір теми магістерської роботи: «Особливості сімейних стосунків і їх вплив на задоволеність шлюбом».

Об'єкт - сімейні стосунки між чоловіком та дружиною та їх складові.

Предмет - особливості сімейних стосунків між чоловіком та жінкою та їх вплив на задоволеність шлюбом.

Мета: дослідити такі поняття, як характер сімейного спілкування, установки та рольові очікування, і на основі емпіричного дослідження обґрунтувати зміст і структуру консультативної з формування гармонійних сімейних стосунків, які позитивно впливали б на задоволеність шлюбом у парі.

Із врахуванням мети та гіпотези дослідження нами були сформульовані наступні завдання:

- провести теоретичний аналіз проблем сімейного спілкування, установок та рольових очікувань, що впливають на задоволеність шлюбом;

- обґрунтувати методичне забезпечення дослідження на основі проведеного теоретичного аналізу впливу шлюбно-сімейних стосунків, установок та рольових очікувань на задоволеність шлюбом;

- емпірично дослідити вплив на задоволеність шлюбом рольових очікувань партнерів, налагодженості шлюбно-сімейних стосунків та установок в сімейних парах;

- розробити програму консультаційної роботи щодо налагодження шлюбно-сімейних стосунків та корекції установок і рольових очікувань;

- впровадити програму консультаційної роботи та перевірити її ефективність.

Гіпотеза: ефективність впливу на задоволеність шлюбом налагодженої системи шлюбно-сімейних стосунків у парі, особистісних установок подружжя щодо сімейного життя, розподілу ролей, що відповідає очікуванням, забезпечується комплексом діагностичної та консультативної роботи практичного психолога.

Методи дослідження:

- теоретичні методи дослідження (теоретико-порівняльний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень),

- емпіричні методи дослідження (тестування, опитування, спостереження, бесіда, анкетування).

Діагностичний інструментарій: опитувальник «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська); методика «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська); методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова); тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко).

Наукова новизна полягає у тому, що вперше теоретично та емпірично обґрунтовано новий підхід до використання методу казкотерапії у консультативній роботі щодо корекції шлюбно-сімейних стосунків, установок та рольових очікувань і домагань з метою підвищення рівня задоволеності шлюбом.

Практичне значення роботи полягає у розробці та впровадженні програми консультативної роботи щодо корекції шлюбно-сімейних стосунків, установок та рольових очікувань і домагань та підвищення рівня задоволеності шлюбом.

Розроблена програма може бути використана психологами-практиками й працівниками психологічних служб в організації консультативної, психокорекційної та профілактичної роботи з клієнтами, а також викладачами дисциплін «Психологія сім'ї», «Основи сімейного консультування» тощо.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувались:

- теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень,

- використанням комплексу надійних і валідних психодіагностичних процедур,

- створенням адекватних умов діагностування,

- поєднанням кількісного і якісного аналізу емпіричних даних,

- репрезентативністю складу експериментальної групи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження особливостей сімейних стосунків та їх впливу на задоволеність шлюбом були викладені в тезах, опублікованих у матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції „Інтеграційні можливості сучасної психології та шляхи її розвитку”, яка була проведена 15-16 жовтня 2020 року на базі Запорізького національного університету.

Структура та обсяг роботи. Складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 90 найменувань та шести додатків на 41 сторінках. Загальний обсяг основного тексту - 99 сторінок. Робота містить 9 таблиць та 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ ТА ЇХ ВПЛИВУ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ

1.1. Шлюбно-сімейні стосунки між подружжям та їх внесок у розвиток задоволеності шлюбом

Психологічний простір життєвого світу особистості складають шлюбно-сімейні стосунки, що визначають якість життя людини та посідають центральне місце серед міжособистісних взаємин.

Проблеми шлюбно-сімейних стосунків завжди привертали до себе увагу дослідників, тому питання задоволеності сімейними стосунками, міжособистісного сприйняття подружжям, сімейної стабільності та сумісності партнерів детально висвітлено у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, зокрема, у роботах Ю. Є. Альшиної, Т. В. Андрєєвої, В. Н. Дружиніна, О. А. Карабанової, В. А. Сисенко, Е. М. Тійт, М. М. Обозової, А. М. Обозової, Л.Б. Шнейдер та ін. [6; 9; 35; 74; 79].

Інтимні міжособистісні стосунки, сутність феномену кохання та його типологія, причини та прояви невротичного кохання, вплив стосунків, що існували у батьківській сім'ї, на шлюбні стосунки подружжя привертали також увагу зарубіжних психологів (Е. Берн, А. Маслоу, Р. Мей, В. Сатір, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні та ін.).

Так, за К. Роджерсом, який запропонував поняття подружності, підґрунтям успішних взаємин у сім'ї є емоційний зв'язок партнерів [66].

Етапи розвитку емоційно-близьких взаємин у сім'ї були розглянуті Н. Пезешкіаном, ним же була запропонована універсальна форма подружньої взаємодії, яка передбачає взаємопорозуміння партнерів та задоволеність сімейними стосунками [59].

Приділяють увагу дослідженням шлюбно-сімейних взаємостосунків багато українських дослідників (Л. М. Пучкова, М. Є. Жидко, О. С. Кочарян, О. В. Волошок, А. К. Дмитренко, М. І. Мушкевич, О. Ю. Сидоренко, О. С. Язвинська, Н. Є. Хлопоніна та ін. [28; 53; 77].

В широкому розумінні стосунки між подружжям регулюються сукупністю норм і санкцій інституту шлюбу, який, в свою чергу, являє собою сукупність соціальних норм, що санкціонують взаємостосунки чоловіка і жінки, систему взаємних обов'язків і прав, суттєвих для функціонування інституту сім'ї і життєдіяльності сімейної групи [81, 141].

Проте слід відмітити, що у працях, присвячених проблемам шлюбу та сім'ї, спостерігається певна суперечливість у визначенні їх властивостей: з одного боку сім'я традиційно визначається через її інституційні властивості (С. П. Гіренко, Т. І. Димнова, М. Л. Краснов), а з іншого – дослідники акцентують увагу на деінституційному характері подружніх стосунків (С. І. Голод, В. І. Пищик, О. А. Столярчук та ін.) [60, 5].

Так, Столярчук О. А. визначає сім'ю як малу соціальну групу, найважливішу форму організації особистого побуту, засновану на подружньому союзі та стосунках між чоловіком і дружиною, батьками та дітьми, братами і сестрами, іншими родичами, що живуть разом і формують спільне господарство на основі єдиного сімейного бюджету [72, 8].

Санкціонована суспільством форма стосунків між чоловіком і дружиною, що історично змінюється, є шлюб, який розглядається як основа для формування сім'ї [11, 17].

У психологічній літературі розглядаються наступні форми шлюбно-сімейних взаємостосунків:

1. Шлюбно-сімейні стосунки на основі чесної контрактної системи, для яких характерно:

- партнери уявляють, чого хочуть від шлюбу,
- партнери допомагають один одному вирішувати життєві проблеми,
- між партнерами існує емоційна прив'язаність, але не кохання.

Негативною рисою таких стосунків є те, що така сім'я існує як економічна одиниця – немає теплих почуттів, емоційних переживань, існує максимальна особистісна свобода і мінімальна особистісна залученість у сімейні стосунки.

2. Шлюбно-сімейні стосунки на основі нечесного контракту, ознаками яких є односторонність таких стосунків, коли кожен з партнерів намагається отримати свою користь від цього шлюбу.

3. Шлюбно-сімейні стосунки за примусом.

При такій формі сімейних стосунків:

- не має глибокого почуття;
- основою для таких стосунків може бути жалість, амбіційність або власне бажання володіти партнером;
- виключена свобода;
- психологічні основи деформовані, компроміси неможливі.

4. Шлюбно-сімейні стосунки як ритуал виконання соціально-нормативних установок, наслідування визначених суспільством стереотипів.

При таких формах стосунків є передумови для довгостроковості існування сім'ї та шлюбу, хоча при цьому не виключена випадковість шлюбу, а тому й випадковість розпаду.

5. Шлюбно-сімейні стосунки, освячені коханням, що є ідеальною формою взаємостосунків, які засновані на добровільності, повазі; де діти народжені у любові. При цьому зберігаються індивідуальність і самостійність, а також повна підтримка партнера [60, 43].

Шнейдер Л. Б. описує традиційні й квазісімейні форми розвитку шлюбно-сімейних стосунків.

Нормативну (традиційну) модель шлюбно-сімейних стосунків відрізняють:

- фіксованість і стабільність подружніх відносин,
- наявність дітей або бажання їх мати,
- сексуальна вірність партнерів,

- гетеросексуальність,
- чоловіча ідеологія (установка на домінування чоловіка),
- діадність,
- юридичний шлюб, тобто шлюб, оформлений у відповідних органах державної влади без участі церковних організацій [79, 63].

До особливостей квазісімейних форм відносять:

- самотність,
- незареєстроване співжиття,
- розлучення,
- повторні шлюбно-родинні стосунки,
- відкритий шлюб,
- позашлюбний секс,
- свінгерство (обмін партнерами),
- інтимна дружба,
- гомосексуальність,
- груповий шлюб, житлові співтовариства і колективні сім'ї,
- усвідомлений бездітний шлюб.

На думку Л. Б. Шнейдер, стимулюючими факторами для існування квазісімейних форм виступають:

- підвищення толерантності суспільства до нетрадиційних форм шлюбно-родинних стосунків,
- знецінення традиційних форм шлюбу,
- знижений рівень вимог до якості власного подружнього і родинного життя у більшості людей [79, 63].

Саме особливості шлюбно-сімейних стосунків у подружній парі впливають на те, чи буде вказана пара задоволена своїм шлюбом.

Дмитренко А. К., аналізуючи проблему задоволеності шлюбом, вказує, що на неї більшою мірою впливають як особливості міжособистісного сприймання партнера, їх характерологічні і особистісні риси, так і узгодженість цінностей подружжя. У стабільних шлюбах спостерігається тісний зв'язок між

цінностями партнерів. Зі збільшенням стажу подружнього життя цінності, що не заторкують смислових утворень партнерів, змінюються, відображаючи тим самим міру їхньої особистої задоволеності шлюбом і життям загалом [28].

Харлі У. розглядає також гендерні відмінності задоволеності шлюбом:

- для жінок найважливішими виявились: романтична атмосфера в сім'ї, ніжність у стосунках з чоловіком, фінансова підтримка і відданість чоловіка сім'ї;

- для чоловіків це – статеве задоволення, спільний відпочинок, зовнішня привабливість дружини, ведення дружиною домашнього господарства, моральна підтримка, захоплення дружини чоловіком [76].

Не менш важливими чинниками, які впливають на міру задоволеності подружжя шлюбом є соціально-економічні та статусні чинники [37, 118].

Результати багатьох досліджень свідчать про те, що існують прямі позитивні зв'язки між задоволеністю шлюбом і такими чинниками, як:

- рівень освіти,
- прибуток подружжя,
- наявність дітей у сім'ї,
- позитивна оцінка свого здоров'я,
- задоволеністю роботою.

Існують також і негативні зв'язки:

- між задоволеністю шлюбом і зловживанням одним з партнерів алкоголем або наркотичними речовинами,
- між задоволеністю шлюбом і відчуттям депресії і самотності [90].

Дослідниками особливо відзначається той факт, що для задоволеності шлюбом важлива успішна адаптація партнерів у суб'єкт-суб'єктних стосунках, відзначається необхідність наявності між партнерами:

- саморозкриття,
- глибокого взаєморозуміння і прийняття поглядів і поведінки партнера,
- спільних символів у процесі спілкування [28].

За Короленко Ц. П., форми взаємовідносин у сім'ї визначають, які проблеми можуть виникати в таких сім'ях. Здорові подружні взаємини, крім забезпечення життєдіяльності сімейного організму, обумовлюють розвиток кожного з партнерів і подружжя в цілому, благополуччя сім'ї, успішність розвитку всіх її членів окремо і разом [38, 222].

Таким чином, ми доходимо висновку, що, аналізуючи сімейні стосунки, необхідно зосередити увагу на дослідженні закономірностей міжособистісних відносин у сім'ї, внутрішньосімейних відносин (їхньої стійкості, стабільності) з позицій впливу на розвиток особистості.

Знання цих закономірностей дозволяють проводити практичну роботу з сім'ями, діагностувати й допомагати перебудовувати сімейні взаємини.

1.2. Установки у сімейних парах та їх вплив на задоволеність шлюбом

Різка розбіжність між реальним життям сім'ї та очікуваннями подружжя в парі, а також розбіжності між реальним характером партнера та уявленнями про нього є головною причиною незадоволеності шлюбом. В цьому контексті особливої уваги, на нашу думку, заслуговує дослідження, спрямоване на виявлення соціально-психологічних установок сучасного подружжя та їх вплив на задоволеність шлюбом.

Важливий внесок у галузі розробки психодіагностичних методів сімейного консультування зробили М. Боуен, А. Н. Волкова, Т. Герінг, Е. Г. Ейдемільер, А. С. Кочарян, Д. Олсон, Т. М. Трапезнікова, та ін.

Вивченням сім'ї як структурної системи займалися такі вітчизняні автори, як Н. В. Александрова, Т. В. Дегтяренко, М. Г. Буряк, Н. С. Скачкова, І. Г. Малкіна-Пих, Е. Г. Ейдемільер, В. Юстицькіс.

Різні підходи до класифікації дисфункціональних сімей докладно представлені в роботах А. Я. Варги, Е. Г. Ейдемільера, О. П. Саннікової, А. Є. Личко, В. Юстицькіса.

Проблему сімейних міфів і легенд як багатофункціонального сімейного феномену і їх вплив на життя і функціонування сім'ї досліджували А. Я. Варга, Н. І. Оліфірович.

Поряд з цим Е. Г. Ейдемільер вивчав поняття «сімейна історія» і ввів термін «тема», під яким розуміється проблема, навколо якої періодично повторюється сімейний конфлікт [82].

Вивчення цього феномену, що полягає у повторенні в поколіннях поведінкових стереотипів, було розпочато ще американським психіатром, психологом і психоаналітиком М. Боуеном. Ним був розроблений метод генограмного аналізу функціонування сім'ї за допомогою генограми сім'ї. Така генограма сьогодні використовується не лише як графічна інформація про сім'ю, але й як інструмент психокорекційної роботи з сім'єю [45].

Однією з найважливіших умов стабільності та благополуччя подружньої пари психологи (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. К. Дубовська) вважають установки чоловіка й дружини по найбільш значимим сферам сімейного життя, тобто визначення соціально-психологічної сумісності партнерів у шлюбі.

Зокрема, Гребенніков І. В. виділяє чотири аспекти подружньої сумісності:

1) духовна сумісність яка характеризує узгодженість цілепокладання, компонентів поведінки партнерів:

- ціннісних орієнтацій,
- потреб,
- інтересів,
- поглядів,
- оцінок,
- думок тощо;

2) персональна сумісність, яка характеризує відповідність структурно-динамічних особливостей партнерів:

- темперамент,
- характер,

- емоційно-вольова сфера.

Один з критеріїв персональної сумісності – безконфліктний розподіл міжособистісних ролей, основною закономірністю якого є доповнюваність структурних характеристик партнерів;

3) сімейно-побутова сумісність, яка характеризує функціональні особливості шлюбних партнерів:

- узгодженість у явленні про функції сім'ї та відповідний устрій,

- узгодженість ролевих очікувань і домагань при реалізації цих функцій;

4) фізіологічна (в тому числі, сексуальна) сумісність, ознаками якої є гармонія тілесного контакту чоловіка і жінки, задоволеність від близькості [26].

Таким чином, задоволеність шлюбом пов'язується з суб'єктивним рівнем згоди партнерів з приводу різних важливих для подружжя питань спільного життя:

1) ставлення до людей;

2) альтернатива між почуттям боргу й задоволенням;

3) ставлення до дітей;

4) ставлення до автономності або залежності чоловіка й жінки;

5) ставлення до розлучення;

6) ставлення до любові романтичного типу;

7) оцінка значення сексуальної сфери в сімейному житті;

8) ставлення до забороненості сексу;

9) ставлення до патріархального або егалітарного устрою родини;

10) ставлення до грошей [2, 78-90].

Подружня сумісність в даному випадку розглядається як узгодженість установок, схожість духовних укладів подружжя, відповідність характеру, узгодженість уявлень про функції сім'ї, тобто все, що можна позначити як уявлення партнерів про сімейне життя, реалізація яких у шлюбі і визначає оцінку парою власного шлюбу, її задоволеність ним.

Ряд авторів (Гуленко В. В., Обозов М. М., Собчик Л. М., Філатова О. С.) виділяють також соціальну та психологічну сумісність.

Соціальна сумісність полягає в схожому для обох партнерів розумінні сенсу життя, в однакових установках до суспільної активності, ставленні до себе і до інших людей.

Психологічна сумісність полягає у узгодженості характерів, темпераментів, особистісно-вольових якостей подружжя, від чого залежить сімейна гармонія [26].

Узгодженість партнерів у ставленні до різних сфер подружнього життя, схожість їх установок дає можливість уникнути конфліктів або перевести їх в конструктивне русло, впливаючи, таким чином, на рівень задоволеності шлюбом.

Високий рівень подружньої сумісності значно збільшує вірогідність подружньої гармонії, але вирішальною все ж таки є загальна культура партнерів, яка полягає у толерантності, контролі і вмінні стримувати негативні емоції, у розумінні того, що добрі стосунки, а не побутові блага є головною цінністю сімейного життя. При наявності такої культури деяка несхожість установок мало помічається і не псує подружніх стосунків, тоді як у невірноважених, нестриманих, агресивних та грубих партнерів вона викликає постійні конфлікти [78, 129].

На думку Постоного В. Г., шлюбний потенціал складається із матеріального, фізичного, духовного, сексуального і психологічного чинників, тому для гармонійних сімейних відносин необхідні не тільки наявність у кожного з партнерів тих чи інших позитивних якостей, але й ступінь відповідності цих якостей очікуванням.

Матеріальний чинник, як вважає дослідник, значно залежить від того, наскільки важлива для кожного з партнерів матеріальна сторона шлюбу, який внесок кожного партнера у матеріальний рівень сім'ї і чи відповідає цей внесок очікуванням і вимогам іншої сторони.

Фізичний чинник має вирішальне значення, як правило, на початку сексуальних стосунків, часто має неусвідомлену природу та винятково стійкий характер. Всі ми по-різному сприймаємо один одного – зовнішність, тембр

голосу, міміку та жестикуляцію, запах тощо, тому надто велика різниця у цьому сприйнятті може призвести до сімейних конфліктів та розлучення.

Духовний чинник В. Г. Постовий розглядає як співвідношення інтелектуально-культурних запитів партнерів, їх освітніх індексів, кола культурних інтересів, дозвілля, а також як врахування взаємних претензій. Якщо у подружжя різні установки у цих сферах, то щасливий шлюб неможливий.

Сексуальна сумісність буде наявною при однаковому чи схожому ставленні партнерів до романтичної любові, традиційного чи нетрадиційного сексу і, взагалі, до сексуальної сфери в сімейному житті.

Психологічний чинник, на думку дослідника, ґрунтується на взаємному позитивному психологічному сприйнятті індивідуальних якостей партнера та його потреб. Однакове ставлення до дружби та кохання, взаємна повага, єдність поглядів і уявлень дає можливість подружжю психологічно адаптуватися один до одного [62].

Слід також зазначити, що кожний з партнерів може стати травмуючим фактором один для одного, особливо, якщо один партнер стає на заваді у задоволенні потреб, інтересів та намірів іншого, це призводить до постійних конфліктів і, кінець-кінцем, до взаємної незадоволеності шлюбом.

Найголовнішими і найістотнішими потребами у шлюбі є:

- потреба кохати і бути коханим,
- потреба в почутті власної гідності,
- потреба тому, щоб партнер усвідомлював твою цінність і значимість,
- потреба в довірчому спілкуванні,
- потреба в психічній підтримці та розумінні.

Якщо установки чоловіка й дружини у цих сферах співпадають, то шлюб їх буде стійким до всіх життєвих труднощів і подружжя буде мати всі причини вважати свій шлюб гармонійним та щасливим.

Задоволеність подружніми взаєминами залежить також від того, наскільки кожен з них задоволений спільним життям, якщо ж така взаємна

задоволеність у шлюбі не спостерігається, то такий шлюб або проіснує недовго, або принесе лише розчарування та призведе до конфліктів.

Таким чином, гармонійність та міцність шлюбу значною мірою залежить від узгодженості установок подружжя та ступеня їх сумісності.

Установки в сімейних парах - один з найбільш складних феноменів, які розглядаються у психології.

Одночасно, це - вагомий фактор стабільності шлюбу та сімейного щастя.

Чим більша в парі виявляється схожість у ставленні до важливих сфер сімейного життя: подібність характерів, темпераментів, темпу і ритму психофізіологічних реакцій, схожість їх індивідуально-психологічних характеристик, потреб та мотиваційних орієнтацій тощо, тим вищий рівень задоволеності шлюбом у такого подружжя.

1.3. Рольові очікування і домагання та їх вплив на задоволеність шлюбом

На сучасному етапі існування сім'ї відбувається кардинальна перебудова шлюбно-сімейних відносин, зокрема, у родині часто трансформуються рольові стосунки, що висуває перед суспільством багато соціально-психологічних проблем. Однією з таких проблем є вибір подружньою парою способу рольової взаємодії. Перед подружжям постає також завдання сформуванню адекватне ставлення членів сім'ї до цієї взаємодії.

Дослідженню рольових очікувань у сфері спілкування та міжособистісної взаємодії присвячені роботи М. М. Обозова, А. М. Обозової (три підходи до дослідження психологічної сумісності) [82, 147-151], К. Вітек (проблеми подружнього благополуччя) [18], Ю. Є. Альшиної (рольовий конфлікт працюючої жінки) [5], С. Кратохвила (основні типи сімейних проблем і їх вирішення) [39], Н. О. Лященко (подружні ролі в молодіжній сім'ї) [46], Л. М. Амджадін (трансформаційні зміни інституту сім'ї та шлюбних відносин в українському суспільстві) [8] та ін.

На думку вітчизняних та зарубіжних дослідників (П. П. Горностаєв, А. М. Обозов, М. М. Обозов, Ю. Н. Олейник) показником ефективної сімейно-рольової взаємодії подружжя є сімейно-рольова сумісність як вид міжособистісної сумісності [25, 18-22].

Вивчаючи задоволеність подружжя шлюбом, Ю. Є. Альошина та І. Ю. Борисов послуговуються у своєму дослідженні таким поняттям, як «статеврольова диференціація», що є комплексним показником, який враховує як реальний розподіл ролей у сім'ї, так і ставлення до нього кожного з подружжя [31, 318].

Н. Ф. Федотова вивчала зв'язок між особливостями сприймання шлюбними партнерами особистісних характеристик один одного і їх оцінками різних сторін свого шлюбу. Зокрема, оцінки подружжям різних сторін своїх стосунків значуще пов'язані з подібністю рольових вимог партнерів, рольовою відповідністю чоловіка і дружини, тобто подібністю еталона з тим, як оцінюється партнер, з розумінням вимог партнера. Подібність рольових очікувань виявилась особливо важливою для того, щоб партнери сприймали зміни своїх стосунків після народження дитини як сприятливі [75, 177-195].

Поняття сімейної ролі в психології спирається на уявлення вітчизняних та зарубіжних авторів про соціальну роль як функцію соціальної системи, моделі поведінки, об'єктивно заданої соціальною позицією особистості в системі об'єктивних або міжособистісних відносин [56].

Так, за Н. Якобсоном, роль – «це сукупність соціальних або культурних очікувань щодо поведінки індивіда в ситуаціях конкретного типу» [88].

Ільїних С. О. розглядає роль як соціальну функцію особистості, що відповідає прийнятим нормам, спосіб поведінки людей залежно від їх статусу чи положення в суспільстві, в системі міжособистісних стосунків [33, 112].

Ю. Є. Альошина пропонує таку класифікацію основних ролей у сім'ї:

- відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї;
- господар – господиня;
- вихователь;

- відповідальний за догляд за немовлям;
- сексуальний партнер;
- організатор розваг;
- відповідальний за підтримку родинних зв'язків;
- організатор сімейної субкультури;
- «психотерапевт» [4, 44-52].

Рольові очікування – це один з компонентів сімейно-рольової взаємодії, в яку входять також установки та міжособистісні відносини у сім'ї, які ми розглянули у попередніх розділах нашого дослідження.

Розподіл сімейних ролей раніше завжди відбувався на основі статевої приналежності, але за кордоном, а в останній час і на Україні належність до чоловічої чи жіночої статі часто вже на цей розподіл не впливає.

Ті чи інші сімейні ролі вичленяються в залежності від моделі сім'ї за типом головування – авторитарної або егалітарної.

Егалітарна модель сім'ї характеризується однаковим залученням шлюбних партнерів до реалізації сімейних ролей і обов'язків за умов, що кожен з них відповідає в основному за те, що більше відповідає його смакам і можливостям, однак деякі психологи (Ващенко І.В., Левкович В. П., Мусакіна А. П.) вважають, що егалітарна сім'я часто може бути конфліктною родиною, оскільки особистісні уподобання партнерів можуть не співпадати [50].

Авторитарну модель відрізняє домінування одного з партнерів – з цієї позиції ми розглядаємо наявність або патріархальної сім'ї (домінує чоловік), або матріархальної (домінує жінка). Така сім'я також може бути конфліктною (якщо йде боротьба за домінування) або безконфліктною (коли така боротьба відсутня) [50].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що кожна з названих моделей має і свої позитивні, і негативні сторони, але для задоволеності шлюбом, перш за все, потрібна гнучкість самої моделі та «узгодженість уявлень про рольову поведінку й рольові очікування подружжя в контексті прийнятої моделі» [65, 147].

Також рольова структура сім'ї визначається провідними сімейними цінностями, які можуть змінюватися і змінювати свою ієрархію впродовж всього сімейного життя.

«Сімейні цінності – явна (відкрито схвалюється і культивована в колі сім'ї) або неявна характерна для сім'ї сукупність уявлень, яка впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності та взаємодії» [58, 230].

Подружжя має низку рольових установок і свої сімейні цінності, вони повинні вирішувати широке коло завдань у шлюбі й забезпечувати ефективне функціонування сім'ї.

Окремі аспекти цієї проблеми висвітлювалися в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних психологів (М. А. Абалакіної, А. Н. Волкової, Л. Я. Гозмана, Р. Лап'єр, М. В. Маркової, Г. Олпорт, Н. Д. Потапчук та ін.).

Специфіка ціннісних орієнтацій населення в контексті сучасних змін у суспільстві розглядається в роботах В. А. Ядова, Т. І. Заславської, Н. І. Лапіна, В. Е. Бойкова та ін. [1, 9–15].

А. Н. Волкова та Т. М. Трапезнікова вважають, що сімейно-рольова сумісність подружжя передбачає:

- узгодженість сімейних цінностей,
- узгодженість рольових очікувань і рольових домагань подружжя,
- загальну рольову адекватність шлюбних партнерів [67].

В основі класифікації сімейних цінностей, що описана А. А. Яворською та М. В. Дмитрієвою, лежать соціальні функції, які виконуються родиною:

- репродуктивна функція - пов'язана з цінністю дітей;
- екзистенційна функція - цінності, пов'язані з підтриманням життєдіяльності членів сім'ї, - цінність сімейних комунікацій, сімейного мікроклімату, здоров'я тощо;
- функція соціалізації - цінність соціалізації дітей саме в родині, участь обох батьків і старших поколінь у вихованні;
- економічна функція сім'ї - цінність сімейного бізнесу, цінність сімейного споживання чи сім'ї як єдиного споживача [84].

На думку С. О. Ільїних, прослідковується безліч «зв'язків» між цінностями всередині сім'ї. Так, наприклад, тісно пов'язані:

- подружня вірність, сексуальні стосунки – зі взаємною повагою партнерів один до одного;

- подружня вірність, сексуальні відносини – з готовністю обговорювати проблеми;

- подружня вірність – із вихованням дітей; повага партнерів – із вихованням дітей тощо [33].

Аналіз впливу рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування потребує визначення сімейно-рольової сумісності.

На думку М. М. Обозова, сімейно-рольова сумісність складається з таких компонентів:

1. Узгодженість сімейних цінностей, які утворюють ієрархічну шкалу, у відповідності, з якою особистість висуває на перший план ту чи іншу сімейну функцію. Головним сімейним цінностям особистість схильна приділяти більше уваги, енергії, часу. Низька якість реалізації головних сімейних цінностей викликає в особистості розчарування в сімейному житті з даною людиною.

2. Узгодженість рольових уявлень про функції чоловіка та жінки в сім'ї, що виявляються в тому, за які з видів сімейної діяльності один з подружжя бере відповідальність, а які адресує партнеру.

Якщо ж у парі спостерігається незадоволення мірою й активністю участі партнера у веденні домашнього господарства, вихованні дітей, ініціативності при організації дозвілля тощо, то такий стан речей говорить про рольову невідповідність.

3. «Рольова адекватність (рольова узгодженість, рольова відповідність) подружжя – вимога несуперечливості ролей, які утворюють цілісну систему як відносно ролей, які виконуються окремим членом сім'ї, так і сім'єю в цілому; відповідність рольових очікувань одного із шлюбних партнерів рольовим домаганням іншого» [56, 99].

Отже, важливими факторами сімейного життя, які впливають на задоволеність шлюбом у подружній парі є співпадання сімейних цінностей та сімейно-рольова сумісність подружжя.

На сучасному етапі за умов порушення традиційної системи сімейних ролей і відповідних їм культурних стереотипів, у більшості сімей спостерігається невизначеність ролевих очікувань, що викликає у шлюбних партнерів психологічний дискомфорт.

Для оптимізації сімейного спілкування й попередження виникнення ролевих конфліктів, необхідно створювати умови для реалізації більш широкого діапазону сімейних ролей і зменшення їх протиріччя [65, 148].

Таким чином, для досягнення подружжям задоволеності шлюбом необхідно уникати суперечливості сімейних ролей, вузьких меж їх виконання, неоднозначного розуміння сімейних ролей, невизначеності та неузгодженості ролевих очікувань і ролевих домагань подружжя, надто високого рівня ролевих очікувань стосовно шлюбного партнера і низької оцінки його ролевої поведінки, сімейно-ролевої несумісності та неспівпадання сімейних цінностей.

1.4. Задоволеність шлюбом як показник успішності функціонування сімейної системи

Аналіз феномену задоволеності шлюбом у вітчизняній та зарубіжній психології на сучасному етапі дав дослідникам можливість виявити численні чинники цього поняття.

Значний внесок у вивчення цього феномену та його чинників внесли вітчизняні та зарубіжні дослідники (Ю. Є. Альошина, С. Альбрехт, Т. В. Андрєєва, М. Аргайл, А. Н. Волкова, Т. О. Гурко, Р. Левіс, М. М. Обозов, Д.Олсон, К. Ренне, В. В. Столін, А. І. Тацова, Е. М. Тійт , І. Н.Хмарук та ін.).

Задоволеність шлюбом, на думку Ю. Є. Альошиної, визначається як «суб'єктивна оцінка кожним із подружжя характеру їхніх взаєностосунків» [2,

38] та залежить від стажу сімейного життя, причому задоволеність шлюбом поступово знижується протягом перших двох десятиріч і досягає свого мінімального значення у парах зі стажем сімейного життя від 12 до 18 років, після чого починає різко зростати [2].

Чинниками зміни кривої задоволеності шлюбом та параметрів подружніх стосунків, як вважає дослідниця, можуть бути:

- життєві цикли особистості,
- характер перебігу вікових криз,
- факт впливу суспільства на подружжя тощо.

Розглядаючи проблему задоволеності шлюбом, С. І. Голод зауважує, що вона «очевидно, складається як результат адекватної реалізації уявлення (образу) про сім'ю, який склався у свідомості людини під впливом зустрічей з різними подіями, які утворили її досвід у цій сфері діяльності» [24, 156].

Серед чинників задоволеності шлюбом С. І. Голод виділив гендерні чинники, які властиві подружжю впродовж першого десятиріччя спільного сімейного життя:

- побутова та духовна адаптація, сумісність чоловіка з її родичами та самоствердження – для жінки,
- сексуальна експресивність дружини для чоловіка [24].

На думку дослідників, при аналізі задоволеності подружжя шлюбом необхідно звернутися до розгляду таких понять, як:

- соціально-психологічний клімат сім'ї (О. А. Добриніна, О. С. Сермягіна, О. Ю. Сьоміна, Е. Тійт та ін.),
- сумісність (А. Н. Волкова, М. М. Обозов, Т. М. Трапезнікова та ін.),
- стабільність та стійкість подружніх стосунків (Н. Аккерман, А. К. Дмитренко, Р. Левінгер та ін.).

Соціально-психологічний клімат сім'ї О. А. Добриніна розглядає як узагальнену, інтегративну характеристику сім'ї, яка «відображає міру задоволеності подружжя основними аспектами життєдіяльності сім'ї, загальним тоном і стилем стосунків» [29, 37].

За О. Ю. Сьоміною, соціально-психологічний клімат сім'ї - це специфічне утворення, що виникає в середині групи як результат безпосереднього контакту, особистісного спілкування і породжує якісно нові явища – такі, як сумісність, наслідування, авторитет, групові цінності [69].

О. С. Сермягіна визначає такі критерії благополучного сімейного соціально-психологічного клімату:

- наявність встановлених подружніх почуттів (любові, симпатії, поваги один до одного);
- наявність взаєморозуміння, емоційної і духовної єдності;
- суб'єктивне відчуття щастя, подружня сумісність характерів, смаків, інтересів, ціннісних орієнтацій;
- рольова узгодженість подружжя в реалізації шлюбно-сімейних функцій;
- фізичне і психічне здоров'я обох партнерів;
- задоволеність сексуальними стосунками;
- відсутність конфліктів та сварок;
- стійкість шлюбу в часі, збереження стосунків у важкі часи;
- певний рівень матеріального благополуччя [68, 26-27].

Існують також інші терміни, які позначають це явище: «емоційна (психологічна) атмосфера», «сімейна атмосфера», «психологічний (сімейний) клімат», «соціологічний мікроклімат»

М. М. Обозов визначає сумісність подружжя як «таке оптимальне поєднання їхніх рис, за якого можливе створення «психотерапевтичного союзу» [56, 106].

А. Н. Волкова розглядає два рівні незалежних характеристик, які позитивно впливають на подружню сумісність:

1 - перший рівень - соціологічні характеристики:

- високий рівень освіти подружжя,
- відсутність різниці в освіті подружжя,
- гарні житлові умови;

2 - другий рівень - соціально-психологічні характеристики шлюбних партнерів:

- задоволеність подружжя їхніми стосунками,
- високий рівень емоційної привабливості партнерів один для одного,
- високий рівень взаємоповаги партнерів,
- узгодженість сімейних установок і подружніх ролей [20, 133-134].

Стабільність сім'ї, на думку Н. Аккермана, який ввів це поняття у психологію, передбачає збереження ідентичності у часі, контроль над конфліктами і здатність сім'ї до зміни і подальшого розвитку [86, 5].

Р. Левінгером вперше запропонував схему стабільності шлюбу, який розглядав її як результат балансу трьох типів сил:

- внутрішнє притягіння: кохання, дружні стосунки, фінансова підтримка, високий соціальний статус чоловіка та престижність статусу сімейної людини, її великі можливості в різних сферах;

- зовнішня підтримка шлюбу: моральні обов'язки щодо шлюбу та дітей, розлучення як загроза кар'єрі, труднощі, пов'язані з соціальною роллю самотньої людини, правові бар'єри, ганьба розлучення;

- сили, що протидіють стабільності: інший партнер, конфлікт кар'єри і шлюбних обов'язків, протиріччя між прив'язаністю до батьків і прив'язаністю до партнера, привабливість свободи від сімейних обов'язків, прагнення жити на свої кошти тощо [87].

Варіативні та інваріантні чинники стабільності шлюбу були виявлені А. К. Дмитренко.

Варіативні чинники – узгодження характеристик спілкування подружжя у процесі становлення сім'ї, які виявляються в адаптації партнерів до ролей та взаєморозумінні.

Інваріантні чинники – незмінні або ті, що майже не піддаються корекції ззовні, сфери подружнього спілкування, які відіграють суттєву роль у збереженні стабільності шлюбу:

- установки партнерів на цінності сім'ї,

- ціннісно-орієнтаційна єдність,
- високий рівень розвитку моральної сфери особистості,
- наявність почуття любові до свого партнера,
- позитивні репродуктивні установки, висока оцінка сімейного життя.

Індикатором задоволеності шлюбом є оптимальне поєднання варіативних і інваріантних характеристик спілкування подружжя [28].

В. В. Столін розглядає задоволеність шлюбом як узагальнену емоцію, генералізоване переживання і зазначає, що дане стійке емоційне відчуття може виявлятися як в емоціях, так і в різноманітних думках, оцінках, порівняннях.

Дослідник також відділяє різні види задоволеності шлюбом:

- загальну задоволеність шлюбом,
- задоволеність окремими його аспектами, що складається з окремих оцінок різних сторін шлюбу залежно від вимог, які ставляться до особистості партнера і до обставин сімейного життя [71].

М. М. Обозов, у свою чергу, вважає, що «сумісність може бути описана здебільшого двома характеристиками, включеними до афективного компоненту взаємодії: показниками суб'єктивної задоволеності партнером (психологічна ознака) та показниками емоційно-енергетичних витрат індивіда, учасника спілкування (фізіологічна ознака). При цьому емоційне тло стосунків супроводжується деякими, можливо, максимально емоційно-енергетичними витратами партнерів, які спілкуються» [56, 35].

О. В. Шишкіна стверджує, що аналізуючи задоволеність шлюбом, необхідно приділити увагу такому аспекту, як оцінка чоловіком та дружиною свого власного шлюбу, і що, за її даними, задоволеність подружнім життям чоловіків є дещо вищою, ніж у жінок. На думку дослідниці, можливо, причина полягає в тому, що жінки більш критичні в оцінці соціально-психологічного клімату у сім'ї, ніж чоловіки.

О. В. Шишкіна припускає, що жінки більш орієнтовані на сім'ю, але менш задоволені нею, а чоловіки - менш орієнтовані на сім'ю, але більше нею задоволені [80].

Слід зазначити, що відчуття задоволеності або незадоволеності шлюбом впливає на ставлення до більшості сфер подружнього життя.

Так, при незадоволеності власним шлюбом позитивні сторони подружнього життя будуть сприйматися як негативні та навпаки.

Проведений аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з питання задоволеності шлюбом дозволяє зробити висновок, що цей феномен пов'язаний із багатьма чинниками, серед яких вирізняються: соціально-психологічним клімат сім'ї, стійкість та стабільність шлюбу, стаж сімейного життя, основний мотив вкладання шлюбу, залежність від кількості та віку дітей, особистісні особливості шлюбних партнерів тощо.

Таким чином, результатом роботи над теоретичним обґрунтуванням гіпотези став здійснений теоретичний аналіз змісту таких понять, як шлюбно-сімейні стосунки між подружжям, особистісні установки подружжя щодо сімейного життя, рольові очікування і домагання та задоволеність шлюбом:

1) аналіз шлюбно-сімейних стосунків показав, що розуміння особливостей вказаних стосунків впливають на те, чи буде подружня пара задоволена своїм шлюбом;

2) аналіз установок у сімейних парах дозволив зробити висновок, що чим більше в парі виявляється схожість у ставленні до таких важливих сфер сімейного життя, як подібність характерів, темпераментів, темпу і ритму психофізіологічних реакцій, індивідуально-психологічних характеристик, потреб та мотиваційних орієнтацій, тим вищий рівень задоволеності шлюбом у такого подружжя;

3) аналіз рольових очікувань і домагань дав можливість виявити, що для досягнення подружжям задоволеності шлюбом необхідно уникати суперечливості сімейних ролей, вузьких меж їх виконання, неоднозначного розуміння сімейних ролей, невизначеності та неузгодженості рольових очікувань і рольових домагань подружжя, надто високого рівня рольових очікувань стосовно шлюбного партнера і низької оцінки його рольової поведінки, сімейно-рольової несумісності та неспівпадання сімейних цінностей;

4) аналіз питання задоволеності шлюбом дозволяє зробити висновок, що цей феномен пов'язаний із багатьма чинниками – такими, як шлюбно-сімейні стосунки у подружній парі, установки подружжя та рольові очікування, а також: соціально-психологічним клімат сім'ї, стійкість та стабільність шлюбу, стаж сімейного життя, основний мотив вкладання шлюбу, залежність від кількості та віку дітей, особистісні особливості шлюбних партнерів.

Перспективами подальших досліджень у цій сфері є з'ясування задоволеності шлюбом залежно від кількості дітей та їх віку.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ, СІМЕЙНИХ УСТАНОВОК ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ НА ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ

2.1. Аналіз діагностичного інструментарію вивчення впливу шлюбно-сімейних стосунків, установок та рольових очікувань на задоволеність шлюбом

Здійснений нами теоретичний аналіз наукових підходів до вивчення шлюбно-сімейних стосунків, установок та рольових очікувань дає можливість зробити висновок про те, що багато з цих підходів наголошують на впливі вказаних факторів на задоволеність шлюбом.

Предметом аналізу в рамках нашого діагностичного дослідження є характер взаємозв'язків між партнерами, їх установки, розподіл ролей всередині сім'ї та задоволеність подружжя шлюбом.

У галузі розробки психодіагностичних методів дослідження вказаних факторів важливий внесок зробили М. Боуен, К. Вітакер, А. Н. Волкова, Т. Герінг, Е. Г. Ейдемільер, А. С. Кочарян, Д. Олсон, В. Сатір, С. Минухін, Т. М. Трапезнікова та ін.

Як базову концепцію нашого дослідження ми обрали системний підхід, з точки зору якого, на думку М. Боуена, В. Сатир, К. Вітакера та ін., сім'я - це не просто об'єднання індивідуальностей, пов'язаних сімейними узами, а цілісна система, де зміни в поведінці будь-якого з членів сім'ї впливають як на всю сім'ю, так і на її окремих членів, тому для збору діагностичної інформації про сім'ю необхідно розглянути принаймні три організаційних рівнях: індивідуальний, міжособистісний і рівень усієї системи [17; 73].

Проведення емпіричного дослідження сімейних відносин, на думку В. О. Крамченкової має свої труднощі, які пов'язані:

- зі складністю родини як соціальної й психологічної системи;
- з відсутністю єдиного підходу до проблем родини, єдиного розуміння її сутності й структури;
- з проблемою розробки й впровадження методичного інструментарію, що не завдає шкоди респондентам і їхнім сімейним відносинам;
- з впливом самого факту участі випробуваних у дослідженні на їхні взаємини й психічний стан;
- з характером впливу дослідника на спосіб життя в родині, близькість та інтимні відносини [42, 132-133].

За Кравченковою В. О., при застосуванні системного підходу до діагностичного дослідження сімейної проблематики доцільно використовувати наступні методики:

- сімейна генограма та інтерв'ю за генограмою (М. Боуен, А. В. Черніков),
- «Сімейна соціограма» (Е. Г. Ейдемиллер, О. В. Черемісін),
- «Скульптура сім'ї» (В. Сатір),
- опитувальник «Конструктивно-деструктивна сім'я» (КДС) (Е. Г. Ейдемиллер, В. В. Юстицькіс),
- «Діагностика згуртованості і гнучкості сімейної системи» FACES-3 (Е. Г. Эйдемиллер) та ін. [42., 137].

У вивченні шлюбної підсистеми (чоловік-дружина) у рамках системного підходу, на думку дослідниці, доцільно використовувати такі методики:

- 1) для виявлення психофізіологічної сумісності зі шлюбним партнером:
 - «Шкала любові і симпатії» (З. Рубін, адаптована Л. Я. Гозманом та Ю. Е. Альшиною),
 - «Опитувальник для вивчення темпераменту» (Я. Стреляу),
 - «Опитувальник установок до сексу» (Г. Айзенк),
 - «Методика оцінки сексуального профілю» (О. Ф. Потьомкіна);
- 2) для виявлення особливостей шлюбно-сімейних стосунків:
 - «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альшина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська),

- «Суб'єктивна оцінка міжособистісних стосунків (СОМО)» (С. В. Духновський),
- «Визначення домінуючих налаштувань у стосунках з людьми» (Т. Лірі, Г. Лефорж, Р. Сазек в обробці Л. Собчик),
- «Опитувальник міжособистісних стосунків (ОМО)» (В. Шутц),
- «Характер взаємодії подружжя в конфлікті» (Ю. Е. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська),
- «Реакції подружжя на конфлікт» (А. С. Кочарян);
- 3) для виявлення сімейних установок:
 - «Вимірювання установок у подружній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська),
 - «Діагностики соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивації і потреб» (О. Ф. Потьомкіна);
- 4) для виявлення уявлень подружжя про ролеву структуру сім'ї:
 - «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова),
 - «Визначення узгодженості сімейних цінностей і ролевих установок в подружній парі» (А. Н. Волкова),
 - «Визначення особливостей розподілу ролей у сім'ї» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубровська),
 - «Соціально-рольова адекватність» (В. С. Торохтій),
 - «Визначення функціонально-рольової узгодженості» (С. В. Ковальов);
- 5) для виявлення задоволеності шлюбом:
 - «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко),
 - «Шкала суб'єктивної задоволеності шлюбом» (Т. М. Трапезнікова),
 - методика непрямой оцінки показників задоволеності шлюбом «Розповідь про зустріч подружжя» (Дж. Готтман) [42, 134-135].

Аналізуючи комплекс сімейних діагностичних методів можна виділити методи клінічної діагностики (клінічна сімейна бесіда та скульптурні

розстановки) та емпіричні діагностичні методи (стандартизовані сімейні інтерв'ю, процедури спостереження і цілий ряд шкал та опитувальників), що дає можливість розрізнити дисфункціональні та нормально функціонуючі сім'ї [42, 145].

Слід відмітити, що на сучасному етапі психологічного дослідження сім'ї необхідне комплексне використання усіх джерел інформації, яку ми можемо отримати про сім'ю:

- безпосереднє і опосередковане спостереження;
- матеріал бесід та інтерв'ю з членами сім'ї;
- аналіз малюнків чи творів про сім'ю;
- анкетування, опитування, тестування тощо.

Для вивчення методологічних засад впливу шлюбно-сімейних стосунків, установок та рольових очікувань на задоволеність шлюбом необхідно також охарактеризувати психологічні особливості сімейних пар, які приймали участь у дослідженні.

Вказану вибірку (у дослідженні приймали участь 13 пар) характеризує наявність багатьох відмінностей (єдиний об'єднуючий їх фактор - усі пари мають дітей):

- 1) в усіх парах різна тривалість шлюбу – від 3-х до 28-и років;
- 2) усі досліджувані різного віку, соціального статусу та рівня освіти;
- 3) в усіх парах простежуються різні чинники задоволеності шлюбом:

- соціально-демографічні та економічні характеристики сім'ї (величина сукупного сімейного доходу, вік подружжя, кількість дітей);

- характеристики позасімейної сфери життєдіяльності подружжя – професійна сфера, взаємини подружжя з найближчим соціальним оточенням;

- сукупність установок та поведінки подружжя в основних сферах сімейної життєдіяльності розподіл господарсько-побутових обов'язків і збіг установок у цій сфері сімейного життя, організація дозвілля;

- характеристики взаємин між партнерами у подружжі – емоційно-моральні цінності (почуття любові і поваги до партнера, спільні погляди та інтереси, подружня вірність) [27, 54-60].

Аналіз вказаних чинників та їх корегування з метою підвищення рівня задоволеності шлюбом буде детально розглянуто у наступному розділі.

2.2. Обґрунтування методичного забезпечення дослідження

У емпіричному дослідженні особливостей сімейних стосунків і їх впливу на задоволеність шлюбом ми розглянули вказані нижче чинники, застосовуючи такі методи, як: тестування, опитування, спостереження, бесіда та анкетування:

- наявність встановлених подружніх почуттів (любові, довіри тощо);
- наявність взаєморозуміння, емоційної і духовної єдності;
- подружню сумісність характерів, смаків, інтересів, ціннісних орієнтацій;
- рольову узгодженість подружжя в реалізації шлюбно-сімейних функцій;
- задоволеність сексуальними стосунками;
- певний рівень матеріального благополуччя.

Виходячи з теоретичного аналізу феномену задоволеності шлюбом та чинників, що на нього впливають, а також із існуючого на сучасному етапі діагностичного інструментарію, при виборі методик вивчення рівня задоволеності шлюбом у парі в залежності від ступеня міжособистісного спілкування, сімейних установок та рольових очікувань і домагань у шлюбі, ми враховували:

- 1) небажання багатьох учасників надавати про себе досить інтимну інформацію;
- 2) дефіцит часу для використання психодіагностичного інструментарію;
- 3) особливості ставлення респондентів до психодіагностичного дослідження;
- 4) різний термін перебування у шлюбі та наявність криз сімейного життя;

5) різні обставини життя та різний життєвий досвід досліджуваних.

У дослідженні приймали участь сімейні пари різного віку та терміну перебування у шлюбі, різного соціального статусу та рівня освіти, маючі дітей.

Виходячи з цього, спостереження, бесіди та діагностування за методиками (як і подальша консультативна робота) проводилися нами у різних місцях, у різні дні тижня та у різний час доби.

Інформація, отримана нами у процесі включеного та невключеного спостереження і бесід, дала нам можливість більш точно інтерпретувати результати, отримані за методиками, та надати ефективну консультативну допомогу учасникам дослідження.

При виборі методик дослідження вивчення ступеня міжособистісного спілкування, сімейних установок та рольових очікувань і рівня задоволеності шлюбом ми керувалися міркуваннями про те що вказані методики повинні:

- розкрити зміст та особливості компонентів міжособистісного спілкування, сімейних установок, рольових очікувань і домагань у шлюбі та задоволеності шлюбом, обґрунтованих в якості залежних змінних дослідження;

- повністю задовольняти всі цілі дипломної роботи, зокрема, забезпечити можливість перевірки гіпотези дослідження;

- мати перевірену високу валідність;

- бути економічними з точки зору витраченого на дослідження часу;

- відповідати інтелектуальним можливостям досліджуваних;

- бути екологічними та не зашкодити взаєминам і психологічному комфорту досліджуваних;

- відповідати принципу конфіденційності.

Враховуючи вищезазначені фактори в якості діагностичного інструментарію були вибрані наступні методики:

- опитувальник «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська);

- методика «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська);

- методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова);

- тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко).

Вказані методики дають можливість вивчити розглянуті у попередньому розділі залежні зміни і забезпечити досягнення мети кваліфікаційної роботи та доведення гіпотези, що було зроблено у наступному розділі.

Таким чином, розглянувши особливості застосування системного підходу до діагностичного дослідження сімейної проблематики і вибравши його як базову концепцію нашого дослідження, орієнтуючись на відповідність методик цілому ряду критеріїв, викладених у вказаному розділі, ми підібрали необхідний комплект психодіагностичного інструментарію для проведення емпіричного дослідження в який увійшли такі методики, як опитувальник «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська); методика «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська); методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова); тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко).

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА

ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ

3.1 Організація та методи емпіричного дослідження

Міжособистісні взаємини, серед яких шлюбно-сімейні стосунки, посідають центральне місце у багатьох українських та російських дослідників, складають психологічний простір життєвого світу особистості, визначаючи якість життя людини, обумовлюючи її суб'єктивне відчуття задоволеності собою та іншими. Саме шлюбно-сімейні стосунки забезпечують задоволення багатьох особистісних потреб, фрустрація яких призводить до викривлення у розвитку особистості та внутрішніх конфліктів, що роздирають людину зсередини.

Виходячи з цього положення, на експериментальному етапі дослідження ми звернулися до визначення особливостей міжособистісного спілкування у родині, рольових очікувань та сімейних установок.

Мета роботи полягає у тому, щоб дослідити такі поняття, як характер сімейного спілкування, установки та рольові очікування, і на основі емпіричного дослідження обґрунтувати зміст і структуру консультативної та корекційної роботи з формування гармонійних сімейних стосунків, які позитивно впливали б на задоволеність шлюбом у парі.

Загальна мета організації емпіричного дослідження впливу шлюбно-сімейних стосунків установок та рольових очікувань на задоволеність шлюбом полягає у перевірці припущення про те, що ефективність впливу на задоволеність шлюбом налагодженої системи шлюбно-сімейних стосунків у парі, особистісних установок подружжя щодо сімейного життя, розподілу ролей, що відповідає очікуванням, забезпечується комплексом діагностичної та консультативної роботи практичного психолога.

Таким чином, емпірична перевірка особливостей впливу впливу шлюбно-сімейних стосунків установок та рольових очікувань на задоволеність шлюбом була здійснена у відповідності до сформульованої гіпотези.

Емпіричне дослідження проходило у чотири етапи.

1. Підготовчий етап, на якому були визначені план і процедура проведення емпіричного дослідження та сформована відповідна вибірка.

2. Діагностичний етап, на якому був використаний вибраний комплекс методик: «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська); методика «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська); методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова); тест-опитувальник «Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко), а також бесіди та спостереження.

3. Інтерпретаційний етап, на якому ми провели аналіз отриманих результатів, зробили їх інтерпретацію та розробили і впровадили програму консультативної роботи щодо налагодження шлюбно-сімейних стосунків, корекції установок і рольових очікувань.

4. Контрольний етап, на якому була перевірена ефективність проведеної консультативної роботи.

Сформована на першому етапі вибірка становить 13 подружніх пар, 26 осіб (13 – чоловічої статі та 13 – жіночої).

Характеристика вибірки показує:

1) досліджувані пари різного віку - від 30-и до 61-го року: у подружніх парах і чоловік, і дружина або однолітки (п'ять пар), або мають невелику різницю у віці (1-3 роки – шість пар, у однієї пари – різниця у віці становить 5 років, у однієї – 6 років);

2) тривалість шлюбу - від 3-х до 28-и років;

3) мають різний освітній рівень:

- у семи пар вища освіта і в чоловіка, і в дружини,

- у двох пар - базова вища освіта та професійно-технічна;

- у однієї пари – вища освіта та середня;
- у двох пар - професійно-технічна освіта і в чоловіка, і в дружини,
- у однієї пари – середня освіта і в чоловіка, і в дружини;

3) у сім'ях різна кількість дітей:

- у десяти пар – двоє дітей (з них: у чотирьох пар одна дитина від першого шлюбу, у однієї пари – по двоє дітей від першого шлюбу, спільних дітей у цьому шлюбі немає),

- у двох пар – одна дитина (у однієї пари – одна дитина від першого шлюбу, спільних дітей у цьому шлюбі немає).

На діагностичному етапі проведенням обстеження за вказаними методиками з кожною парою були проведені анкетування (дод. А) та попередні бесіди, в процесі яких була досягнута згода респондентів на участь у дослідженні, вони отримали інформацію про мету дослідження і про те, як будуть використані отримані дані, респондентам були пояснені можливі незрозумілі аспекти заповнення бланків та з'ясовані анкетні дані – вік, сімейний стан, освіта, склад сім'ї, а також деякі особисті питання - характер міжособистісних відносин, ступінь емоційної близькості між родичами тощо.

Бесіда являла собою вільне опитування, яке супроводжувало процес анкетування.

Тривалість кожної бесіди становила одну годину.

Для того, щоб отримати більш повну інформацію про досліджуваних, крім вказаних вище методів дослідження, ми використовували також нестандартизоване (неструктуроване), приховане, включене, періодичне та вибіркоче спостереження.

На діагностичному етапі були також застосований комплекс методик, характеристика яких подана нижче.

Опитувальник «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська) дає можливість виявити довірливість спілкування у парі, взаєморозуміння, схожість у поглядах, спільність у символах, легкість і психотерапевтичність спілкування (дод. Б).

Опитувальник складається із 8-и шкал та містить 48 запитань, які характеризують міжособистісне спілкування подружжя за наступними шкалами:

- 1 - довірливість спілкування (оцінка себе),
- 2 - довірливість спілкування (оцінка партнера),
- 3 – взаєморозуміння (оцінка себе),
- 4 – взаєморозуміння (оцінка партнера),
- 5 - схожість у поглядах подружжя,
- 6 - загальні символи сім'ї,
- 7 - легкість спілкування,
- 8 - психотерапевтичність спілкування.

В усіх запитаннях першій альтернативі приписується значення “4”, другій – “3”, третій – “2”, четвертій – “1”.

По кожній із шкал підраховується індекс, значення якого дорівнює середньому арифметичному значень, які входять до шкали запитань. Чим вищий бал за кожною шкалою, тим кращі стосунки у сім'ї [60, 246; 3, 374].

Для вивчення установок чоловіка й жінки по найбільш значимим у сімейній взаємодії сферам життя, визначення ступеня соціально-психологічної сумісності партнерів у шлюбі ми використали методику «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська).

При створенні вказаного опитувальника автори керувалися уявленнями про те, які атитюди здійснюють найбільш сильний вплив на сімейні стосунки (дод.В).

Методика складається з 40 суджень, що виражають різні позиції по десяти різним, значимим для людей, сферам:

- 1) ставлення до людей;
- 2) альтернатива між почуттям боргу й задоволенням;
- 3) ставлення до дітей;
- 4) ставлення до автономності або залежності чоловіка й жінки;
- 5) ставлення до розлучення;

- 6) ставлення до любові романтичного типу;
- 7) оцінка значення сексуальної сфери в сімейному житті;
- 8) ставлення до забороненості сексу;
- 9) ставлення до патріархального або егалітарного устрою родини;
- 10) ставлення до грошей.

Респонденти повинні оцінити ступінь своєї згоди з кожним із тверджень.

За кожною шкалою розраховується середнє арифметичне значення.

Альтернативам приписують такі значення: 4 ("так, це так"); 3 ("ймовірно, це так"); 2 ("навряд чи це так"); 1 ("ні, це не так"), тобто обробка за шкалами ведеться наступним чином:

- 1 шкала - чим вищий бал, тим більш оптимістичне уявлення респондента про людей взагалі;

- 2 шкала - чим вищий бал, тим більше виражена орієнтація респондента на обов'язок у порівнянні із задоволенням;

- 3 шкала - чим вищий бал, тим більш значущою представляється респонденту роль дітей в житті людини;

- 4 шкала - чим вищий бал, тим більше виражена у респондента орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя;

- 5 шкала - чим вищий бал, тим менш лояльне ставлення респондента до розлучення;

- 6 шкала - чим вищий бал, тим більше виражена орієнтація на традиційно подане романтичне кохання;

- 7 шкала - чим вищий бал, тим менш значущою уявляється сексуальна сфера у сімейному житті;

- 8 шкала - чим вищий бал, тим більш забороненою уявляється респонденту сексуальна тема;

- 9 шкала - чим вищий бал, тим менш традиційне уявлення респондента про роль жінки;

- 10 шкала - чим вищий бал, тим більш ощадливо ставиться респондент

до грошей, чим нижчий - тим легше він вважає за можливе їх витратити [13, 38-39; 3,78-90].

Методика “Рольові очікування і домагання у шлюбі” (РОД) (О. Волкова, Г. Трапезникова), мета якої - дослідження уявлення опитуваних про сімейні цінності, рольові очікування і домагання (дод. Г).

Опитувальник представлений у двох формах (чоловічій і жіночій), містить 36 питань-тверджень, які діагностований повинен оцінити за наступною шкалою: «Цілком згоден/згодна» оцінюється у 3 бали, «Загалом це правильно» – 2 бали, «Це не зовсім так» – 1 бал, «Це неправильно» – 0 балів.

Методика дозволяє визначити:

1. Уявлення чоловіка й жінки про значущість в сімейному житті сексуальних відносин, особистісної спільності чоловіка й дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного із члена подружжя, господарсько-побутового обслуговування, моральної й емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнерів.

Ці показники, відбиваючи основні функції сім'ї, входять до шкали сімейних цінностей (ШСЦ).

2. Уявлення чоловіка й жінки про бажаний розподіл ролей між дружиною при реалізації сімейних функцій, об'єднані шкалою рольових очікувань і домагань (ШРОП).

Результати зводяться до семи основних шкал:

- шкала значимості сексуальних стосунків у шлюбі;
- шкала, що відбиває установку чоловіка (дружини) на ідентифікацію зі шлюбним партнером: очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, способів проведення вільного часу;
- шкала, що вимірює установку на реалізацію господарсько-побутових–функцій сім'ї (ця шкала, як і наступні, має дві підшкали "рольові очікування" та "рольові домагання");
- шкала, що дозволяє визначити особливості ставлення чоловіка або жінки до батьківських обов'язків;

- шкала, що відображає установку чоловіка (жінки) на значимість зовнішньої– соціальної активності (професійної, суспільної) для стабільності шлюбно- сімейних відносин;

- шкала, що відображає установку чоловіка (жінки) на значимість емоційно- психотерапевтичної функції шлюбу;

- шкала, що відображає установку чоловіка (жінки) на значимість зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди-

Підсумкові бали інших показників обчислюють як напівсуму балів за підшкалами “Рольові очікування” і “Рольові домагання”.

РАч – рольова адекватність чоловіка.

РАд – рольова адекватність дружини.

Дч и Дд – оцінка рольових домагань чоловіка і дружини відповідно.

Оч и Од – оцінка рольових очікувань чоловіка і дружини відповідно [13, 34-35; 40, 209-213,]

Тест-опитувальник “Задоволеність шлюбом” (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко), призначений для експрес-діагностики міри задоволеності – незадоволеності, а також узгодження - неузгодження задоволеності шлюбом у конкретній подружній парі (дод. Д).

Опитувальник є одновимірною шкалою, що складається з 24 тверджень, що відносяться до різних сфер: сприйняття себе і партнера, думки, оцінки, установки тощо.

Кожному твердженню відповідають три варіанти відповіді: вірно, важко сказати, невірно.

Якщо обраний варіант відповіді («а», «б» або «в») співпадає з приведеними в ключі, то нараховується 2 бали; якщо проміжний (б) - то 1 бал; за відповідь, не співпадаючу з приведеними, - 0 балів.

Далі підраховується сумарний бал по всіх відповідях.

Як стандартизована методика, «ОУБ» має норми:

- 0-16 балів - абсолютно несприятливий шлюб;

- 17-22 бали - неблагополучний шлюб;

- 23-26 балів - швидше неблагополучний шлюб;
- 27-28 балів - перехідна форма шлюбу;
- 29-32 бали - швидше благополучний шлюб;
- 33-38 балів - благополучний шлюб;
- 39-48 балів - абсолютно благополучний шлюб [60, 248-249]

Для статистичної обробки отриманих результатів використовувалась програма Microsoft Excel.

Аналіз результатів, проведений нами на інтерпретаційному етапі, дав нам можливість довести поставлену нами гіпотезу та розробити консультаційні, корекційні та профілактичні програми щодо поліпшення сімейних стосунків та підвищення задоволення шлюбом, що буде розглянуто у наступному підрозділі.

На діагностичному етапі дослідження ми дійшли висновку, що досить високий рівень задоволеності шлюбом мають майже всі пари (12 з 13-и), але за результатами різних методик так звані «проблемні зони» були виявлені практично у кожній парі і охарактеризовані у наступному підрозділі.

Для того, щоб допомогти досліджуваним розібратися з сімейними установками і ролями, врегулювати шлюбно-сімейні стосунки у парах та підвищити її рівень задоволеності шлюбом ми вирішили використати у своїй консультативній роботі таку форму психологічної допомоги, як казкотерапія.

Питаннями дослідження психологічного аспекту казок та міфів займалися такі учені, як Е. Берн, Б. Беттельхейм, Х. Захс, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, І. В. Євтушенко, В. Пропп, О. Ранк, В. Л. Солодухов, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Г. Юнг та ін.

Т. Д. Зінкевич-Євстигнеєва, один з найавторитетніших в цій галузі психологів, визначає казкотерапію як набір способів передачі знань про духовний шлях душі і соціальної реалізації людини, як виховну систему, властивої тому духовну природу людини [34, 8].

Казкотерапія, за Т. Д. Зінкевич-Євстигнеєвою, - це і «відкриття тих знань, які живуть в душі і є в даний момент психотерапевтичними», і «процес пошуку

сенсу, розшифровки знань про світ і система взаємовідносин в ньому», і «процес утворення зв'язку між казковими подіями та поведінкою в реальному житті», і «процес об'єктивації проблемних ситуацій» і «процес активізації ресурсів, потенціалу особистості», і «терапія середовищем, особливою казковою обстановкою, в якій можуть проявитися потенційні частини особистості, щось нереалізоване, може реалізуватися мрія, і «процес підбору кожного клієнта його особливої казки» [34, 8-15].

Безумовно, всі ці аспекти можуть бути виділені в змісті казкотерапевтичної роботи. Однак таке визначення казкотерапії носить скоріше функціональний характер і залишає в тіні сутність самого методу.

Лікар-казкотерапевт А. В. Гнезділов виділяє в якості предмета казкотерапії «процес виховання Внутрішньої Дитини, розвитку душі, підвищення рівня усвідомленості подій, придбання знань про закони життя і засоби соціального прояви творчої творчої сили» [23, 6].

Крім того, він підкреслює, що «казкотерапія - це ще й процес «згадування» і повернення підлітку і дорослому гармонійного світовідчуття» [23, 6].

Вказана форма роботи була обрана нами, враховуючи наступні властивості методу казкотерапії:

- Введення міфологічних елементів актуалізує існуючі архетипи і динамічні конструкти міфологічної свідомості, що, своєю чергою, активізує енергію підсвідомості і креативність.

- Метафоричність, алегоричність казки, спрямованість до фантастики дає змогу «обійти» соціальні заборони та в ігровій формі знайти рішення в складній сімейній ситуації.

- Впровадження фантастичних елементів дає свободу почуттям і створює злагоджену композицію в парадоксальних ситуаціях.

- Основою для образного «багажу» казок є механізми, що породжують образи сновидінь. Це забезпечує «інтимність» у відносинах казки і внутрішнього світу людини.

Прийом метафоричності ефективно застосовується при використанні методу активного соціально-психологічного навчання (АСПЕ), розробленого Т. С. Яценко, який являє собою синтез різних теоретичних підходів.

Метафоричність казки в контексті вказаного методу дозволяє зрозуміти внутрішні конфлікти та особистісні труднощі досліджуваного, що пов'язуються з його психологічними захистами, які маскують почуття меншовартості та провини і призводять особистість до втечі від реальності [85].

Значення казкової метафори в розвитку особистості підкреслював С. Д. Максименко: «Метафори, казки є реальною умовою, джерелом, а також рушійною силою розвитку, оскільки вони і є тією реальністю, яка дає дитині свободу і можливість вільно розвиватись. Народжується особистісна, творча рефлексія» [48, 8].

Слід відмітити, що і на дорослу людину казка впливає таким же чином: в процесі роботи клієнта з сприйманням казкової метафори відбувається розширення свідомості людини, що призводить до спроможності різносторонне розуміти і аналізувати свою життєву ситуацію.

У своїй роботі практичний психолог спирається на наступні особливості метафоричності казок:

- в метафоричній формі позначається конфлікт головного героя, тобто – самого клієнта;
- можливості і здатності головного героя, які знаходяться в його підсвідомості, втілюються в образах друзів і помічників;
- страхи і невпевненість передаються через образи різних злодіїв та перешкод;
- створюються ситуації, аналогічні життєвим, в яких герой перемагає;
- герой має можливість усвідомити своє нове буття в якості переможця [7; 15].

Виходячи з вищевикладеного, ми розробили програму консультаційної роботи щодо підвищення рівня задоволеності шлюбом, яка буде розглянута у підрозділі 3.3.

3.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Після проведених бесід та анкетування ми застосували опитувальник «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська), результати якого наведені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Особливості спілкування між подружжям

Пари	Довіра у спілкуванні (оцінка себе)	Довіра у спілкуванні (оцінка партнера)	Взаєморозуміння (оцінка себе)	Взаєморозуміння (оцінка партнера)	Схожість у поглядах	Загальні символи сім'ї	Легкість спілкування	Психотерапевтичність спілкування
1 ж	5,33	0,33	4,00	7,67	5,67	6,67	3,00	1,00
1 ч	6,00	2,00	5,00	8,67	6,00	8,33	4,67	2,33
2 ж	4,33	0,67	4,67	8,00	4,67	7,33	5,67	0,67
2 ч	3,67	2,00	6,00	9,33	5,00	9,00	5,67	1,67
3 ж	5,33	1,00	5,00	9,33	5,67	8,00	5,67	2,00
3 ч	4,67	1,00	4,00	6,00	4,67	6,33	5,00	1,33
4 ч	6,33	1,33	4,00	7,67	2,33	6,67	3,00	1,33
4 ж	4,33	2,33	4,00	7,33	3,33	7,67	3,00	1,33
5 ж	4,67	-1,33	3,67	8,67	2,67	7,67	4,67	0,67
5 ч	2,33	0,67	3,67	7,00	3,00	8,00	5,00	0,67
6 ч	4,33	1,67	4,33	8,33	4,67	8,67	5,33	2,00
6 ж	5,00	1,00	5,67	8,67	5,33	8,33	4,67	1,67
7 ж	6,33	0,33	4,67	9,00	6,00	8,67	6,33	3,00
7 ч	6,00	2,67	5,67	9,33	5,33	8,67	5,33	2,00
8 ж	3,67	-1,33	4,67	9,00	5,33	9,67	3,00	1,67
8 ч	2,33	0,00	5,67	9,33	4,33	9,00	4,67	2,00
9 ж	4,67	2,33	5,33	8,67	3,00	8,00	4,67	2,00
9 ч	4,33	0,67	4,33	7,33	2,67	8,33	5,67	2,00
10 ж	4,67	2,33	6,33	9,33	4,00	7,33	6,33	3,00

Продовження таблиці 3.1

10 ч	5,67	2,33	5,67	9,33	4,67	8,33	6,00	2,67
11 ж	4,00	0,67	3,67	7,00	4,33	6,17	4,67	1,00
11 ч	5,33	2,00	6,00	8,67	5,67	9,00	6,00	3,00
12 ж	4,67	-0,33	5,00	7,00	3,00	7,67	5,67	0,67
12 ч	5,00	1,33	5,33	8,33	4,67	9,33	4,00	1,67
13ч	6,33	2,83	5,67	9,33	4,67	7,33	5,67	2,67
13ж	5,33	2,50	4,67	7,67	4,33	8,00	5,33	1,33

За вказаною методикою, чим вищий бал за кожною шкалою, тим кращі стосунки у сім'ї, тому ми умовно можемо поділити досліджуваних на дві групи:

- пари (партнери), які мають високі бали за кожною шкалою і гарні сімейні стосунки: відповідно, 2 пари (10-а і 13-а) та 5 чоловіків (з 1-ї, 2-ї, 6-ї, 7-ї, 11-ї пар) - 34% досліджуваних;

- пари (партнери), які мають низькі бали за трьома шкалами: відповідно, 5 пар, 5 партнерів-жінок (з 1-ї, 2-ї, 6-ї, 7-ї, 11-ї пар) та 2 чоловіки (з 8-ї та 9-ї пари) – 66% досліджуваних.

Такий розподіл дає можливість зробити припущення, що вказані досліджувані будуть мати також високий рівень незадоволеності своїм шлюбом, проте результати, отримані за тестом-опитувальником «Задоволеність шлюбом», показали, що, насправді, незадоволена шлюбом лише одна пара (що становить близько 4% від загальної кількості досліджуваних), тобто, не зважаючи на певні проблеми у шлюбно-сімейних стосунках, переважна більшість респондентів своїм сімейним життям задоволена.

Це підтверджується і нашими спостереженнями та інформацією, отриманою в бесідах з подружніми парами.

Найбільш проблемною зоною у стосунках стала «Довіра у спілкуванні (оцінка партнера)»: не зовсім довіряють один одному 4 пари (3-я, 5-а, 8-а та 12-а), 6 жінок (з 1-ї, 2-ї, 4-ї, 6-ї, 7-ї, 11-ї пар) та 2 чоловіки (з 8-ї та 9-ї пар) – 16 осіб (рис.3.1).

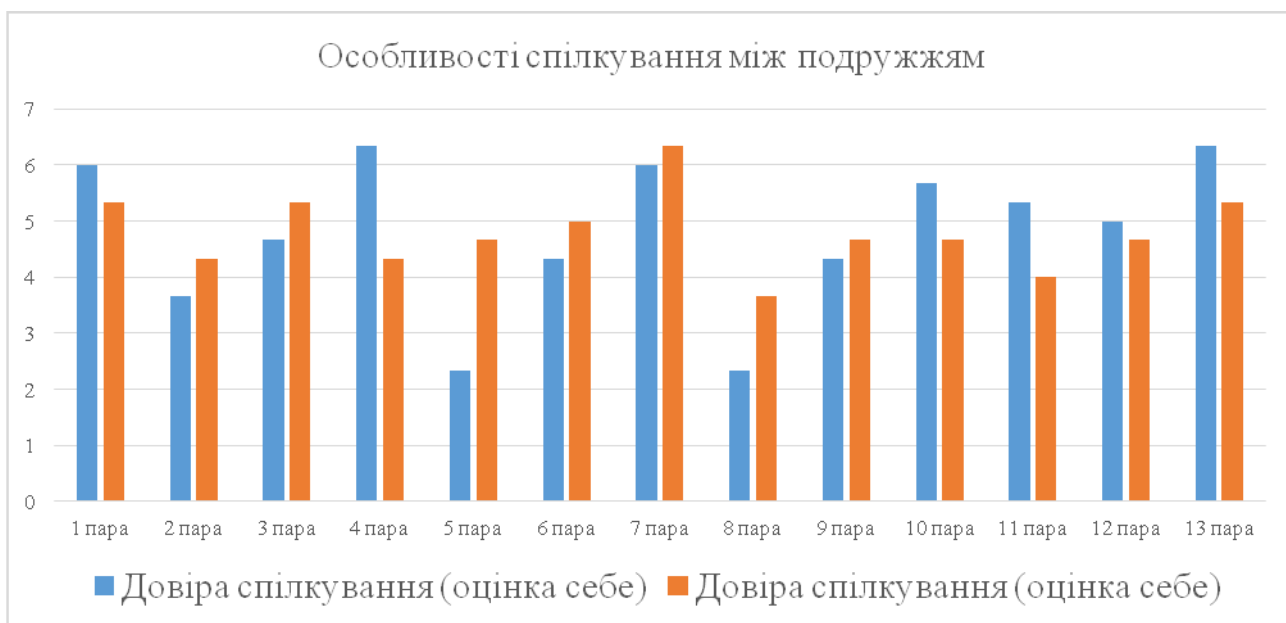

Рис. 3.1. Показники довіри у спілкуванні (оцінка себе)

Як видно з графіку, в оцінці себе думки у переважної кількості партнерів (10 пар) співпадають. Проблеми з довірою спостерігаються лише у 8-ї, 11-ї та, особливо, у 5-ї пар.

Але в оцінці партнера рівень недовіри значно більший.

Особливо це стосується жінок у 5-й та 12-й парі, які продемонстрували найнижчий рівень довіри до своїх партнерів, що, як свідчать наші спостереження та матеріал бесід, пов'язано, скоріше, з тим, що чоловіки у цих парах отримують ще одну освіту, дуже багато часу приділяють роботі та навчанню, а це викликає немотивовану підозру у їх жінок.

У свою чергу, й чоловіки у цих сім'ях, відчуваючи постійну недовіру, також не виявляють довіри до своєї пари.

Недовіра чоловіків з 8-ї та 9-ї пар, на нашу думку, пов'язана як з терміном шлюбу, так і з тим, що у вказаних сім'ях у кожного партнера це другий шлюб.

Пара 9 має найкоротший термін шлюбу з усіх досліджуваних – 3 роки, пара 8 – найдовший – 28 років.

Ми вважаємо, що у першому випадку на якість стосунків негативно впливає криза 3-х років, яку зараз переживає подружжя, а у другому випадку старіючий чоловік з роками став ревнувати дружину, яка виглядає молодшою від нього, незважаючи на те, що вони майже ровесники.

Крім того, обидва чоловіки, за їх словами, «навчені гірким досвідом» своїх перших шлюбів, тому відносяться до своїх дружин з деякою недовірою.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначаємо, що:

- рівень довіри до партнера майже у половини дружин (6 осіб) нижчий, ніж у чоловіків - можливо, це пов'язано не тільки з вказаними вже аспектами шлюбних стосунків, але й з традиційним вихованням у родині, де дівчаткам постійно нав'язують думку про те, що чоловікам довіряти не можна;

- у 4-й, 5-й, 9-й і, особливо, у 8-й парах більшою недовірою відрізняються чоловіки (причини такої недовіри ми вже розглянули);

- лише у 10-й та 13-й парах рівень довіри між чоловіком та дружиною однаково високий.

Саме тому у консультаційній роботі з вказаними подружжями ми приділили особливу увагу проблемі довіри у спілкуванні (рис. 3.2).

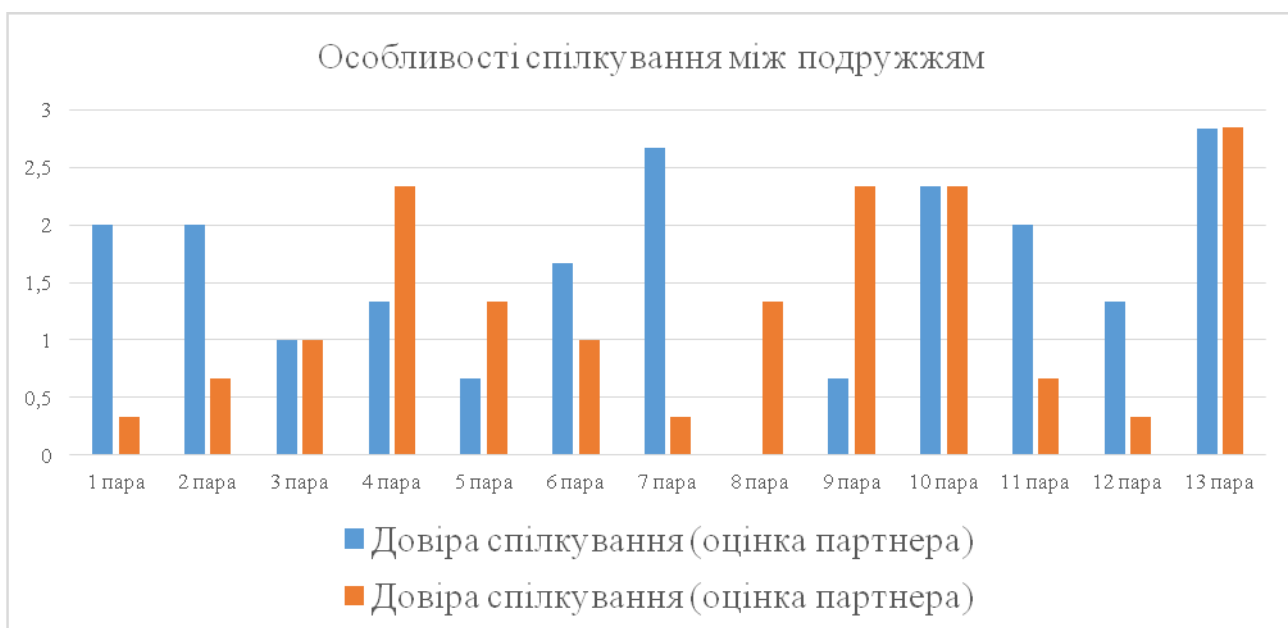

Рис. 3.2. Показники довіри у спілкуванні (оцінка партнера)

Другою проблемною зоною став такий чинник сімейного спілкування, як «Схожість у поглядах»: різні погляди, передусім, на інтимну та побутову сферу, а також на виховання дітей мають 5 пар (3-а, 4-а, 8-а, 11-а, 12-а).

Оскільки, за методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі» також були зафіксовані неспівпадання саме у вказаних сферах, то більш

детально ми розглянемо це питання, при аналізі результатів за названою методикою (рис. 3.3).

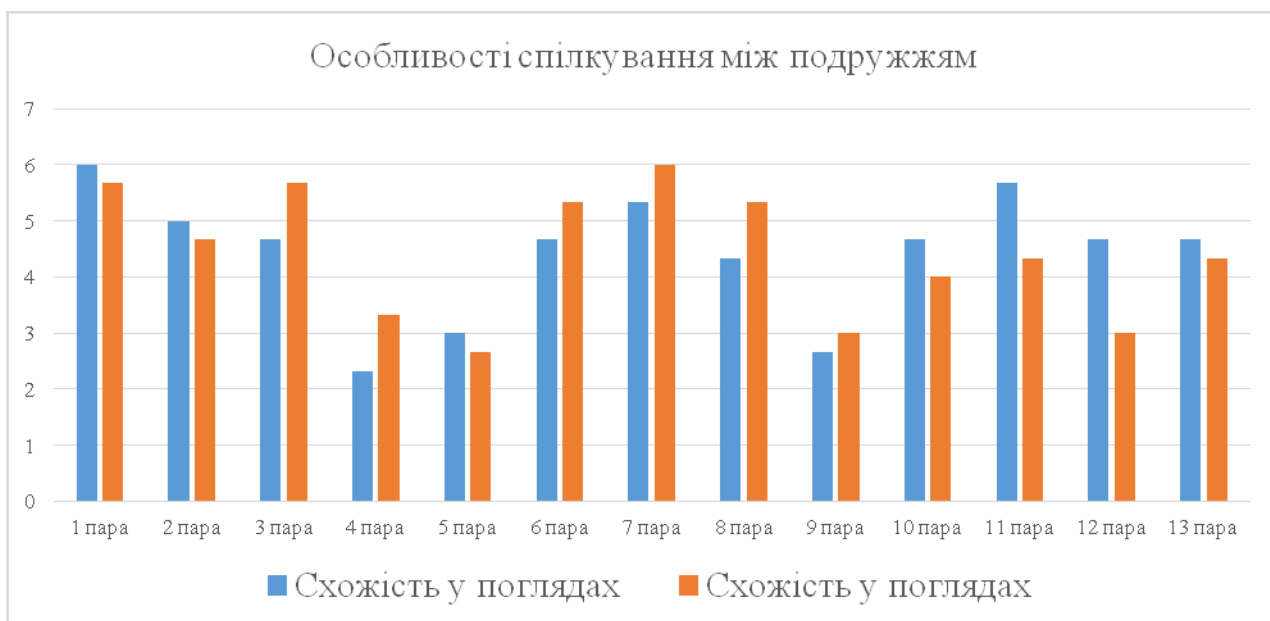

Рис. 3.3. Показники схожості у поглядах

Третя проблемна зона стосується шкали «Психотерапевтичність спілкування», в межах якої розглядається, наскільки міжособистісні стосунки в подружній парі допомагають партнерам поліпшити свій психологічний стан, підняти настрій, забути про зовнішні незгоди та проблеми: більше половини досліджуваних - 7 пар (1-а, 2-а, 3-а, 7-а, 11-а, 12-а та 13-а) - продемонстрували і у відповідях на питання, і у бесідах, що не відчувають психологічної підтримки від своїх партнерів (рис.3.4).

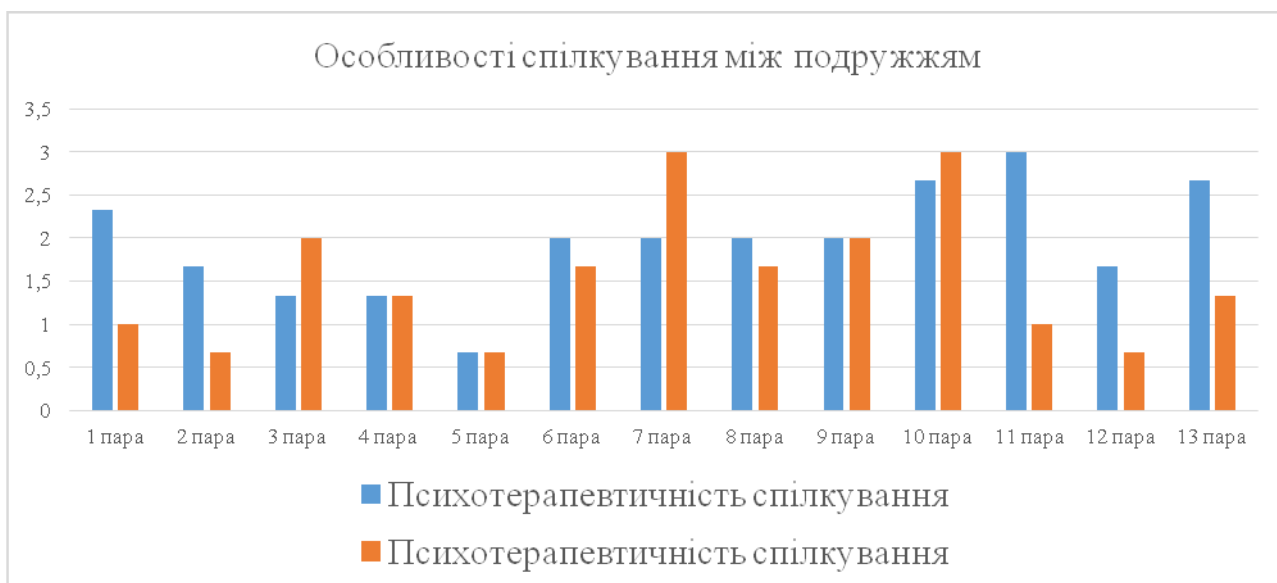

Рис. 3.4. Показники психотерапевтичності спілкування

Враховуючи наявність проблем з довірою та різницею у поглядах, які ми вже розглядали стосовно вказаних досліджуваних, можна зрозуміти, чому психотерапевтичність спілкування у цих випадках відсутня.

Для того, щоб визначити, чи корелюють результати за усіма вказаними стосунками з результатами, отриманими за методикою «Задоволеність шлюбом», ми користувалися розрахунком кореляції Пірсона між двома масивами даних за допомогою функції PEARSON в MS EXCEL (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Рівень кореляції між результатами методики «Особливості спілкування між подружжям» та методики «Задоволеність шлюбом»

Критерій оцінювання	Коеф. Пірсона	Рівень сили зв'язку
Довіра спілкування (оцінка себе)	0,23351595	Слабкий позитивний зв'язок
Довіра спілкування (оцінка партнера)	0,24411336	Слабкий позитивний зв'язок
Взаєморозуміння (оцінка себе)	0,4858263	Помірний позитивний зв'язок
Взаєморозуміння (оцінка партнера)	0,48025774	Помірний позитивний зв'язок
Схожість у поглядах	0,60926662	Помірний позитивний зв'язок
Загальні символи сім'ї	0,2964101	Помірний позитивний зв'язок
Легкість спілкування	0,54820401	Помірний позитивний зв'язок
Психотерапевтичність спілкування	0,44754378	Помірний позитивний зв'язок

Оскільки за переважною більшістю критеріїв (6) існує помірний позитивний зв'язок і ще за двома – слабкий позитивний зв'язок, ми можемо зробити висновок що вплив шлюбно-сімейних стосунків на задоволеність шлюбом дійсно існує.

Таким чином, ми доходимо висновку про те, що існує досить тісний взаємозв'язок між результатами вказаних методик, та про необхідність консультаційної допомоги парам з приводу визначених проблемних зон.

Ми також вважаємо, що корегуючий вплив казкотерапії, яку ми застосували у випадках дефіциту довіри та неспівпадання поглядів (і рольових очікувань), на нашу думку, повинен допомогти і у налагодженні стосунків в сфері психотерапевтичного спілкування.

Результати методики «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська) показали досить високий ступінь соціально-психологічної сумісності пар за більшістю шкал (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Результати вимірювання установок в сімейній парі

Пари	Відношення до людей	Обов'язок і задоволеність	Відношення до дітей	Спільна або роздільна діяльність	Відношення до розлучення	Відношення до любові романтичн.	Значення сексуальної сфери	Відношення до забороненос	Традиційні уявлення сім'ї	Відношення до грошей
1 ч	-0,5	0	0,75	1,25	-0,25	3	0,75	0,75	-0,25	0,5
1 ж	-0,5	0,5	0,75	1,25	-0,5	2,5	0,5	0,5	-0,25	0
2 ж	0,25	-0,25	1	1,5	-0,25	2,75	0,5	0,5	-0,25	-0,25
2 ч	0,75	-0,75	1,5	2,25	1	3,25	2	1	-1	-1
3 ч	0,5	-0,75	0,5	1,25	0,25	3,5	0,75	0,75	0,25	0,75
3 ж	-0,25	-0,5	2	2,75	0	3,25	0,75	0,75	-1,5	0,75
4 ч	-0,75	0,5	1,5	2,25	-0,25	3	0,5	0,5	-1,75	0,75
4 ж	-0,25	-0,75	1,75	-0,25	0,75	2,25	2,5	2,5	2,25	-0,5
5 ж	-0,25	-0,25	1,75	1,25	0,75	3,25	0,75	0,75	-0,25	-0,5
5 ч	-0,5	0	2	1,75	0,5	1,75	0	0	-0,75	0
6 ч	-0,5	0	1,5	1,5	-0,75	3,5	0,5	1,5	-0,25	1
6 ж	-0,25	0	1,5	1,75	-1	2,75	0,75	0,5	-0,25	0,25
7 ж	-0,75	-0,5	0,75	1,25	-0,25	1,75	0,5	0,5	-1,25	0
7 ч	-0,75	0,5	1	1,25	0,5	1,5	0,25	0,25	-1,5	0
8 ж	0	0,25	1,5	0,5	-0,25	3,5	2	2	-0,75	0
8 ч	0	-0,5	1,25	0,75	-0,25	3	2	2	-1,5	-0,5
9 ж	-0,5	0,75	1,5	1,75	1,75	2,75	1,25	1,25	-0,75	-1

Продовження таблиці 3.3

9 ч	-0,25	0	2	2,75	2,75	3	1,25	1,25	-0,75	0,75
10 ж	0,25	-0,75	-0,25	0,75	0,75	1	-0,25	-0,25	-0,25	0,5
10 ч	-1,75	0	0,25	0,5	0,5	1,75	-0,25	-0,25	-0,5	1,25
11 ж	0,5	-0,25	1	0,5	0,5	1,25	1	1	-1	-0,5
11 ч	0,25	1	1,75	1,75	1,75	2,75	1,25	1,25	0	0
12 ж	-0,75	-0,75	1	1,5	1,5	1,75	1,5	1,5	-1	0,5
12 ч	0	0,25	1,75	2,25	2,25	3,5	1,25	1,25	-0,5	-0,25
13ч	-0,75	0,5	1	1,5	1,5	2,75	0,5	0,5	-1,25	0,75
13ж	-0,75	-0,75	0	1,5	1,5	1,25	0,25	0,25	-1,5	0

Аналізуючи отримані результати, ми можемо зробити висновок, що за 2-ю, 3-ю, 5-ю та 10-ю шкалами між партнерами або не існує різниці в установках, або вона не дуже велика (до 1-1,25 балу), тобто обоє партнерів однаково чи майже однаково орієнтовані на обов'язок (чи, навпаки, на задоволення), для обох однаково важливі їх діти, у обох однаково лояльне або нелояльне ставлення до розлучення; і обоє або ощадливі, або люблять витратити гроші.

Узгодженість установок за цими шкалами пояснює, чому майже усі пари задоволені своїм шлюбом.

Досить значна різниця в балах (1,5-1,75) зафіксована за 6-ю шкалою у 4-х пар (5-а, 11-а, 12-а та 13-а пари), тобто орієнтація на традиційно подане романтичне кохання у жінок в цих парах значно вища, ніж у чоловіків.

Ми вже зазначали, аналізуючи результати попередньої методики, що у 5-й та 12-й парі чоловіки отримують ще одну освіту, що займає час і сили, тому вони не завжди приділяють дружинам стільки уваги, скільки ті вважають за потрібне, на нашу думку, саме це є головною причиною вказаної різниці і саме тому цим жінкам не вистачає романтики у стосунках.

Ми вважаємо, що у вказаному випадку потреби у корегуванні установок немає, оскільки і навчання чоловіків незабаром закінчиться, і самі жінки, в цілому, ставляться до ситуації з розумінням.

Взагалі, за вказаною шкалою, у всіх жінок бали вищі, ніж у чоловіків, що пояснюється гендерною відмінністю у відношенні до кохання: чоловіки практично не дивляться романтичні серіали та не читають «жіночих» романів, на відміну від своїх дружин і тому відношення до романтичного кохання у них набагато стриманіше, що пояснює і велику різницю у поглядах в 11-й та 13-й парах, де жінки, як стало зрозуміло з бесід, особливо захоплюється саме такими фільмами та книгами.

Значна різниця за 1-ю шкалою - уявлення респондента про людей взагалі – виявлена у 10-ї пари, яка за попередньою методикою має високі бали за кожною шкалою і гарні сімейні стосунки, і за іншими шкалами вказаної методики великих розбіжностей у цій парі не спостерігається. Можливо, це пов'язано з характером чоловіка, з його досить песимістичним відношенням до життя.

Велика різниця між установками у 3-й та 4-й парі відмічається за 4-ю шкалою - орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя, і так ж велика розбіжність існує між чоловіком і дружиною за 9-ю шкалою - традиційне уявлення про роль жінки.

Дружина у 3-й парі та чоловік - у 4-й набагато більше настроєні на спільну діяльність і їх уявлення про роль жінки набагато відрізняється від традиційного, на відміну від їх партнерів.

Таким чином, більша консервативність у поглядах на сім'ю чоловіка у 3-й парі та дружини – у 4-й є причиною соціально-психологічної несумісності подружжя, а у 4-ї пари ще й причиною загальної незадоволеності шлюбом.

Ще однією важливою причиною такої незадоволеності шлюбом 4-ї пари ми вважаємо значну різницю у відношенні чоловіка та дружини до сексуальної сфери у сімейному житті та до забороненості сексу – 7-а та 8-а шкали: для чоловіка ця сфера набагато важливіша і набагато менш заборонена, ніж для жінки.

За попередньою методикою у 4-ї пара також зафіксовані проблеми – відсутність довіри у стосунках та схожості у поглядах, як і за наступною –

неузгодженість рольових очікувань та домагань у шлюб у інтимно-сексуальній сфері.

На нашу думку, саме неузгодженість у вказаній сфері і є причиною загальної незадоволеності шлюбом і майже однакової готовності до розлучення, тому особливу увагу у своїй консультаційній роботі з досліджуваними ми приділили саме цій парі.

Велика різниця у поглядах на сексуальну сферу (7-а шкала) існує і у 2-ї пари (для жінки вона більш важлива, ніж для чоловіка), але за іншими установками вони досить сумісні.

Судячи з бесід, анкет та наявності деяких проблем у стосунках (відсутність довіри та психотерапевтичності у спілкуванні) причина може бути у деяких особливостях умов праці чоловіка (важка робота, довгі зміни тощо), але, в цілому, пара шлюбом задоволена.

Для визначення взаємозв'язку результатів за усіма вказаними установками з результатами за методикою «Задоволеність шлюбом», ми використали розрахунок кореляції Пірсона (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Рівень кореляції між результатами методики «Вимірювання установок у шлюбі» та методики «Задоволеність шлюбом»

Критерій оцінювання	Коефіцієнт Пірсона	Рівень сили зв'язку
Відношення до людей	-0,36086	Помірний негативний зв'язок
Обов'язок і задоволеність	0,00037248	Майже немає зв'язку
Відношення до дітей	0,11441606	Слабкий позитивний зв'язок
Спільна або роздільна діяльність	0,07212289	Слабкий позитивний зв'язок
Відношення до розлучення	0,10273429	Слабкий позитивний зв'язок
Відношення до любові романтичн.	0,02453486	Слабкий позитивний зв'язок
Значення сексуальної сфери	-0,37688545	Помірний негативний зв'язок

Продовження таблиці 3.4

Відношення до забороненості сексу	-0,2790604	Слабкий негативний зв'язок
Традиційні уявлення сім'ї	-0,58537442	Помірний негативний зв'язок
Відношення до грошей	-0,06245836	Помірний негативний зв'язок

Аналіз отриманих результатів приводить до висновку, що між установками у шлюбі та задоволеністю ним існує досить слабкий зв'язок, але він існує, тому ми можемо сказати, що сімейні установки у вказаній вибірці у впливають на задоволеність шлюбом, але цей вплив менший, ніж вплив шлюбно-сімейних стосунків.

Таким чином, ми дійшли висновку, що, крім 4-ї пари, інші подружжя особливої корекції установок не потребують, однак питання спільної діяльності подружжя та ролі жінки у сім'ї, як і деякі питання рольових очікувань та домагань у шлюбі ми сподіваємося вирішити засобами казкотерапії.

Використання методики “Рольові очікування і домагання у шлюбі” (РОД) (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова) дало уявлення про узгодженість сімейних цінностей, рольових очікувань і рольових домагань подружжя та ступень рольової адекватності подружжя

Слід відмітити досить значне неспівпадання вказаних результатів з результатами, отриманими за попередніми методиками.

Узгодженість сімейних цінностей характеризується різницею балів показників шкали сімейних цінностей чоловіка і шкали сімейних цінностей дружини: якщо різниця не перевищує трьох балів, то це свідчить про відсутність проблемних стосунків, а якщо різниця перевищує 7 балів – про високий ступінь конфліктності стосунків.

Повною узгодженістю за вказаною методикою відрізняється лише 2 пари (1-а, 7-а), проте у всіх інших пар, крім 11-ї, неузгодженість цінностей також відсутня, хоча і існують певні проблеми за різними сферами, як видно з таблиці 3.3, де:

- 1 шкала – інтимно-сексуальна сфера,
- 2 шкала – особистісна ідентифікація з партнером,
- 3 шкала – господарсько-побутова сфера,
- 4 шкала – батьківсько-виховна сфера,
- 5 шкала – сфера соціальної активності,
- 6 шкала – емоційно-психотерапевтична сфера,
- 7 шкала – сфера зовнішньої привабливості,
- 8 шкала – кількість неузгоджених цінностей.

Таблиця 3.5

Узгодженість сімейних цінностей

№ пар	1 шкала	2 шкала	3 шкала	4 шкала	5 шкала	6 шкала	7 шкала	8 шкала
1	2	0	3	2	3	2	2	0
2	1	0	2	5	6	4	1	3
3	3	0	4	1	0	6	1	2
4	5	2	3	3	2	0	1	1
5	0	1	5	0	1	1	1	1
6	1	3	3	4	2	2	1	1
7	0	0	1	2	0	3	3	0
8	2	0	0	5	4	5	0	3
9	1	4	2	1	1	2	3	1
10	0	4	2	3	0	1	7	2
11	3	1	2	5	8	4	6	4
12	0	1	3	4	3	3	3	1
13	0	2	4	7	3	1	3	2

Порівнюючи отримані результати, ми виявляємо не тільки співпадання, але й значну розбіжність з результатами, отриманими за двома попередніми методиками, що приводить нас до висновку про те, що досліджувані не завжди були щирі, відповідаючи на питання.

Так, у 4-ї пари за першою методикою зафіксовані відсутність довіри у

стосунках та схожості у поглядах, за другою – велика розбіжність в установках в орієнтації на спільну діяльність подружжя, в поглядах на роль жінки у сім'ї, у сексуальній сфері (за двома шкалами), але за вказаною методикою відмічена лише одна неузгоджена цінність (у сексуальній сфері) і та не вказує на високу ступінь конфліктності стосунків (менша від 7-и балів).

Інформація, отримана з наших бесід та спостережень, свідчить, що результати перших двох методик більше відповідають дійсності, оскільки подружжя вже досить давно живе в окремих кімнатах та постійно конфліктує з приводу усіх питань сімейного життя.

Ми припускаємо, що однією з причин вказаних проблем у цій сімейній парі може бути і те, що це - єдина пара, у якої немає навіть професійно-технічної освіти, лише шкільна, і, можливо, низький рівень освіченості заважає подружжю зрозуміти себе та партнера і безконфліктно вирішити проблемні питання сумісного життя.

Слід, однак, зауважити, що вказана пара – єдина, яка за першою і третьою методикою співпадає у поглядах на емоційно-психотерапевтичну сферу, вважаючи її повністю благополучною, що знову наводить на думку про їх недостатню щирість у відповідях.

У 2-ї пари зафіксована велика різниця у поглядах на сексуальну сферу, але за вказаною методикою у подружжя майже повна узгодженість у цій сфері.

Практично повна сумніть за всіма установками, включаючи спільну діяльність, зафіксована за 5-ю та 13-ю парами, але за цією методикою у них виявилась велика розбіжність у господарсько-побутовій сфері.

Батьківсько-виховні установки співпадали у всіх пар, але за третьою методикою є відчутна неузгодженість у цій сфері майже у половини сімей - у 2-ї, 6-ї, 8-ї, 11-ї, 12-ї та 13-ї пар.

Остання пара, взагалі, виглядала ідеальною у всіх сферах за попередніми методиками, а за вказаною – проблеми у батьківсько-виховній сфері у неї на грані конфлікту, але ні бесіди з парою, ні спостереження такої проблеми не виявляли.

За емоційно-психотерапевтичною сферою співпадають за двома методиками лише 2-а та 11-а пари, а у 1-ї, 5-ї та 12-ї пари проблеми у цій сфері, які були у стосунках, за вказаною методикою не зафіксовані, проте тепер досить велика неузгодженість за цим параметром виявилася у 3-ї та 9-ї пар.

Проблемні зони, які не мають аналогів у попередніх методиках, виявлені у двох сферах: особистісна ідентифікація з партнером, сфера соціальної активності та сфера зовнішньої привабливості.

За сферою особистісної ідентифікації з партнером відсутня узгодженість у 9-ї та 10-ї пар, що, на нашу думку, пояснюється двома факторами:

- у 9-ї пари існують проблеми також з довірою та схожістю у поглядах у стосунках, оскільки ця пара має найкоротший термін шлюбу – 3 роки, що недостатньо для того, щоб ідентифікувати себе з партнером та повністю узгодити свої погляди,

- чоловік в 10-й парі відрізняється дещо мізантропічним та песимістичним характером – на відміну від дружини, у нього не дуже гарне ставлення до людей (як видно з установок), крім його сім'ї та найближчого оточення, тому зрозуміла і відсутність ідентифікації у таких протилежних партнерів, і неузгодженість цінностей на межі конфлікту у сфері зовнішньої привабливості – крім дружини та дітей, чоловіку мало хто подобається, взагалі.

У сфері соціальної активності неузгодженість цінностей виявлена у 2-ї, 8-ї та 11-ї пар, у останньої за вказаною шкалою виявлено високий ступінь конфліктності стосунків.

Щодо 2-ї пари, то за першими двома методиками жінка вже виявляла своє невдоволення як у стосунках (відсутність довіри та психотерапевтичності у спілкуванні), так і в установках стосовно сексуальної сфери, яка для неї була набагато важливіша, ніж для чоловіка – все це пов'язано, за її словами, з надмірною суспільною активністю чоловіка, який присвячує весь свій час та енергію політичній діяльності.

Про 8-у пару ми вже вказували, що у неї найбільший шлюбний стаж і що чоловік виглядає старішим від жінки і поводить себе відповідно, тому він дуже

невдоволеній соціальною активністю дружини, яка займається волонтерством у різних сферах.

Щодо 11-ї пари, то в ній чоловік все сприймає спокійно і ні в якій сфері не виявляє свого незадоволення, тоді як дружина, на якій лежить основне піклування про трьох дітей (наймолодшій дитині менше року), ремонт квартири та інші сімейні обов'язки, дуже незадоволена чоловіком у батьківсько-виховній сфері та емоційно-психотерапевтичній, у сфері зовнішньої привабливості і, особливо, у сфері соціальної активності чоловіка, який суспільному життю приділяє, на думку дружини, набагато більше уваги, ніж родині.

Таким чином, ми доходимо висновку, що за вказаною методикою:

- відповіді досліджуваних не завжди були щирими і деякі пари приховували своє справжнє відношення до тієї чи іншої сфери сімейного життя;

- у досліджуваних парах уявлення чоловіків та жінок про бажаний розподіл ролей у шлюбі не співпадає більше, ніж стосунки та установки, що особливо зрозуміло після аналізу рольової адекватності подружньої пари, яка відображена у таблиці 3.4.

Таблиця 3.6

Рольова адекватність подружньої пари

№ пари	РАч	РАд
1 пара	8	10
2 пара	12	8
3 пара	10	6
4 пара	6	7
5 пара	7	9
6 пара	9	8
7 пара	7	7
8 пара	13	13
9 пара	6	4

Продовження таблиці 3.6

10 пара	8	11
11 пара	20	11
12 пара	7	11
13 пара	11	13

Адекватність рольової поведінки подружжя залежить від відповідності рольових очікувань (установка чоловіка і дружини на активне виконання партнером сімейних обов'язків) рольовим домаганням подружжя (особиста готовність кожного з партнерів виконувати сімейні ролі) – чим вищий бал, тим менша адекватність рольової поведінки і більш негативне уявлення чоловіків та жінок про бажаний розподіл ролей у шлюбі.

Аналіз результатів, показаний у таблиці, також приводить нас до висновку, що відповіді за методикою були не завжди щирі, особливо, як виявляється, відповіді чоловіків.

За таблицею, найбільш задоволені розподілом ролей у шлюбі 4-а, 7-а та 9-а пари, а також чоловіки у 5-й та 12-й парі і жінка у 3-й.

Щодо 7-ї та 9-ї пари, чоловіків та жінки, то такий стан речей відповідає дійсності: з таблиці 3.6. видно, що особливих проблем з рольовим розподілом у вказаних осіб немає, та і за попередніми методиками вони демонстрували більшу чи меншу задоволеність стосунками та певну сумісність за установками.

Те, що дещо меншу задоволеність демонструють 6-а пара, чоловіки у 1-й та 10-й парах та жінки у 5-й, також можна пояснити впливом деякої незадоволеності стосунками та установками і відповідає дійсності, як відповідає дійсності і незадоволеність ролями 8-ї пари, чоловіка у 3-й парі та жінок 11-й та 12-й парах, що ми вже розглядали, аналізуючи таблицю 3.6.

Однак, щодо щирості 4-ї та 13-ї пари та чоловіків у 2-й і, особливо, у 11-й парі, то вона викликає у нас сумніви: попередній аналіз вказаної методики, у співставленні з двома попередніми, дозволяв зробити висновок про великі проблеми у взаєминах 4-ї пари і про задоволеність сімейним станом в цілому

13-ї пари та названих чоловіків – за останньою таблицею ми бачимо, що все навпаки. Проте власні спостереження, матеріал бесід та результати попередніх методик і методики щодо задоволеності шлюбом, результати якої ще будуть більш детально проаналізовані, дозволяють нам зробити висновок, що проблеми 4-ї пари, дійсно, потребують значної корекції, а от 13-а пара та чоловіки з вказаних пар, скоріше за все, з тих чи інших причин приховували своє відношення до різних сфер сімейного життя, особливо, тих, що стосуються розподілу ролей, але загалом їх шлюб можна вважати досить благополучним.

Рівень щирості досліджуваних можна визначити, порівнявши результати їх відношення до розподілу ролей з рольовою адекватністю, як показано на графіку (рис. 3.5).

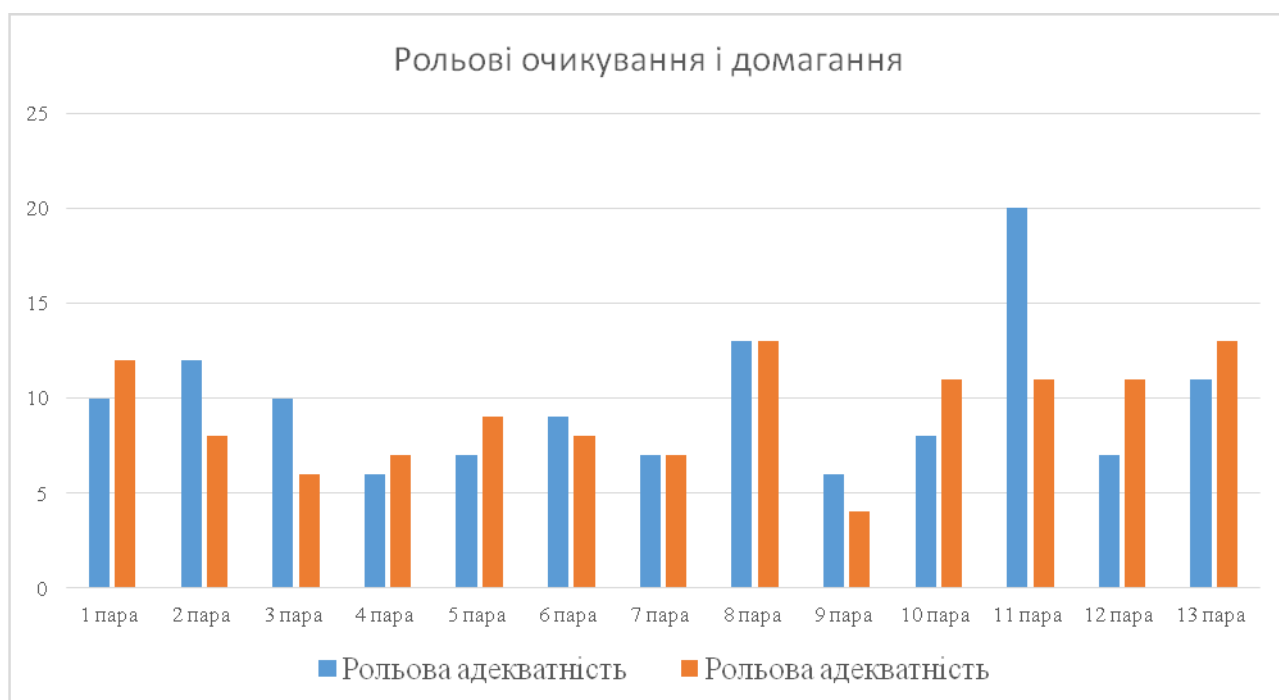

Рис. 3.5. Показники рольової адекватності чоловіків та жінок

Аналіз графіка показує, що навіть у дуже неблагополучних пар дуже гарна узгодженість цінностей, що не відповідає дійсності, та, оскільки існує і багато співпадань, то, в цілому, можна вважати що результати цієї методики вказують на загальну задоволеність шлюбом досліджуваних пар, на що вказує також значення коефіцієнту Пірсона, що рівняється 0,319446, тобто існує помірний позитивний зв'язок між рольовою адекватністю та рівнем задоволеності подружньої пари.

Свою заключну бесіду з досліджуваними ми побудували так, щоб подружжя, враховуючи отриману інформацію, прийняло спільне рішення про необхідність оптимального розподілу сімейних функцій з обов'язковим урахуванням індивідуальних потреб та інтересів як чоловіка, так і дружини.

За результатами вказаної методики ми запропонували конкретні рекомендації для кожної подружньої пари. зосередивши увагу подружжя на сімейних цінностях, що характеризуються найменшим збігом, оскільки їх неузгодженість є однією з причин рольової невідповідності в подружній парі та конфліктогенним фактором, який може дестабілізувати міжособистісні стосунки в сім'ї.

Для експрес-діагностики ступеню задоволеності – незадоволеності, а також узгодження - неузгодження задоволеності шлюбом у конкретній подружній парі ми використали тест-опитувальник “Задоволеність шлюбом” (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко), результати якого засвідчили, що майже всі пари повністю задоволені своїм шлюбом (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Рівень задоволеності шлюбом

№ пари за пор.	Пари	Сума балів	Рівень задоволеності шлюбом
1 пара	Чоловік	48	Абсолютно благополучні
	Дружина	46	Абсолютно благополучні
2 пара	Чоловік	44	Абсолютно благополучні
	Дружина	43	Абсолютно благополучні
3 пара	Чоловік	44	Абсолютно благополучні
	Дружина	44	Абсолютно благополучні
4 пара	Чоловік	22	Неблагополучна
	Дружина	23	Скоріше неблагополучна
5 пара	Чоловік	36	Благополучні
	Дружина	42	Абсолютно благополучні
6 пара	Чоловік	44	Абсолютно благополучні
	Дружина	44	Абсолютно благополучні

Продовження таблиці 3.7

7 пара	Чоловік	43	Абсолютно благополучні
	Дружина	45	Абсолютно благополучні
8 пара	Чоловік	37	Благополучні
	Дружина	42	Абсолютно благополучні
9 пара	Чоловік	39	Абсолютно благополучні
	Дружина	46	Абсолютно благополучні
10 пара	Чоловік	45	Абсолютно благополучні
	Дружина	46	Абсолютно благополучні
11 пара	Чоловік	48	Абсолютно благополучні
	Дружина	35	Благополучні
12 пара	Чоловік	39	Абсолютно благополучні
	Дружина	36	Благополучні
13 пара	Чоловік	48	Абсолютно благополучні
	Дружина	47	Абсолютно благополучні

Як видно з таблиці, переважна кількість пар - 8 з 13-и (60%) є абсолютно благополучними.

Аналізуючи попередні методики ми вказували пари, які мають небагато проблемних зон, або зовсім їх не мають, - ці пари і за останньою методикою продемонстрували найвищий рівень задоволеності шлюбом: 1-а, 2-а, 3-я, 6-а, 7-а, 9-а, 10-а, 13-а.

У 5-й, 8-й, 11-й та 12-й парах були зафіксовані деякі проблеми у стосунках, установках, рольових очікуваннях та домаганнях, які ми розглянули, аналізуючи попередні методики – це такі пари, де один партнер є абсолютно благополучним, а другий – благополучним, до останніх відносяться чоловіки у 5-й та 8-й парах і дружини - у 11-й та 12-й.

Самою проблемною за усіма методиками була 4-а пара – вона і за вказаною методикою відноситься до неблагополучних – чоловік, та скоріше неблагополучних – дружина.

Результати аналізу представлені на графіку (рис. 3.6).

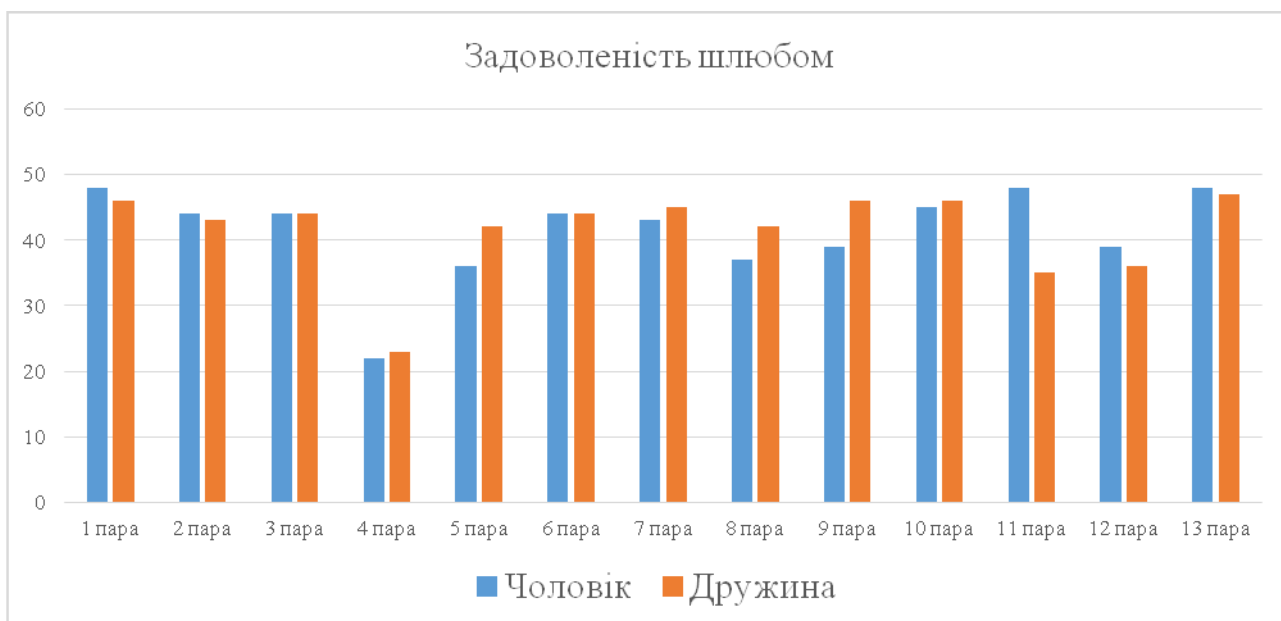

Рис. 3.6. Показники ролівої адекватності чоловіків та жінок

З 4-ю парою у своїй консультативній роботі ми провели, згідно з програмою, індивідуальну роботу, яка призначена для того, щоб досліджувані змогли розібратися у витоках своїх проблем і спробували за допомогою психолога знайти їх рішення.

З іншими досліджуваними, у яких за попередніми методиками були виявлені ті чи інші проблеми, ми провели консультативну роботу також з застосуванням методу казкотерапії, але ці консультації були вже проведені з окремими підгрупами, в кожній з яких розглядалися різні аспекти сімейного життя.

Результати проведеної консультативної роботи представлені у розділі 3.4.

3.3. Програма консультативної роботи щодо підвищення рівня задоволеності шлюбом

Методичною основою нашої програми були психологічні дослідження казкотерапевтів Зінкевіч-Євстигнєвої Т.Д., Малейчук Г.І. та Олифірович Н.І. [34; 58].

Використання казкової історії як кейсу – психологічний аналіз героїв казки – був проведений з парами, які, в цілому, задоволені шлюбом.

Використання техніки «Ваша улюблена казка як сценарій вашого життя» - робота з парою, яка продемонструвала незадоволеність своїм шлюбом.

Консультаційна робота з досліджуваними за методом казкотерапії проводилася за програмою, наведеною у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Програма консультаційної роботи щодо підвищення рівня задоволеності шлюбом за методом казкотерапії

Тема	Зміст	Час
I. Використання казкової історії як кейсу	1. Ознайомлення з методом казкотерапії та особливостями його застосування	1 година
	2. Аналіз життєвих сценаріїв респондентів за алгоритмом	2 години на пару
	3. Підсумок роботи, зворотний зв'язок	1 година
II. Використання техніки «Ваша улюблена казка як сценарій вашого життя»	Індивідуальна робота за анкетами	1,5 год. на 1 особу
Разом		31 год.

I. Використання казкової історії як кейсу [58, 23-26].

1. Ознайомлення з методом казкотерапії та з особливостями його застосування.

2. Аналіз життєвих сценаріїв респондентів за алгоритмом.

На думку вказаних дослідників, казкову історію з точки зору психології можна розглядати як історію життя героя казки, де героєм є сам клієнт.

У цій історії практично завжди є:

- клієнт (герой), у якого є проблема психологічного плану,
- історія цієї проблеми (анамнез),
- процес її рішення (психотерапія),
- рятівник (психотерапевт).

Описувані в казці феномени, розбираються і аналізуються в контексті подій, що відбуваються з клієнтом, при цьому, вони розглядаються не буквально, а як метафори [58, 23].

1). Клієнт (герой), у якого є проблема психологічного плану.

Види проблем:

- ситуативно обумовлені,
- обумовлені структурою особистості героя,
- обумовлені фіксацією в розвитку:

Ситуативно зумовлені проблеми пов'язані з несподівано виниклою ситуацією на життєвому шляху героя, тобто сам герой вказану проблемну ситуацію не створював, а, навпаки, сам страждає від неї.

Проблеми обумовлені структурою особистості героя пов'язані з його характером, умовами життя, що сформували саме такий характер, вихованням.

Проблеми обумовлені фіксацією в розвитку пов'язані, на думку З.Фрейда, з нездатністю особистості просуватися від однієї психосексуальної стадії – оральної, анальної, фалічної, генітальної - до іншої, що призводить до надмірного вираження потреб, характерних для тієї стадії, на якій відбулася фіксація, та специфічних проблем дорослого життя [16].

2). Історія цієї проблеми (анамнез).

В казковій історії можна виявити витoki актуальної проблеми героя, у деяких історіях можна побачити докладний опис тих життєвих подій, що призвели до формування певної характерології героя.

3). Процес рішення проблеми (психотерапія).

У казкових історіях завжди міститься і опис шляхів вирішення проблеми. Цей процес, як правило, складається з ряду етапів і є непростим: герою необхідно подолати ряд перешкод для того, щоб дістати щасливого кінця.

4). Рятівник (психотерапевт).

Часто в казках ця роль дістається партнеру героя (Шрек, Герда).

Досить часто цю роль виконує чарівник або чарівниця, відьма, Яга тощо.

Також поширені казки, де рятівником виступає чарівна тварина: Миша, Кіт, Сірий Вовк тощо.

Іноді таким терапевтом для казкового героя виступає підтримуюче, емпатичне середовище (Гидке Каченя).

Ще одним варіантом психотерапевтичної допомоги є самотерапія - вчинення героєм вчинків-подвигів (Кунг-Фу Панда).

У деяких казкових історіях дуже докладно описуються етапи роботи рятувальника (психотерапевта): фея-хресна у «Попелюшці», Герда у «Льодовій королеві» тощо.

Таким чином, дотримуючись вказаного алгоритму, у бесідах з досліджуваними ми даємо їм можливість самостійно виявити як витoki їх проблем, так і шляхи виходу з них.

3. Підсумок роботи, зворотний зв'язок.

II. Використання техніки «Ваша улюблена казка як сценарій вашого життя» - робота з парою, яка продемонструвала незадоволеність своїм шлюбом (дод. Е).

Техніка розроблена психологом Рагуліною А.Ю., має різні модифікації і представлена однією з модифікацій [64].

3.4. Консультаційна робота з сім'ями щодо підвищення рівня задоволеності шлюбом та аналіз її ефективності

Згідно з нашою програмою, на початку консультативної роботи ми ознайомили досліджуваних з методом казкотерапії та особливостями його застосування, прочитавши їм міні-лекцію.

Міні-лекція.

З найдавніших часів казки склалися для дорослих і використовувалися як своєрідний підручник життя – вони пояснювала світ, розглядали важливі екзистенційні питання, виховували, навчали, застерігали, лікували, пропонували різні варіанти рішень, аналізували відносини тощо.

Народна казка завжди має терапевтичний ефект: усі батьки можуть підтвердити той факт, що на протязі досить значного часу їх дитина просить розказувати лише одну казку, при чому, не випускаючи жодної подробиці - таким чином стверджує Зінкевіч-Євстигнєєва Т. Д., дитина намагається за

допомогою казки віришити свої психологічні проблеми, і вони, дійсно, для неї вирішуються [34].

Дорослі також звертаються до своєрідних замінників казок – до серіалів, «жіночих» романів, фентезі тощо.

Але дійсно терапевтичний ефект, перевірений часом, мають саме народні казки, до яких ми і звернулися у своїй консультаційній роботі.

Наступним етапом нашої консультаційної роботи було використання казкової історії як кейсу – психологічний аналіз героїв казки, який був проведений з парами, що, в цілому, задоволені шлюбом, але аналіз результатів інших використаних методик, показав наявність проблем у стосунках, установках та рольових очікуваннях – це стосується усіх пар, крім пари №4, з якою ми провели індивідуальну роботу за анкетами.

Однією з важливих проблем досліджуваних, виявлених у процесі діагностики, є проблема нерівноправності у сімейно-шлюбних стосунках, яка тісно пов'язана з застарілими установками щодо спільної та роздільної діяльності (3-а і 4-а пари) та відношенням до ролей у парі (відсутні проблеми лише у 1-й та 7-й парах).

Мова йде про те, що у деяких парах чоловік намагається домінувати над дружиною, відноситься до неї без належної поваги, вважає, що дружина має грати лише другорядні ролі тощо.

Ю. Є. Альошина вважає, що «більшість проблем і конфліктів, пов'язаних з відносинами, є наслідком несвідомої боротьби подружжя за владу і вплив, їх конкуренції один з одним ... При цьому результатом психотерапії є не вирішення цієї проблеми в принципі, що взагалі неможливо, а встановлення між подружжям деякого балансу, коли, умовно кажучи, всі виграші і програші одного компенсуються або врівноважуються виграшами чи програшами іншого» [6].

Для встановлення такого балансу ми звернулися до казок народів світу, в яких йшла мова про жінок, чиї поради не лише полегшували чоловікові життя, а й рятували його від загибелі.

Так, у англійській казці про великого будівничого Гоба перед нами постає ситуативна проблема: сусідній король вирішив не відпускати Гоба, побоюючись, щоб він не побудував такі ж гарні палаци іншим королям, і саме порада дружини допомогла чоловікові повернутися додому.

Відправляючи Гоба до короля, його дружина попросила, щоб чоловік зав'язав дружні стосунки з усіма жінками палацу: «Те, що знає король, знає і королева, а від неї – її улюблена покоївка, і вже наприкінці дня у палаці не буде жодної жінки, яка б не знала таємниці короля».

Таким чином, будівничий, послухавши пораду жінки, дізнався про зловісний намір короля назавжди залишити Гоба у себе.

Отже, дружина виступає у цій казці у ролі Рятівника, допомагаючи герою пройти всі етапи: спочатку за допомогою своєї інструкції (як поводитись у чужому палаці), а потім за допомогою інструкції, отриманої від чоловіка через королівського сина.

В ролі Рятівника виступає і сам герой: щоб врятуватися, Гоб сказав королю, що забув дома самий важливий свій інструмент, без якого неможливо завершити будівництво, і попросив послати за ним королівського сина, бо дружина більше нікому ту дорогоцінну річ не віддасть.

У казці дружина будівничого, зрозумівши, що на її чоловіка чигає небезпека, хитрощами взяла принца у заручники і відпустила його до батька-короля лише після того, як повернувся додому її чоловік.

Таким чином, ми разом з досліджуваними доходимо висновку, що тільки від нас залежить, наскільки розумне подружжя ми собі вибираємо, і, якщо ми визнаємо, що наш партнер – особистість гідна в усіх відношеннях, то відноситися до неї можемо лише з повагою, не поділяючи ні ролі, ні обов'язки на головні та другорядні, оскільки саме рівноправність ролей у парі та розуміння і повага у сімейних стосунках дають можливість подружжю ефективно долати всі кризові ситуації.

Подібні сюжети розповсюджені у народних казках практично у всіх народів світу.

Так, розумна дружина Ставра Годиновича визволяє його з темниці київського князя; дочки злих чаклунів, закохавшись у героя, виконують за нього усі важкі завдання і допомагають повернутися додому; навіть маленькі розумниці можуть виконати самі неймовірні побажання царя або короля і врятувати своїх батьків.

Слід відмітити, що більшість пар не дуже добре знайома з казками, взагалі, і наш аналіз казок був для них незвичним і цікавим.

На нашу думку, усі чоловіки у досліджуваних парах замислилися над вказаною казкою та іншими казками такого типу, і ми сподіваємося, що вони у подальшому з належною повагою будуть відноситися до своїх дружин, змінять неправильні рольові установки і не будуть наполягати на тому, що роль жінки у сім'ї повинна бути лише другорядною.

Аналіз рольових очікувань показав, що у багатьох досліджуваних існують проблеми у батьківсько-виховній сфері, оскільки ми розглядаємо у своєму дослідженні лише підсистему «чоловік-дружина», то у своїй консультативній роботі ми акцентували увагу лише на тому аспекті, що подружньому життю часто заважають неконструктивні погляди на виховання або обох партнерів, або одного з них.

Ю. Є. Альшина вважає, що справжня причина звернення батьків полягає у проблемі не дитини, а того, хто звертається. Вона перераховує ті особисті проблеми і переживання, які можуть лежати в основі звернення батьків з приводу своїх дорослих дітей:

«1. Відчуття своєї порожнечі, непотрібності, невміння самому розпоряджатися своїм життям, почуття образи на оточуючих і дітей.

2. Відчуття власної життєвої нереалізованості, невдачі і проєкція цих страхів на дітей.

3. Відчуття своєї батьківської некомпетентності, провини перед дитиною за прорахунки у вихованні, за дефіцит уваги до нього в дитинстві, спроба це компенсувати.

4. Більш глибокі особистісні проблеми, страхи тощо» [6].

Важливим кроком у процесі роботи дослідниця вважає «переформулювання проблем клієнтів таким чином, що локусом їх занепокоєння стають не їхні діти, а вони самі» [6].

Оскільки 3 пари перебувають у шлюбі досить тривалий час (від 18-и до 28-и років), а в 4-х парах, хоча їх шлюб не таких тривалий, є вже досить дорослі діти від першого шлюбу, то зрозуміло, чому для них стало проблемою саме відчуття провини батька (або матері) перед дитиною.

На думку Ю. Є. Альшиної, в даному випадку найбільш доречною тактикою роботи консультанта є «демонстрація безглуздість пережитого клієнтом почуття».

Зробити це можна по-різному, наприклад, показавши клієнту недоцільність, недоречність тих вчинків, з'ясування і пояснень, які робляться їм з метою заглибити цю провину...

Корисно також обговорити з клієнтом минуле і показати йому, що його вчинки в тих випадках, які нині є об'єктом занепокоєння і переживань, були єдино реальними і можливими, що їх негативні наслідки не можна було передбачити, що судити себе минулого з позиції себе нинішнього - в принципі безглузда, що не призводить до вирішення ситуації завдання» [6].

У своїй роботі з досліджуваними за методом казкотерапії з приводу вказаної проблеми ми звернулися до цілої низки казок, які могли показати респондентам, що їхні вчинки у минулому були дійсно єдино можливими і що вчинили вони по-іншому, наслідки могли б бути ще гіршими.

Проблеми в таких казках або ситуативно зумовлені - напад ворогів на королівство, необхідність вирішувати важливі справи у далекому місці тощо, або це проблеми обумовлені структурою особистості героя - він вважає за необхідне когось рятувати чи здобувати щось цінне, хоча особисто його вказана ситуація не торкається.

Так, дуже часто ми у казках зустрічаємося з тим, що батьки влаштовують важкі випробування своїм дітям: молдавська казка «Казка про Білого Арапа», італійська «Фанта-Гіро» та багато інших.

Витримують ці випробування не всі, але це дозволяє програвшим залишитися живими, бо без таких випробувань вони потрапили б у ситуацію, у якій загинули б. А хто випробування пройшов, зміг подолати усі перешкоди та перемогти.

Тобто, ті життєві негаразди, які постали перед дітьми, або дали їм можливість просто вижити, або загартували їх для дорослого життя.

Тобто «поганий» батько (або матір) виступають і в житті, і в казці у ролі Рятівника, який не заважає, а, навпаки, допомагає своїм дітям.

Таке усвідомлення дає досліджуваним можливість по-іншому поглянути на проблеми у батьківсько-виховній сфері, і ми сподіваємося на покращення їх психологічного стану після проведення консультації.

Однією з проблемних зон, які були виявлені у процесі емпіричного дослідження, стала побутово-господарська сфера.

Як вказує Ю.Є. Альошина, коли виникають проблеми у цій сфері «один з членів пари, найчастіше той, на кому, з його / її точки зору, лежить більший вантаж сімейних справ і обов'язків, починає явними і неявними (в тому числі і для нього самого) способами відновлювати справедливість і намагатися передати частину власних справ дружину. Але оскільки зазвичай подібні спроби виглядають не як прагнення домовитися, прийняти якесь прийнятне для обох рішення, а як звинувачення і претензії до партнера, то досить швидко виникають і починають розвиватися складності у відносинах. Важливе значення має і те, що часто чоловік чи жінка не тільки не робить того, чого від нього вимагає «ображена сторона», але і володіє системою поглядів, підкріплює саме той варіант поведінки, якому він (-а) сам (-а) слідує» [6].

Для вирішення вказаної проблеми ми звернулися до поширеного сюжету, коли чоловік, що докоряв дружині за бездіяльність, вирішив сам виконувати домашню роботу, а дружину відправив виконувати свої обов'язки.

Як правило, тут мають місце проблеми, пов'язані з характером героя, його вихованням.

У такій казці сама ситуація стає повчальною для героя, бо він попадає в скрутне становище через свою невмілість і недосвідченість: шуліка краде в нього курку з курчатами, молоко розливається, а не збивається на масло і таке інше. Тоді як дружина спокійно справляється з «чоловічою» роботою, а іноді навіть виступає в ролі Рятівника, рано повернувшись додому і допомагаючи чоловікові розібратися з хатніми справами.

Слід відмітити, що не всі пари виявили згоду на консультаційну роботу з приводу своїх проблем, хоча негативні відхилення були зафіксовані практично у всіх сферах рольових очікувань, тому ми досить обмежено застосували цю техніку, що стосується і опрацювання «проблемних зон», виявлених за іншими методиками.

Так аналіз особливостей стосунків у парі показав, що проблемою у спілкуванні є, насамперед, відсутність довіри до партнера, яку продемонстрували 4 пари (3-я, 5-а, 8-а та 12-а), а також 6 жінок та 2 чоловіка з різних пар.

Ю.Є. Альошина вважає, що «уявлення про те, що довірче спілкування подружжя є основою успішних подружніх відносин - одне з базових припущень більшості теорій сімейної і подружньої терапії, ... оскільки лише нормальне спілкування є запорукою того, що труднощі, які в спільному житті, будуть успішно вирішені» [6].

Для вирішення вказаної проблеми, ми звернулися до тих казок, де це питання конструктивно вирішується, якщо ж такого рішення немає, то на героїв казки чекає покарання.

З цієї точки зору дуже корисною для досліджуваних стала українська казка про жінку, яка ніколи не берегла таємниць чоловіка.

Слід відмітити що казки на цю тему з деякими відмінностями існують у всіх народів світу, тому для аналізу можна вибрати якусь іншу казку на цю тему.

Аналізуючи ситуацію, ми можемо припустити, що вона обумовлена, за З. Фрейдом, фіксацією в розвитку на орально-садистській стадії, яка

виражається у дорослих в таких рисах особистості, як любов до суперечок, схильність домінувати над іншими людьми з метою задоволення власних потреб тощо.

На початку казки ми бачимо, що дружина саме таким чином поводить себе з чоловіком – вона по-дитячому легковажна, любить командувати чоловіком, не дотримує своїх обіцянок.

В ролі Рятівника у цій казці виступає саме чоловік, який поетапно провів процес перевиховання дружини.

Знайшовши горщик з золотими монетами, він спочатку зробив декілька речей, які повинні здаватися неймовірними звичайним людям, але в які повірила його інфантильна дружина, і лише потім він довірив їй таємницю знахідки.

Оскільки дружина була легковажною та конфліктною, як сказано вище, то після першої ж сварки побігла доносити поміщику про знахідку, не думаючи про те, що гроші втратить не тільки чоловік, але й вона.

Проте розумні дії чоловіка призвели до того, що жінка стала відповідати на питання, коли це сталося, що «це було, коли дощ з бубликів випав, коли вони рибу у лісі під кущами збирали, коли заєць у сітку для риби попав та коли пана били тими ковбасами, які він вкрав».

Звичайно, над жінкою посміялись і навіть хотіли покарати, але відпустили після заступництва чоловіка, який сказав поміщику, що дружина божевільна. В результаті такого «терапевтичного» процесу жінка виправилася і чоловік міг їй надалі довіряти.

Слід відмітити, що ця казка була відома більшості з пар, але над аспектом довіри вони не замислювалися, проте після проведеного аналізу, досліджувані дійшли висновку, що неможливість довіряти своєму партнеру погано впливає і на чоловіка, і на дружину і що довіра дає можливість бути більше задоволеними своїм сімейним життям.

У вирішенні цієї проблеми ми також знову повернулися до казки про будівничого та його дружину, яку аналізували на початку консультаційної

роботи, тому що жінки з 5-ї та 12-ї пар продемонстрували найнижчий рівень довіри до своїх партнерів і тому. що, взагалі, недовіра до чоловіків проявлялася частіше саме жінками.

У обговоренні цієї казки ми згадали про велику довіру до свого чоловіка його дружини, яка сама попрохала будівничого Гоба зав'язати дружні стосунки з усіма жінками у палаці, розуміючи, що це допоможе її чоловікові вийти з скрутного становища. Відсутність такої довіри, немотивовані ревності привели б до того, що пара була б назавжди розлучена і, можливо, це вкоротило б віку подружжю.

Ще одна проблема, зафіксована нами, - це проблема різниці у поглядах (3 пари і 1 жінка з 12-ї пари) та установках (3 пари), яка, за Ю. Є.Альшиною, може вирішуватися або за допомогою техніки конструктивних переговорів, або корекцією ригідних уявлень та принципів [6].

Для вирішення вказаної проблеми ми звернулися до казки, яка також існує у різних народів, «Казка про біб, вуглинка та соломинку».

У цій казці через ригідні уявлення та відсутність конструктивних переговорів усі герої не просто постраждали, а загинули, тому усі досліджувані відмітили великий емоційний вплив, який мала на них ця казкова історія.

Аналізуючи казку, ми дійшли висновку, що в ній вирішуються дві проблеми – зумовлені ситуацією, до якої герої не причетні, та обумовлені структурою особистості героя, пов'язані з його характером.

Це одна з небагатьох казок, де відсутній Рятівник та переможці, і терапевтичними в цьому випадку стають сама ситуація та роздуми досліджуваних над нею.

У казці біб, вуглинка та соломинка завдяки непереборному бажанню залишитися в живих втекли від жінки, яка хотіла когось зварити, когось спалити, і вирушили у мандри.

Все було добре до тих пір, поки їм не зустрівся невеликий струмок, через який вони не могли перейти або переплигнути, і герої казки вирішили, що соломинка стане містком, по якому інші перейдуть через струмок.

Це зміг зробити біб, але вуглинка перепалила соломинку і вони обидві загинули, впавши у воду, бобу ж це здалося настільки смішним, що він реготав, поки не луснув.

Тобто замість того, щоб подумати над наслідками своїх рішень і знайти конструктивний варіант, герої пішли шляхом ригідної установки: чоловіки у пріоритеті, а жінки потрібні для того, щоб слугувати чоловікам (російською мовою і біб, і вуглинка - чоловічого роду).

Звернувши увагу досліджуваних на невірну установку та неконструктивне рішення, ми допомогли їм зрозуміти необхідність домовлятися, враховуючи особливості кожного з пари, та необхідність змінювати неправильні установки.

Таким чином, використання аналізу казки як кейсу дало можливість допомогти досліджуваним знайти правильні рішення своїх сімейних проблем, які позитивно вплинули на рівень задоволеності шлюбом у кожного подружжя.

У роботі з 4-ю парою, у якої визначилось багато проблемних зон за всіма методиками і яка була незадоволена своїм шлюбом, ми використали техніку «Ваша улюблена казка як сценарій вашого життя», розроблену психологом Рагуліною А.Ю.

В процесі консультування досліджувані спочатку відповідають письмово на питання анкети, а потім психолог аналізує відповіді та задає додаткові питання, які повинні допомогти респондентам самостійно розібратися у своїх сімейних проблемах.

Пара, яка погодилася спробувати вирішити свої проблеми за допомогою вказаної техніки, - це пара №4, яка перебуває у шлюбі 7 років, має одну дитину.

За останньою методикою, яка визначає рівень задоволеності шлюбом, вказана пара продемонструвала більш низький рівень, ніж інші учасники дослідження, тому ми вирішили у спільній роботі за анкетами відшукати причини цього незадоволення і спробувати разом з досліджуваними вирішити цю проблему.

Перші три питання анкети стосуються початку казки, її кульмінації та закінчення.

Казка чоловіка – народна українська казка «Пан Коцький».

Казка дружини – казка Каменої Г. «Історія старої ляльки».

Визначаючи початок казки, чоловік майже не відступив від тексту, проте його герой виявляє більшу самостійність, ніж герой казки, що говорить про самостійність та рішучий характер досліджуваного.

Дружина витіснила з пам'яті, як вияснилося пізніше, не лише початок казки (як ляльку знайшли на горищі, як про неї почали піклуватися тощо), а й дуже багато інших важливих фрагментів, і у її трактовці казка почалася з кульмінаційного моменту, коли героїня з ревнощів та немотивованої образи втікає з дому до лісу.

За її словами, у важких ситуаціях жінка часто вдається до втечі – фізичної, чи моральної. І часто для такої втечі, як потім з'ясується, дійсно немає реальної причини.

Як наслідок – постійні конфлікти з чоловіком.

Кульмінацією казки для чоловіка став момент, коли звірі злякалися пана Коцького, побачивши, як він жадібно накинувся на їжу. З його точки зору це правильно, коли тебе бояться – тоді ти сам у безпеці.

Слід зауважити, що мотив страху і надалі буде просліджуватися у відповідях чоловіка.

Для жінки кульмінацією став той епізод казки де лялька отримала розкішне вбрання, але без старих друзів їй стало сумно та самотньо.

Можливо, це пов'язано з незадовільним матеріальним становищем сім'ї, можливо – з особливостями її характеру та виховання: їй і подобаються дорогі речі, і вона не зважується витратити на них гроші, і побоюється виглядати надто гарно, і хоче так виглядати.

Закінчення казки у чоловіка практично співпадає з реальним закінченням, але туз знову з'являється мотив страху: «Пан Коцький живе у Лисиці як шановний гість та її герой, і всі лісові звірі його бояться».

Тобто досліджуваному хочеться бути героєм для своєї пари і хочеться викликати страх у оточуючих.

На питання про постійне бажання героя, щоб його усі боялися, досліджуваний знову відповів, що ти у безпеці, коли інші тебе бояться.

Ми припускаємо, що чоловік намагається і у родині поводити себе так, щоб його боялися, звідки й підвищена нервовість його дружини і її постійне бажання втекти.

У закінченні казки, як його бачила дружина, також були відсутні важливі моменти – жінка пам'ятали тільки, що лялька, повертаючись, втратила розкішне вбрання, стала виглядати ще гірше, ніж була, проте відчувала себе потрібною і улюбленою.

І надалі в анкеті жінка випускала той момент, що у казці був ще один персонаж, який любив ляльку з самого початку, який розшукував її у погану погоду, знайшов і повернув додому.

На питання, чому вона це зробила, жінка сумно відповіла, що немає нікого, кому б вона була потрібна.

Таким чином, уже на початку консультаційної роботи ми зіткнулися з проблемами у відносинах вказаної пари, і причини незадоволеності шлюбом стали більш зрозумілими для подружжя.

На наступне питання – «Де відбувається дія казки – у чарівній країні чи у реальному світі?» – і чоловік, і дружина відповіли однаково – що дія відбувається у реальному світі. Це говорить про те, що вони не дистанціюються від вирішення своєї проблеми і є можливість за допомогою психолога виправити ситуацію.

На питання про те, хто головний герой казки - людина, тварина, символ - та якою силою або умінням він наділений, чоловік надав досить конструктивну відповідь: «Це тварина. Герой вміє переконувати, він розумний, хоробрий».

Слід відмітити, що таку якість, як хоробрість, досліджуваний назвав не зразу і було видно, що він сумнівається у її наявності.

Жінка назвала свою героїню символом і вказала лише дві якості – вона уважна та любляча.

Якщо клієнт вважає свого реального героя символом, це говорить про бажання втекти від вирішення своєї проблеми, заплющити на неї очі, вважати, що її не існує.

Враховуючи відповідь жінки на попереднє питання, ми доходимо висновку про її інфантильні механізми захисту, про намагання жити в уявному світі, хоча на питання про місце дії казки вона дала зовсім іншу відповідь.

Якості героя казки – це якості самої особистості, і ті з них, які стоять на першому місці, найважливіші для неї.

Тобто, для чоловіка найважливіше – вміння переконувати, а для дружини – уважність до інших.

Чому так мало якостей було названо, можливо, пов'язано з невисокою самооцінкою пари, а можливо, з недостатнім словниковим запасом – це єдина пара, яка не має навіть професійно-технічної освіти, лише шкільну.

Далі досліджуваним було потрібно перерахувати інших персонажів казки.

Чоловік назвав спочатку Лисицю (тобто самий важливий для нього персонаж – його пара), потім звірів, які принесли подарунки.

На запитання консультанта, чому у переліку відсутні колишні господарі пана Коцького, які й віднесли його до лісу, чоловік спокійно зауважив, що це ж було у минулому і зараз зовсім неважливо, що є дуже конструктивною стратегією «жити тут і зараз».

Дружина назвала дівчинку, яка забрала ляльку з горища і полюбила її, інші іграшки, ляльку-красуню, через яку героїня втекла з дому, цуценятко та маму дівчинки.

Тобто тих, хто її завжди знаходив та рятував, вона вказала останніми, витіснивши все добре, що вони зробили.

Питання консультанта, чи у житті вона завжди цінує справжню допомогу і піклування, жінку здивувало, і вона розгублено визнала, що виявляється, насправді, вона також не завжди цінує тих, хто про неї по-справжньому

підкується, допомагає їй і любить її. Досліджувана серйозно замислилася над цим питанням, і ми сподіваємося, що це допоможе їй налагодити стосунки зі своїм оточенням.

На питання, чи є мета у героя казки і яка, чоловік відповів: «Знайти дім та сите життя», а жінка: «Не втратити знову кохання».

Мета казкового героя – це життєва мета особистості.

Зовсім різні цілі у житті, різні домагання та установки, продемонстровані досліджуваними, дозволяють зрозуміти неузгодженість у їх відповідях і одну з головних причин незадоволеності шлюбом.

Питання «Чи є завдання, які потрібно виконати герою? Які?» дозволяє зрозуміти, чи правильним шляхом особистість іде до реалізації власної мети.

Відповіді чоловіка – «займатися пошуком їжі, налякати звірів» - з одного боку, говорить про те, що він знає, як досягти мети, але, з іншого боку, знову з'являється тема страху і нічого не згадується про Лисицю - пару, яка й запропонувала герою і житло, і сите життя».

На питання консультанта, чому саме такі відповіді він дав, чоловік відреагував здивовано: «Ну, кіт і сам би не пропав, це Лисиці пощастило, що вона його зустріла».

Таке відношення до казкових персонажів говорить саме за себе – таке ж відношення у досліджуваного і до дружини, що ніяк не сприяє гармонії у сім'ї.

Відповідь дружини була досить абстрактна і не вказувала на шлях до реалізації мети: «Потрібно уникати болю, від того, що тебе не приймають».

Як це допоможе не втратити кохання, жінка відповісти не могла, тобто вона і не знає, як досягти мети, і відчуває багато болю у сімейному житті.

Наступне питання торкалося того, що допоможе героям виконати завдання, і відповіді обох досліджуваних зацікавили.

Чоловік: «Герой повинен бути таємницею, щоб ніхто не знав, хто він насправді».

За вказаною відповіддю знову крився страх: «Зрозуміють, що я слабкий і знищать».

Чому повинні знищувати слабого досліджуваний не зміг відповісти, на його думку, слабкість завжди небезпечна.

Дружина: «Потрібно вміти самій приймати іншого» - ця відповідь говорить про те, що жінка починає розуміти витоки своїх проблем і почала замислюватись над ними.

У відповіді на питання про перешкоди до мети чоловік знову повернувся до теми страху: «Перешкоди – це звірі у лісі, яких він боїться».

Жінка писала про самотність та про зливу, яка заважала ляльці повернутися додому.

Ми бачимо, що тема самотності настільки актуальна для дружини, наскільки тема страху актуальна для чоловіка. Зрозуміло, що важко досягти задоволення шлюбом, коли одного з подружжя переслідує страх, а іншого – самотність.

Проте на питання про тих, хто допомагає героям досягти мети, чоловік все-таки згадав Лисицю, а дружина спочатку написала, що вона сама, а потім вказала на цуценя, яке у казці її знайшло, хоча як це допоможе повернути кохання жінка так і не змогла пояснити.

Серед своїх друзів, однак, вона назвала лише цуценя, навіть не згадавши тих, хто її знайшов і чиє кохання вона хотіла повернути, хоча її метою було саме повернення кохання.

Після запитань консультанта про це, вона пообіцяла над цим подумати.

Чоловік серед друзів назвав знову Лисицю, а потім і інші звірі стали друзями, на його думку.

Відповідаючи на питання про ворогів, досліджуваний згадав все ж про колишніх господарів kota, тобто про справжні витоки своїх неприємностей він розмірковував.

Дружина написала, що її ворог - нова, гарна, але зарозуміла лялька.

На питання, чому вона так вважає, жінка здивовано відповіла, що виявляється, насправді, нова лялька – лише привід до втечі, і виходить, що єдиний свій ворог – вона сама.

Це стало осяянням для досліджуваної, і ми сподіваємося, що ця думка допоможе жінці по-новому подивитися на своє життя і почати щось змінювати у ньому.

Знову ж таки, цікавими були відповіді жінки на питання: «Які почуття переживає герой протягом казки?» та «Які почуття можна вважати сильними?»

Досліджувана написала про всі почуття: «Радість – туга – радість – нудьга – туга – радість», але серед сильних вказала «любов, дружбу, піклування», яких зовсім немає у попередньому переліку. У відповідь на запитання консультанта, чому так вийшло, жінка сказала, що сама цим здивована і їй потрібно подумати.

Чоловік назвав «страх, самотність, радість, тривога, заспокоєння» і самим сильним вказав страх.

Досліджуваному було запропоновано подумати над тим, чому страх переважає у його житті і як це почуття зменшити.

На питання «Чи досяг герой своєї мети? Чи можна було досягти мети по-іншому? Якщо так, то яким чином?» чоловік відповів коротко: «Так» і «Ні», не вдаючись у пояснення.

Дружина відповіла, що мети можна було досягти і іншим шляхом – перечекати. Коли консультант запитав, що перечекати, жінка відповіла, що потрібно було не втікати зразу ж у ліс після нерозумних слів нової ляльки, а подивитися, як будуть складатися обставини надалі, і тепер вона зрозуміла, що нічого поганого не трапилося б.

Слід відзначити, що відповіді на два останні питання викликали досить неприємне здивування та занепокоєння.

Відповідь чоловіка на питання «Як склалося життя героя через 5 років після закінчення казки: «Він осліп, оглух, доживає у Лисиці».

На питання консультанта, чому він вважає, що продовження історії повинно бути саме таким, досліджуваний відповів: «Ну, він же старий кіт. Що ще з ним може бути?»

Відповідь дружини: «Добре. Лялька знову на горищі. Чому це добре? Ну, не викинули ж її на сміття».

Тобто гарних перспектив у своєму особистому житті досліджувані не бачать, що наводить на думку про те, що проблема сімейного життя цієї пари може критися у їх особистих травмах.

Після бесіди з консультантом про перспективи свого життя, на останнє питання: «Як склалося життя героя через 10 років після закінчення казки?» - чоловік відповів: «Кіт допомагає зробити ремонт у старому будинку Лисиці, бо будинок також постарів. Кіт разом з старою Лисицею доживає свій вік», що можна вважати відповіддю набагато кращою, оскільки з'явилася якась позитивна перспектива.

Дружина написала знову, що лялька на горищі і сумно додала, що її там, мабуть з'їли пацюки – тобто її погляд на майбутнє дуже сумний та безперспективний.

На завершення консультації досліджуваних запитали про їх враження від проведеного аналізу.

І чоловік, і дружина відповіли, що для них така робота була дуже несподіваною, цікавою та корисною і викликало несподівані думки та почуття, які примушують замислитися над тим, чи правильні сценарії життя вони будують.

На нашу думку, вказана пара потребує довготривалої психологічної терапії (особливо це стосується дружини) проте давати такі поради досліджуваним ми немає права, тому ми лише порекомендували подружжю самим ще подумати над питаннями, внаслідок чого вони, можливо, самостійно найдуть вирішення своїх проблем.

Таким чином, ми дійшли висновку, що, в основному, ми виконали нашу програму консультаційної роботи щодо підвищення рівня задоволеності шлюбом.

Для того, щоб перевірити ефективність проведеної консультаційної роботи, ми знову використали тест-опитувальник “Задоволеність шлюбом” (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко), призначений для експрес-діагностики міри задоволеності – незадоволеності, а також узгодження - неузгодження

задоволеності шлюбом у конкретній подружній парі, результати якого показані в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Рівень задоволеності шлюбом після консультаційної роботи

№ пари за порядком	Пари	Сума балів до корекції	Рівень задоволеності шлюбом до корекції	Сума балів після корекції	Рівень задоволеності шлюбом після корекції
1 пара	Ч	48	Абсолютно благополучні	48	Абсолютно благополучні
	Д	46		46	
2 пара	Ч	44	Абсолютно благополучні	46	Абсолютно благополучні
	Д	43		44	
3 пара	Ч	44	Абсолютно благополучні	44	Абсолютно благополучні
	Д	44		44	
4 пара	Ч	22	Неблагополучний	27	Перехідна форма
	Д	23	Скоріше неблагопол.	27	Перехідна форма
5 пара	Ч	36	Благополучні	40	Абсолютно благополучні
	Д	42	Абс. благополучні	42	
6 пара	Ч	44	Абсолютно благополучні	44	Абсолютно благополучні
	Д	44		44	
7 пара	Ч	43	Абсолютно благополучні	43	Абсолютно благополучні
	Д	45		45	
8 пара	Ч	37	Благополучні	39	Абсолютно благополучні
	Д	42	Абс. благополучні	42	
9 пара	Ч	39	Абсолютно благополучні	39	Абсолютно благополучні
	Д	46		46	
10 пара	Ч	45	Абсолютно благополучні	45	Абсолютно благополучні
	Д	46		46	
11 пара	Ч	48	Абс. благополучні	48	Абс. благополучні
	Д	35	Благополучні	36	Благополучні
12 пара	Ч	39	Абс. благополучні	39	Абсолютно благополучні

Продовження таблиці 3.9

12 пара	Д	36	Благополучні	36	
13 пара	Ч	48	Абсолютно благополучні	48	Абсолютно благополучні
	Д	47		48	

Аналіз отриманих результатів показує, що для того, щоб особистість змінила своє сприйняття оточуючих, своє відношення до життя тощо необхідна тривала корекційна робота психолога і самої особистості. Оскільки наша консультаційна робота була досить короткою, то великих змін у відношенні досліджуваних до свого шлюбу не відбулося.

Можливо під враженням роботи з анкетною «Улюблена казка як сценарій життя» 4-а пара переглянула деякі свої погляди: чоловік дещо більше, дружина – менше, але рівень їх відношення до шлюбу став вищим, особливо видно зміни, які сталися з чоловіком, однак пара потребує, на нашу думку, серйозної психологічної допомоги.

Результати 5-ї та 8-ї пари за всіма методиками були цілком прийнятними, і за нашими спостереженнями, це пари, які намагаються разом подолати проблеми, що виникають у сімейному житті, тому чоловіки у обох парах продемонстрували більш високий рівень задоволеності шлюбом навіть без довготривалої психологічної роботи.

Щодо жінок у 11-й та 12-й парах, то їх проблеми потребують тривалої роботи психолога і навіть зовнішніх змін для того, щоб їх відношення до шлюбу змінилося на краще: в 11-й парі зараз важке матеріальне становище, відсутність свого житла і троє маленьких дітей – все разом це дуже негативно впливає на подружні взаємини; у 12-й парі чоловік дистанціювався від усіх проблем, дружина вимушена працювати на декількох роботах, щоб утримувати сім'ю, тому зрозуміло, що рівень їх відношення до шлюбу залишився незмінним, а у жінки з 12-ї пари не змінилася на краще навіть кількість балів.

Враховуючи відгуки респондентів та результати перевірки ефективності застосування вказаної програми, ми можемо вважати що комплекс

консультативної роботи практичного психолога має ефективний вплив на задоволеність шлюбом у подружній парі (рис. 3.7).

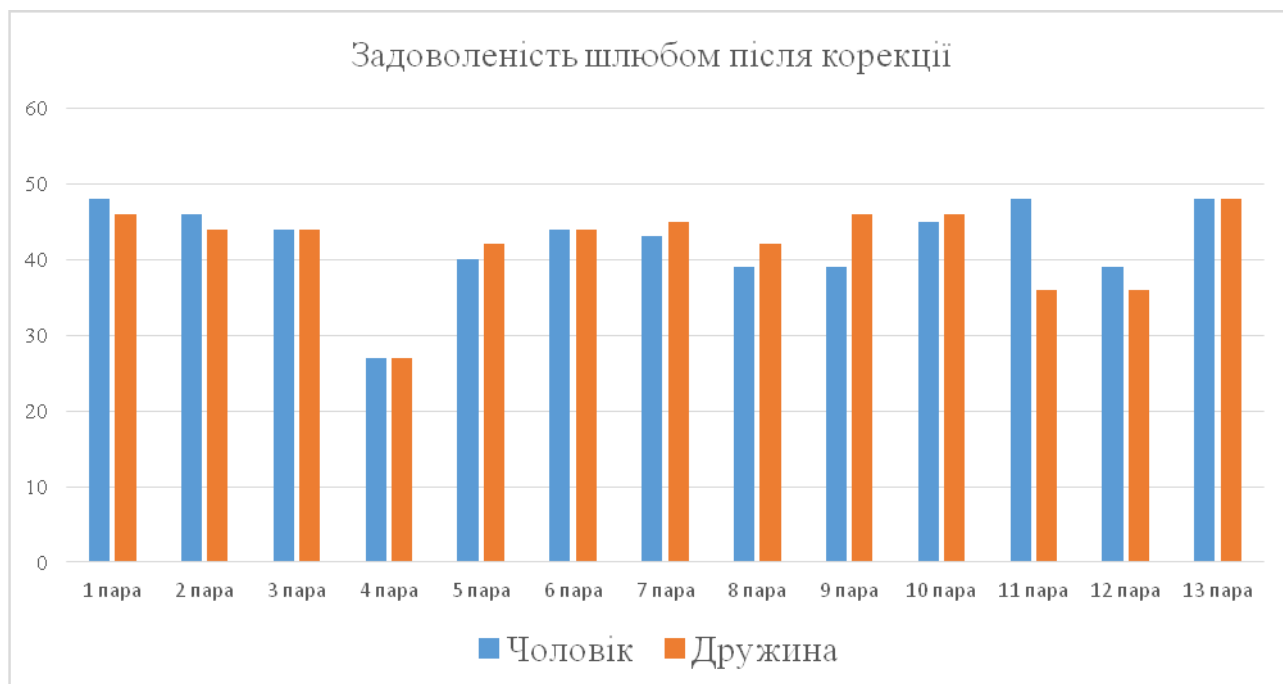

Рис. 3.7. Показники задоволеністю шлюбом до корекції та після неї

Таким чином, обробка та інтерпретація даних, отриманих в результаті емпіричного дослідження, дозволила зробити наступні висновки:

За методикою «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська) ми виявили, що в цілому не задоволена шлюбом лише одна пара. В інших парах найбільш проблемними зонами у стосунках стали: «Довіра у спілкуванні (оцінка партнера)», «Схожість у поглядах», «Психотерапевтичність спілкування».

За методикою «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська) майже усі досліджувані, крім 4-ї пари, показали досить високий ступінь соціально-психологічної сумісності пар за більшістю шкал і особливої корекції не потребують, однак питання спільної діяльності подружжя та ролі жінки у сім'ї, як і деякі питання ролевих очікувань та домагань у шлюбі потребують корекції.

За методикою «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова) ми виявили, що досліджувані були не завжди щирі у своїх відповідях і що у досліджуваних парах уявлення чоловіків

та жінок про бажаний розподіл ролей у шлюбі не співпадає більше, ніж стосунки та установки,

За методикою “Задоволеність шлюбом” (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко), переважна кількість пар - 8 з 13-и (60%) є абсолютно благополучними. Самою проблемною за усіма методиками була 4-а пара, яка і за вказаною методикою відноситься до неблагополучних.

З вказаною парою у своїй консультативній роботі ми провели згідно з програмою індивідуальну роботу, яка призначена для того, щоб досліджувані змогли розібратися у витоках своїх проблем і спробували за допомогою психолога знайти їх рішення.

З іншими досліджуваними, у яких за попередніми методиками були виявлені ті чи інші проблеми ми провели консультативну роботу також з застосуванням методу казкотерапії, але ці консультації були вже проведені з окремими підгрупами, а кожній з яких розглядалися різні питання сімейного життя.

У консультаційній роботі були згідно з розробленою програмою були використані техніки «Використання казкової історії як кейсу» та «Ваша улюблена казка як сценарій вашого життя» - робота з парою, яка продемонструвала незадоволеність своїм шлюбом.

Враховуючи відгуки респондентів та результати перевірки ефективності застосування вказаної програми, в наслідок якого рівень задоволення у декількох пар підвищився, ми можемо вважати що комплекс консультативної роботи практичного психолога має ефективний вплив на задоволеність шлюбом у подружній парі.

Таким чином, нашу гіпотезу, яка полягає у тому, що ефективність впливу на задоволеність шлюбом налагодженої системи шлюбно-сімейних стосунків у парі, особистісних установок подружжя щодо сімейного життя, розподілу ролей, що відповідає очікуванням, забезпечується комплексом діагностичної та консультативної роботи практичного психолога, можна вважати доведеною.

ВИСНОВКИ

Останнім часом спостерігаються негативні тенденції розвитку сімейних стосунків: зростання кількості розлучень за психологічними мотивами, зменшення народжуваності, рольове перевантаження подружжя тощо, існують також численні аспекти, що вимагають невідкладного розв'язання, зокрема, пошук головних критеріїв та чинників задоволеності шлюбом, узагальнення одержаних результатів у теоретичні підходи, тому дослідження особливостей сімейних стосунків та їх впливу на задоволеність шлюбом є актуальним на сучасному етапі.

Метою роботи було дослідити такі поняття, як характер сімейного спілкування, установки та рольові очікування, і на основі емпіричного дослідження обґрунтувати зміст і структуру консультативної роботи з формування гармонійних сімейних стосунків, які позитивно впливали б на задоволеність шлюбом у парі.

В результаті роботи над поставленими завданнями був зроблений ряд висновків.

В результаті теоретичного аналізу проблем сімейного спілкування, установок та рольових очікувань, що впливають на задоволеність шлюбом було встановлені наступні закономірності:

- розуміння особливостей шлюбно-сімейних стосунків дає можливість подружжю налагодити сімейні взаємини, а психологу - ефективно їх корегувати;

- узгодженість установок подружжя та ступеня їх сумісності забезпечують гармонійність та міцність шлюбу;

- уникнення суперечливості сімейних ролей, невизначеності та неузгодженості рольових очікувань і рольових домагань у парі, сімейно-рольової несумісності та неспівпадання сімейних цінностей дає можливість подружжю досягти задоволеності шлюбом;

- задоволеність шлюбом складається з багатьох чинників – кількість та вікдітей, соціально-психологічним клімат сім'ї, особливості шлюбних партнерів, шлюбно-сімейні стосунки, узгодженість сімейних установок та ролей тощо – та впливає на ставлення партнерів до більшості сфер подружнього життя.

Обґрунтовуючи методичне забезпечення дослідження, ми зробили аналіз діагностичного інструментарію вивчення впливу шлюбно-сімейних стосунків, установок та рольових очікувань на задоволеність шлюбом, який дав нам можливість скласти комплекс діагностичних методик для емпіричного дослідження та обрати системний підхід до дослідження як базову концепцію нашої кваліфікаційної роботи.

Емпіричне дослідження впливу на задоволеність шлюбом рольових очікувань партнерів, налагодженості шлюбно-сімейних стосунків та установок в сімейних парах було проведене як послідовна перевірка поставленої у кваліфікаційній роботі гіпотези, яка полягає у припущенні про те, що ефективність впливу на задоволеність шлюбом налагодженої системи шлюбно-сімейних стосунків у парі, особистісних установок подружжя щодо сімейного життя, розподілу ролей, що відповідає очікуванням, забезпечується комплексом діагностичної та консультативної роботи практичного психолога.

Методика «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська) дозволила визначити проблемні зони у стосунках подружжя, зокрема, це довіра у спілкуванні, схожість у поглядах, психотерапевтичність спілкування та виявити, що досліджувані пари, в цілому, задоволені своїми шлюбно-сімейними стосунками.

Методика «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська) показала, що майже усі досліджувані, крім однієї пари, мають досить високий ступінь соціально-психологічної сумісності пар за більшістю шкал, але питання спільної діяльності подружжя та ролі жінки у сім'ї, як і деякі питання рольових очікувань та домагань у шлюбі, залишаються проблемними.

Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) (А. Н. Волкова, Т. М. Трапезнікова) дала можливість виявити, що уявлення чоловіків та жінок про бажаний розподіл ролей у шлюбі не співпадає більше, ніж стосунки та установки.

Методика “Задоволеність шлюбом” (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко) дозволила зробити висновок про те, що лише одна пара з тринадцяти досліджуваних не задоволена шлюбом, та в чотирьох парах один з партнерів абсолютно задоволений шлюбом, а ступінь задоволеності другого дещо нижча.

На основі отриманих експериментальних даних ми розробили та впровадили «Програму консультативної роботи щодо підвищення рівня задоволеності шлюбом за методом казкотерапії».

Результати перевірки ефективності застосування вказаної програми показали, що рівень задоволення шлюбом у виявлених проблемних пар підвищився, тому ми можемо нашу гіпотезу, яка полягає у тому, що ефективність впливу на задоволеність шлюбом налагодженої системи шлюбно-сімейних стосунків у парі, особистісних установок подружжя щодо сімейного життя, розподілу ролей, що відповідає очікуванням, забезпечується комплексом діагностичної та консультативної роботи практичного психолога, вважати доведеною, а всі поставлені у роботі завдання – виконаними.

Перспективами подальших досліджень у цій сфері є з'ясування задоволеності шлюбом залежно від кількості дітей та їх віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акутина С. П. К проблеме классификации семейных духовно-нравственных ценностей: Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. Санкт-Петербург. 2009. № 94. С. 9–15.
2. Алешина Ю. Е. Удовлетворенность браком и межличностное восприятие в супружеских парах с различным стажем совместной жизни : дис. канд. психол. наук : 19.00.4. Москва, 1985. 263 с.
3. Алёшина Ю. Е. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений : Спецпрактикум по социальной психологии. Москва : Изд-во МГУ, 1987. 120 с.
4. Алешина Ю. Е., Борисов И. Ю. Ролевая дифференциация как комплексный показатель межличностных отношений супругов. *Вестник МГУ. Серия 14. Психология*. 1989. № 3. С. 44–52.
5. Алешина Ю. Е., Лекторская Е. В. Ролевой конфликт работающей женщины *Вопросы психологии*. 1991. №5. 152 с.
6. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. 2-е изд. Москва : Независимая фирма “Класс”, 2007. 208 с. URL: <https://www.e-reading-lib.com/book.php?book=1684>
7. Алимova Ю. А. Сказочные метафоры в работе детского психолога. Санкт-Петербург : Речь; Москва : Сфера, 2012. 176 с.
8. Амджадин Л. М. Трансформаційні зміни інституту сім'ї та шлюбних відносин в українському суспільстві: гендерний аналіз. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2007. №3. С. 60-75.
9. Андреева Т. В. Психология современной семьи : монография. Санкт-Петербург : Речь, 2005. 244 с.
10. Андреева Г. В. Семейная психология : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Речь, 2005. 436 с.

11. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї: курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 96 с.
12. Браун Дж., Кристинсен Т. Консультування: Теорія і практика сімейної психотерапії. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 352 с.
13. Васильченко О. М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості : навчально-методичне видання. Київ-Нікополь : «СПД Фельдман О.О.», 2012. 96 с.
14. Вацлавик П., Бивин Дж., Джексон Д. Психологія міжличностних комунікацій. Санкт-Петербург : Речь, 2010. 299 с.
15. Вачков И. В. Сказкотерапія: розвиток самосвідомості через психологічну казку. Москва : Ось-89, 2001. 144 с.
16. Веракса Н. Е. Дитяча психологія : підручник для академічного бакалавріата. Москва : Видавництво Юрайт, 2014. 446 с.
17. Витакер К., Бамберри В. Танці з сім'єю: Сімейна терапія: символічний підхід, оснований на особистому досвіді. Москва : Незалежна фірма "Клас", 1997. 172 с.
18. Витек К. Проблеми шлюбного благополуччя / заг. ред. і передисл. М. С. Мацковського. Москва : Прогрес, 1988. 138 с.
19. Владин В. З., Капустин Д. З. Гармонія сімейних стосунків. Мінськ : Вишэйшая школа, 1998. – 335 с.
20. Волкова А. Н. Соціально-психологічні фактори шлюбної сумісності : дис. ... канд. психол. н. : 19.05. Ленінград, 1979. 181 с.
21. Волошок О. В. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. Серія «Психологічні науки». 2019. Випуск 1. С. 223-228.
22. Вплив ролєвих очікувань подружжя на характер сімейного спілкування. Актуальні проблеми психології. Том 3 : Консультативна психологія і психотерапія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С.Д., Кісарчук З.Г. Київ : Міленіум, 2003. Вип. 2. С. 132-137.

23. Гнездилов А. В. Авторская сказкотерапия. Дым старинного камина (сказки доктора Балу). Санкт-Петербург: Речь, 2002. 292 с.
24. Голод С. И. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты. Ленинград : Наука, 1984. 136 с.
25. Горноста́й П. П. Личностные характеристики ролевого поведения. *Вісник Харківського держ. Університету.*. Харків. № 439. 1999. С. 18-22.
26. Гребенников И. В. Основы семейной жизни : учебн. пособие для студентов пед. ин-тов. Москва : Просвещение, 1991. 158 с.
27. Гурко Т. А. Удовлетворенность браком как показатель супружеских отношений. Семья и социальная структура. Москва : Наука. 1987. 180 с.
28. Дмитренко А. К. Социально-психологические факторы стабильности брака в первые годы супружеской жизни : дис. ...канд. психол. н. : 19.00.05. 1989. Київ. 177 с.
29. Добрынина О. А. Проблема формирования благоприятного социально-психологического климата семьи : дис. ...канд. психол. н. : 19.00.05. Новокузнецк, 1992. 205 с.
30. Дружинин В. Н. Психология семьи. М. : "КСП", 1996. 160 с.
31. Єфремова О. Статеві відмінності у ролевих очікуваннях та домаганнях у шлюбi. *«Молодий вчений»*. 2016. №10 (37). С. 318-322.
32. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах. *Вісник Нац. акад. Держ. прикорд. служби України* : електрон.наук. фах. вид. / голов. ред. Діденко О. В. 2012. Вип. 5. URL: HYPERLINK "http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2012_5
33. Ильиных С. А. Семейные ценности молодежи: традиции и трансформации. *Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология*. 2012. Вып. 1 (20). С. 110–115.
34. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Практикум по сказкотерапии. Санкт-Петербург : ООО «Речь», 2000. 310 с.
35. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования : учеб. пособие. Москва : Гардарики, 2008. 320 с.

36. Кісарчук З.Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї : навч. посібник : у 3 кн. Київ : Главник, 2006. Книга 1. 127 с.

37. Клапішевська С. А. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми задоволеності шлюбом. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. Вип. 17. С. 114-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_17_17

38. Короленко Ц. П. Семь путей к катастрофе: Деструктивное поведение в современном мире. Новосибирск: Наука, Сиб. отделение, 1990. 224 с.

39. Крадохвил С. Основные типы семейных проблем и их решение. *Психотерапия семейных отношений* : учебное пособие по психологическому консультированию. Самара: Издательский Дом БАХРАХ-М, 2004. 704 с.

40. Крайлюк А. І. Вплив батьківських настанов на вибір шлюбного партнера : дис... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ. 2017. 239 с.

41. Крамченкова В. О. Психологія см'ї. Харків : Видавництво «Новое слово», 2010. 238 с.

42. Крамченкова В. О. Практика застосування психодіагностичного інструментарію в науково-дослідній роботі слухачів ІПО з проблематики психології сім'ї. *Модернізація освітнього процесу в Інституті підвищення кваліфікації, перепідготовки*. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2016. С.132-146.

43. Куртсар Д. О. О неформальной стабильности брака. *Человек после развода*. Вильнюс, 1985. С. 67-71.

44. Лидерс А. Г. Психологічне обстеження сім'ї: навч. посібник-практикум для студ. фак. психології вищ. навч. Закладів. 2-е вид. Москва : Видавничий центр «Академія», 2007. 432 с.

45. Литвак М. Мужчина и женщина. Главные правила построения счастливой семьи. Москва: АСТ, 2016. 288 с.

46. Лященко Н. О. Подружні ролі в молодіжній сім'ї. *Український соціум*. 2007. №1. С.16-23.

47. Максименко С. Д., Забродський М. М. Технологія спілкування

(комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування). Київ : Главник, 2005. 112 с.

48. Максименко С. Д. Экзистенциальные основания драмы человеческой жизни *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2013. Т.11 : Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 7. Частина 1. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2013. С. 3–11.

49. Малкина-Пых И. Г. Семейная терапия. Москва : Эксмо, 2005. 992 с.

50. Матеріали сайту Психологічного центру «Адалін» URL: http://adalin.mospsy.ru/r_03_00/r_03_03b.shtml

51. Медкова Д. В. Семейные ценности как объект социологического анализа *Ломоносовские чтения*. 2003. Т. 2. URL: <http://lib.socio.msu.ru/l/library>

52. Минухин С. Фишман Ч. Техники семейной терапии. Москва : Независимая фирма «Класс», 1998. 304 с.

53. Мушкевич М. І. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на молоде подружжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Рівне, 2002. 20 с.

54. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Санкт-Петербург : Речь, 2007. 392 с.

55. Обозов Н. Н., Обозова А. Н. Диагностика супружеских затруднений. *Психологический журнал*. 1982. Т.3. № 2. С. 147-151.

56. Обозов Н. Н., Обозова А. Н. Три подхода к исследованию психологической совместимости. *Вопросы психологии*. 1984. №2. 112 с.

57. Олифиревич Н. И., Зинкевич Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. Москва : ГИЦ «Владос», 2006. С. 230–231.

58. Олифиревич Н. И., Малейчук Г. И. Сказочные истории глазами психотерапевта. М. : Академический проект, 2017. 399 с.

59. Пезешкиан Н. Тренинг семейных отношений и форма партнерства. 3-е изд. Москва : Институт позитивной психотерапии, 2009. 288 с.

60. Психологія сім'ї :навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Помиткіна Л. В. та ін. Київ : «НАУ-друк», 2010. 270 с.

61. Поспелова І. Д., Косьянова О. Ю. Вплив соціально-психологічних установок сучасного подружжя на їх задоволеність шлюбом. *Наука і освіта* : наук.-практ. журнал. 2020. № 1. С. 5-13.

62. Постовий В. Г. Сучасна сім'я і її педагогіка Київ : Освіта, 1994. 64 с.

63. Практикум по гендерной психологии / под ред. И.С.Клециной. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 479 с.

64. Рагулина А. Ю. Техника работы с жизненным сценарием "Любимый герой из сказки". URL: <https://www.b17.ru/article/95439/>

65. Рішко Л. І. Вплив рольових очікувань на характер сімейного спілкування подружжя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія "Педагогіка, соціальна робота". Випуск 23. С.147-149.

66. Роджерс К. Брак и его альтернативы. Позитивная психология семейных отношений. Москва : Этерна, 2006. 320 с.

67. Ролевое ожидание и ролевое исполнение в формировании социальной роли URL: <http://www.mindpsychology.ru/mindps-864-1.html>

68. Сермягина О. С. Социально-психологические предпосылки межличностной напряженности в семье: дис. ...канд.психол.н. : 19.00.05. Ленинград, 1985. 230 с.

69. Семина Е. Ю., Мороз Т. С. Взаимосвязь удовлетворенности браком и работой супружеских пар. URL: <https://scienceforum.ru/2012/article/2012003324>

70. Сосніхіна С. Є. Психологічний аналіз сучасних шлюбно-сімейних стосунків студентської сім'ї. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Харків : Національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2016. Психологія. Випуск 52. С.134-142.

71. Столин В. В., Романова Т. Л., Бутенко Г. П. Опросник удовлетворенности браком. *Вестник Московского университета*. Сер.14 : Психология. 1984. №2. С. 54-61.

72. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.

73. Теория семейных систем Мюррея Боуэна: Основные понятия, методы и клиническая практика / под ред. А. Я. Варги. Москва : Когито-Центр, 2005. 496 с

74. Тийт Э. М. Факторы личности и разрушение семьи. *Проблемы стабильности брака* / под ред. Э.М.Тийта. Тарту, 1980. С. 119-120.

75. Федотова Н. Ф. Некоторые вопросы межличностного познания в семье. *Психология межличностного познания* / отв. ред А. А. Бодалев. Москва : Педагогика, 1981. С. 177-195.

76. Харли У. Законы семейной жизни. Москва : Протестант, 1992. 207 с.

77. Хлопоніна Н. Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2007.

78. Шевчук Ю. С. Подружня сумісність сучасних сімейних пар: теоретичний аспект: зб. наукових праць РДГУ. Випуск 1, 2013. С. 129-131.

79. Шнейдер Л. Б. Семейная психология: учеб. пособие для вузов 2-е изд. Москва : Деловая книга, 2006. 768 с.

80. Шишкина О. В. К вопросу о современных супружеских отношениях. *Психология и педагогика - новая интеграция* : материалы 24-ой науч. конф. СПб ГАФК им. Лесгафата. СПб., 1998. 102 с.

81. Шумейко О. В. основні підходи до дослідження сім'ї в системі соціально-гуманітарного знання. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2001. № 1. С. 135-146.

82. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. Санкт-Петербург : ЗАО «Издательство «Питер, 1999». 656 с.

83. Энциклопедия психодиагностики. Психодиагностика семьи / под ред. Д. Я. Райгородский. Самара : Издательский Дом «Бахрам-М», 2008. 695 с.

84. Яворская А. А., Дмитриева М. В. Ценности личности супругов в различных типах семейных систем. URL: http://psf.grsu.by/Kafedry/02/copy_of_students.

85. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: навч. посібник. Київ : Либідь, 1996. 264.
86. Ackerman N. Family therapy in transactio. Boston, 1970.
87. Levinger R. Marital cohesiveness and dissolution: an integrative review / R.Levinger. *Journal of Marriage and the Family*. 1965. Vol. 27. № 1. P. 19-28.
88. Jakobson N. S. Integrative Behavioral Couples Therapy New York : Norton, 1996. P. 210–225.
89. Lewis R., Spanier G. The rising about the quality and stability of marriage. Contemporary theories about the family. New York, 1971. P. 105–113.
90. Renne K. Correlates of Dissatisfaction in Marriage. *Journal of Marriage and the Family*. 1970. Vol.32. № 1. P. 54-68.

ДОДАТОК А

Анкета респондента

1. Прізвище, ім'я, по-батькові
2. Стать
3. Вік
4. Тривалість шлюбу
5. Чи маєте ви досвід розірвання цивільних або шлюбних стосунків?
6. Кількість дітей
7. Освіта:
 - Середня
 - Професійно-технічна
 - Базова вища освіта
 - Повна вища освіта
8. Чи задоволені рівнем матеріального забезпечення?
Оцініть за 5-бальною шкалою рівень задоволеності матеріальним забезпеченням сім'ї, де 1 - ні, а 5 - так.
9. Як часто ваша сім'я збирається разом?
 - а) щодня;
 - б) у вихідні дні;
 - в) рідко
10. Що робить ваша сім'я, зібравшись разом?
 - а) спільно розв'язуєте життєві проблеми;
 - б) займаєтеся сімейно-побутовою працею;
 - в) працюєте на присадибній ділянці;
 - г) разом проводите дозвілля, дивитесь телепередачі;

- д) обговорюєте питання навчання чи виховання дітей;
- є) ділитеся враженнями про прожитий день, свої успіхи і невдачі;
- ж) кожен займається своїми справами;
- з) ваш варіант.

ДОДАТОК Б

«Особливості спілкування між подружжям»

(Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська)

Мета методики «Особливості спілкування між подружжям» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська) - виявлення довірливого спілкування у подружній парі, схожості у поглядах, спільності у символах, взаєморозуміння подружжя, легкості і психотерапевтичності спілкування [60, 246; 3, 374].

Опитувальник складається із 6 шкал і містить 48 запитань, які характеризують міжособистісне спілкування подружжя

1. Шкала психотерапевтичності спілкування.
2. Шкала легкості спілкування.
3. Довірливість спілкування.
4. Взаєморозуміння.
5. Схожість у поглядах подружжя
6. Загальні символи сім'ї.

Стимульний матеріал

1. Чи можна сказати, що Вам з дружиною /чоловіком/, як правило подобаються одні і ті ж кінофільми, книги, вистави?

а) так;

б) швидше так;

в) швидше, ні;

г) ні.

2. Чи часто у Вас в розмові з дружиною /чоловіком/ виникає почуття спільності, повного взаєморозуміння?

а) дуже рідко,

б) достатньо рідко,

в) достатньо часто,

г) дуже часто.

3. Чи є у Вас улюблені фрази, вирази, які означають для Вас обох одне і те ж, і Ви з задоволенням використовуєте їх?

а) так;

б) швидше так;

в) швидше, ні;

г) ні.

4. Чи можете Ви передбачити, чи сподобається Вашій дружині /чоловікові/ кінофільм, книга і т.д.?

а) так;

б) швидше так;

в) швидше, ні;

г) ні.

5. Як ви думаєте: відчуває Ваша дружина /чоловік/, чи подобається Вам те, що вона говорить або робить, коли ви прямо про це не говорите?

а) практично завжди,

б) достатньо часто,

- в) достатньо рідко,
- г) практично ніколи.

6. Чи розповідаєте Ви дружині /чоловікові/ про свої стосунки з іншими людьми?

- а) розказую практично все,
- б) розказую достатньо багато,
- в) розказую достатньо мало,
- г) не розказую практично нічого.

7. Чи бувають у Вас з дружиною /чоловіком/ розбіжності відносно того, які стосунки підтримувати з рідними?

- а) так, бувають майже постійно,
- б) бувають досить часто,
- в) бувають достатньо рідко,
- г) ні, не буває майже ніколи.

8. Наскільки добре Ваша дружина /чоловік/ розуміє Вас?

- а) дуже добре розуміє,
- б) швидше добре, ніж погано,
- в) швидше погано, ніж добре,
- г) зовсім не розуміє.

9. Чи можна сказати, що Ваша дружина /чоловік/ відчуває що Ви ображені або роздратовані чимось, але не хоче цього показати?

- а) так,
- б) напевне, це так,

в) напевне, ні,

г) ні.

10. Як Ви рахуєте, чи розказує Вам дружина /чоловік/ про свої неприємності та промахи?

а) розказує майже завжди,

б) розказує досить часто,

в) досить рідко,

г) не розказує майже ніколи.

11. Чи буває так, що якесь слово або предмет викликає у Вас обох одні і ті ж спогади?

а) дуже рідко,

б) досить рідко,

в) достатньо часто,

г) дуже часто.

12. Коли у Вас неприємності, поганий настрій, чи стає Вам легше від спілкування з дружиною / чоловіком?

а) так, практично завжди,

б) достатньо часто,

в) досить рідко,

г) ні, майже ніколи.

13. Як Ви думаєте, чи є теми, на які дружині /чоловікові/ важко та неприємно розмовляти з Вами?

а) таких тем дуже багато,

- б) їх досить багато,
- в) їх достатньо мало,
- г) таких тем дуже мало.

14. Чи буває так, що в розмові з дружиною /чоловіком/ Ви відчуваєте себе скуто, не можете підібрати потрібних слів?

- а) дуже рідко,
- б) досить рідко,
- в) достатньо часто,
- г) дуже часто

15. Чи є у Вас з дружиною /чоловіком/ сімейні традиції?

- а) так,
- б) швидше так, ніж ні,
- в) швидше ні, ніж так,
- г) ні

16. Чи може Ваша дружина /чоловік/ без слів зрозуміти, який у Вас настрій?

- а) практично ніколи,
- б) досить рідко,
- в) досить часто,
- г) практично завжди.

17. Чи можна сказати, що у Вас з дружиною /чоловіком/ однакове відношення до життя?

- а) так,

б) швидше так, ніж ні,

в) швидше ні, ніж так,

г) ні

18. Чи буває так, що Ви не розказуєте дружині /чоловікові/ новину, важливу для Вас, але яка до неї /нього/ не має прямого відношення?

а) дуже рідко,

б) достатньо рідко,

в) досить часто,

г) часто.

19. Чи розказує Вам дружина /чоловік/ про свій фізичний стан?

а) розказує майже все,

б) розказує достатньо багато,

в) розказує досить мало,

г) не розказує майже нічого.

20. Чи відчуваєте Ви, що подобається Вашій дружині / чоловікові/ те, що Ви робите або говорите, якщо вона /він/ прямо не говорить про це?

а) практично завжди,

б) достатньо часто,

в) досить рідко,

г) практично ніколи.

21. Чи можна сказати, що Ви згодні один з одним в оцінці більшості своїх друзів?

а) ні

б) скоріше ні, ніж так,

в) скоріше так, ніж ні,

г) так.

22. Як Ви думаєте, чи може Ваша дружина /чоловік/ передбачити, чи подобається Вам той чи інший фільм, книга і т. д.

а) думаю так,

б) скоріше так, ніж ні,

в) скоріше ні, ніж так,

г) думаю, ні.

23. Якщо Ви зробили помилку, чи розкажете Ви дружині /чоловікові/ про свої неприємності?

а) не розказую практично ніколи,

б) розказую досить рідко,

в) розказую досить часто,

г) розказую практично завжди.

24. Чи буває так, що коли Ви знаходитесь серед інших людей дружині /чоловікові/ достатньо подивитись на Вас, щоб зрозуміти, як Ви відноситеся до того, що відбувається навкруги?

а) дуже рідко,

б) досить рідко,

в) достатньо часто,

г) дуже часто.

25. Як вивважаєте, наскільки ваша дружина /чоловік/ відверті з вами?

а) повністю відверта,

- б) скоріше відверта,
- в) скоріше невідверта,
- г) зовсім не відверта.

26. Чи можна сказати, що Вам легко спілкуватись з дружиною /чоловіком/?

- а) так,
- б) скоріше так, ніж ні,
- в) скоріше ні, ніж так,
- г) ні.

27. Чи часто Ви пустуєте, спілкуючись один з одним?

- а) дуже рідко,
- б) достатньо рідко,
- в) досить часто,
- г) дуже часто.

28. Чи буває так, що після того, як ви розказали дружині /чоловікові/ про щось дуже для Вас важливе, Вам приходилось пожаліти, що Ви розказали зайве?

- а) ні, практично ніколи,
- б) досить рідко,
- в) достатньо часто,
- г) так, майже завжди.

29. Як Ви думаєте, якщо у вашої дружини /чоловіка/ неприємності, поганий настрій, чи стає їй /йому/ легше від спілкування з вами?

- а) ні, майже ніколи,

- б) досить рідко,
- в) достатньо часто,
- г) так, практично завжди.

30. Наскільки Ви відверті з дружиною /чоловіком/?

- а) повністю відвертий,
- б) скоріше відвертий,
- в) скоріше невідвертий,
- г) зовсім не відвертий.

31. Чи завжди Ви відчуваєте, що Ваша дружина /чоловік/ ображена або роздратована чимось, якщо вона не хоче Вам цього показати?

- а) так,
- б) напевне, це так,
- в) напевне, це не так,
- г) ні, це не так

32. Чи трапляється, що Ваші погляди по якому-небудь важливому для Вас питанні не співпадають з думкою вашої дружини /чоловіка/?

- а) дуже рідко,
- б) досить рідко,
- в) достатньо часто,
- г) дуже часто.

33. Чи буває так, що Ваша дружина /чоловік/ не діляться з Вами новиною, яка важлива особисто для неї /нього/ але до Вас безпосереднього відношення не має?

- а) дуже часто,

- б) досить часто,
- в) достатньо рідко,
- г) дуже рідко.

34. Чи можете Ви без слів зрозуміти, який у Вашої дружини/чоловіка/настрій?

- а) практично завжди,
- б) достатньо часто,
- в) досить рідко,
- г) практично ніколи

35. Чи часто пам'ятає Вас з дружиною /чоловіком/ почуття “ми”?

- а) дуже часто,
- б) досить часто,
- в) достатньо рідко,
- г) дуже рідко.

36. Наскільки добре Ви розумієте свою дружину, /чоловіка/?

- а) зовсім не розумію,
- б) скоріше погано, ніж добре,
- в) скоріше добре, ніж погано,
- г) повністю розумію.

37. Чи розказує Вам дружина /чоловік/ про свої стосунки з іншими людьми?

- а) не розказує практично нічого,
- б) розказує досить мало,

в) розказує достатньо багато,

г) розказує практично все.

38. Чи буває так, що в розмові з Вами дружина /чоловік/, відчуває себе напружено, сковано, не може підібрати потрібних слів?

а) дуже рідко,

б) достатньо рідко,

в) досить часто,

г) дуже часто.

39. Чи є у Вас таємниці від дружини /чоловіка/?

а) є,

б) скоріше є, ніж немає,

в) скоріше немає, ніж є,

г) немає.

40. Чи часто Ви, звертаючись один до одного, використовуєте смішні найменування?

а) дуже часто,

б) достатньо часто,

в) досить рідко,

г) дуже рідко.

41. Чи є теми, на які Вам важко та неприємно говорити з дружиною /чоловіком/?

а) таких тем дуже багато,

б) їх досить багато,

- в) їх досить мало,
- г) таких тем дуже мало.

42. Чи часто у Вас з дружиною /чоловіком/ виникають розбіжності у питанні, як виховувати дітей?

- а) дуже рідко,
- б) досить рідко,
- в) досить часто,
- г) дуже часто.

43. Як Ви думаєте, чи можна сказати, що Вашій дружині /чоловікові/ легко спілкуватися з Вами?

- а) так,
- б) скоріше так, ніж ні,
- в) скоріше ні, ніж так,
- г) ні.

44. Чи розкажете Ви дружині /чоловікові/ про свій фізичний стан?

- а) розкажую майже все,
- б) розкажую достатньо багато,
- в) розкажую досить мало,
- г) не розкажую майже нічого.

45. Як Ви думаєте, чи приходилось вашій дружині /чоловікові/ жаліти, що вона /він/ розказала Вам щось дуже важливе для неї /нього/?

- а) практично ніколи,
- б) досить рідко,

- в) досить часто,
- г) практично завжди

46. Чи виникало у Вас коли-небудь відчуття, що у Вас з дружиною /чоловіком/ існує свій “язик”, невідомий нікому із оточуючих?

- а) так,
- б) скоріше так, ніж ні,
- в) скоріше ні, ніж так,
- г) ні.

47. Як Ви рахуєте, чи є у Вашої дружини /чоловіка/ таємниці від Вас?

- а) так,
- б) скоріше так, ніж ні,
- в) скоріше ні, ніж так,
- г) ні.

48. Чи буває так, що коли Ви знаходитесь серед інших людей /дружині/ чоловікові достатньо подивитись на Вас, щоб зрозуміти як Ви відноситеся до того, що відбувається навкруги?

- а) дуже часто,
- б) достатньо часто,
- в) досить рідко,
- г) дуже рідко.

Запитання наступним чином розбиваються за шкалами:

1. Довіра спілкування: 6, 23, 25, 39, 44 – як респондент оцінює себе за цією ознакою;

10, 19, 30, 37, 47 – як він оцінює партнера.

2. Взаєморозуміння між подружжям: 4, 20, 31, 34, 36 – як респондент оцінює себе за цією ознакою;

5, 8, 9, 16, 22 – як він оцінює партнера.

3. Схожість у поглядах подружжя: 1, 17, 21, 32, 42.

4. Загальні символи сім'ї: 3, 11, 15, 40, 46.

5. Легкість спілкування між подружжям: 2, 14, 26, 27, 43.

6. Психотерапевтичність спілкування: 12, 28, 29, 41, 45.

В усіх запитаннях першій альтернативі приписується значення “4”, другій – “3”, третій – “2”, четвертій – “1”.

По кожній із шкал підраховується індекс, значення якого дорівнює середньому арифметичному значень, які входять до шкали запитань.

Нижче наводяться формули розрахунку кожного індексу:

1. а) $6-23+25-39+44$

б) $10+19+30-37-47$ - чим вищий бал, тим більш довірливий характер носить спілкування в сім'ї;

2. а) $4+20+31+34-36$

б) $5+8+9-16+20$ – чим більший бал, тим краще взаєморозуміння між подружжям;

3. $1+17-21+32+42$ – чим вищий бал, тим більш подібні погляди подружжя;

4. $3-11+15+40+46$ – чим вищий бал, тим більше підстав говорити про наявність «сімейної мови»;

5. $-2+14+26-27+43$ – чим вищий бал, тим легше подружжю спілкуватись один з одним;

6. $12+28+29-41+45$ – чим більше значення індексу, тим протікає процес спілкування в сім'ї “психотерапевтичніше”.

ДОДАТОК В

«Вимірювання установок в сімейній парі»

(Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська)

Методика «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман, К. М. Дубовська) створена для вивчення установок чоловіка й дружини по найбільш значимим у сімейній взаємодії сферам життя та визначення ступеня соціально-психологічної сумісності партнерів у шлюбі

Методика складається з 40 суджень, що виражають різні позиції по десяти різним, значимим для людей, сферам:

- 1) ставлення до людей;
- 2) альтернатива між почуттям боргу й задоволенням;
- 3) ставлення до дітей;
- 4) ставлення до автономності або залежності чоловіка й жінки;
- 5) ставлення до розлучення;
- 6) ставлення до любові романтичного типу;
- 7) оцінка значення сексуальної сфери в сімейному житті;
- 8) ставлення до "забороненого сексу";

9) ставлення до патріархального або егалітарного устрою родини;

10) ставлення до грошей.

Респонденти повинні оцінити ступінь своєї згоди з кожним із тверджень.

За кожною шкалою розраховується середнє арифметичне значення.

Альтернативам приписують такі значення: 4 («так, це так»); 3 («ймовірно, це так»); 2 («наряд чи це так»); 1 («ні, це не так»), тобто обробка за шкалами ведеться наступним чином:

- 1 шкала - чим вищий бал, тим більш оптимістичне уявлення респондента про людей взагалі;

- 2 шкала - чим вищий бал, тим більше виражена орієнтація респондента на обов'язок у порівнянні із задоволенням;

- 3 шкала - чим вищий бал, тим більш значущою представляється респонденту роль дітей в житті людини;

- 4 шкала - чим вищий бал, тим більше виражена у респондента орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя;

- 5 шкала - чим вищий бал, тим менш лояльне ставлення респондента до розлучення;

- 6 шкала - чим вищий бал, тим більше виражена орієнтація на традиційно подане романтичне кохання;

- 7 шкала - чим вищий бал, тим менш значущою уявляється сексуальна сфера у сімейному житті;

- 8 шкала - чим вищий бал, тим більш забороненою уявляється респонденту сексуальна тема;

- 9 шкала - чим вищий бал, тим менш традиційне уявлення респондента про роль жінки;

- 10 шкала - чим вищий бал, тим більш ощадливо ставиться респондент до грошей, чим нижчий - тим легше він вважає за можливе їх витратити [13, 38-39; 3,78-90].

1. Я думаю, що багатьох людей залишають байдужими неприємності оточуючих:

а) так, це вірно

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

2. Більшість людей зайняті тільки собою, і їх мало хвилює, що відбувається навкруги:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

3. Я впевнена, що існують певні моральні принципи, якими потрібно керуватися в будь-яких ситуаціях:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

4. Погані вчинки люди роблять частіше всього не по своїй волі, а по вині обставин:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

5. Щоб людина не робила, головне, щоб вона від цього одержувала задоволення:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

6. Я вважаю, що навіть незнайомі з радістю допомагають один одному, не кажучи вже про близьких людей:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

7. Я думаю, що по можливості потрібно уникати робити те, що тобі неприємно:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

8. Щоб бути щасливим, треба перш за все виконувати свої обов'язки перед іншими людьми:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

9. Єдине, що надає змісту людському життю – це діти:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

10. Я думаю, що подружжя повинне розповідати один одному про все, що їх хвилює:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

11. Сім'я, в якій немає дітей – неповноцінна сім'я:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

12. Я думаю, що в хорошій сім'ї подружжя повинне розділяти хоббі і захоплення один одного:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

13. Чим більше дітей в сім'ї, тим краще:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

14. Бути постійним свідком сварок батьків для дитини значно важче, ніж залишитися з одним із батьків після розлучення:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, незалежно від відносин батьків для дитини краще жити з батьком і матір'ю

15. В хорошій сім'ї подружжя повинне проводити вільний час завжди разом:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) думаю, що вільний час слід проводити порізно

16. Радість, яку дитина доставляє своїм батькам компенсує всього того, чого вони втрачають із-за неї:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, дитина в сім'ї може замінити все

17. Я вважаю, що справжнє кохання буває один раз в житті:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, кохати можна декілька раз у житті

18. Часто люди розлучаються, не використавши всіх можливостей налагодити відносини:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

19. Коли люди кохають один одного, то нічого їх по-справжньому не радує, якщо поруч немає коханої людини:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) врят чи це так
- г) ні, кохання не означає, що ніщо вже інше не радує

20. Я думаю, що взаємна повага і кохання подружжя один до одного часто буває важливішим, ніж сексуальна гармонія між ними:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) врят чи це так
- г) ні, це не так

21. Розлучення, по-моєму, дає людині в кінці кінців відшукати собі такого супутника життя, який йому потрібен:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) врят чи це так
- г) ні, можливість розлучення лише заважає цьому

22. Я, вважаю, що якщо у коханої людини є які-небудь недоліки, то потрібно прагнути виправити їх, а не закривати на них очі:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, якщо кохаєш людину, то любиш і його достоїнства і недоліки.

23. Останнім часом про сексуальні проблеми дуже вже багато говорять:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

24. Я думаю, що доступність розлучення привела до того, що руйнуються багато шлюбів, які могли б бути вдалими, якщо розлучення було б неможливим:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, можливість розлучення допомагає зберегти вдалий шлюб і дає можливість виправити помилку.

25. Я вважаю, що всі сімейні проблеми легко вирішуються, якщо фізична близькість обом приносить справжнє задоволення:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так
- г) ні, це не так

26. Якщо люди люблять один одного, то вони кожную хвилину хочуть провести разом:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так

г) ні, я думаю, що те, що люди люблять один одного, не означає, що вони постійно хочуть бути разом.

27. Я вважаю, що краще, щоб подружжя якомога рідше обговорювали між собою проблеми, пов'язані з фізичною близькістю:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так
- г) ні, це не так

28. Я думаю, що значимість сексуальної гармонії в сімейному житті звичайно перебільшується:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так
- г) ні, це не так

29. Я вважаю, що сімейні відносини залежать тільки від того, як складуються сексуальні відносини подружжя:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так
- г) ні, це не так

30. Секс може бути такою ж темою для розмови між подружжям, як і всяка інша тема:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так
- г) ні, це не так

31. Я думаю, що не потрібно звертатися до спеціаліста з приводу ускладнення в своєму сексуальному житті:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) ні, врят чи це так
- г) ні, це необхідно звертатися

32. Сучасні жінки все рідше відповідають справжньому ідеалу жіночності:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) врят чи це так
- г) ні, це не так

33. Як зараз, так і в майбутньому, всі основні обов'язки жінки будуть пов'язані з домашнім господарством, а чоловіка - з роботою:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) врят чи це так
- г) ні, це не так

34. Для сучасної жінки також володіти діловими якостями важливо, як і для чоловіка:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так
- г) ні, для чоловіка це значно важливіше

35. І жінка, і чоловік повинні мати деяку суму, яку кожен може тратити так, як рахує необхідним:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так
- г) ні, всі розходи потрібно обговорювати разом

36. Професійні успіхи жінок заважають щасливому сімейному життю:

- а) так, це так
- б) можливо, це так
- в) вряд чи це так
- г) ні, це не так

37. Якщо є гроші, то не потрібно роздумувати, купити чи ні річ, яка сподобалась:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

38. Я думаю, що потрібно реєструвати /наприклад записувати/ всі витрати:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, це не так

39. Я думаю, що бюджет сім'ї необхідно запланувати до самих дрібних покупок:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи це так

г) ні, я думаю, що планувати бюджет не потрібно

40. Я вважаю, що необхідність примушує робити збереження, навіть якщо при цьому приходиться собі в чомусь відмовляти:

а) так, це так

б) можливо, це так

в) вряд чи є доцільність робити збереження, якщо ресурсів не вистачає

г) робити збереження потрібно лише в такому випадку, коли для цього не потрібно економити

Ключ до тесту

Всі судження групуються в 10 установочних шкалах і по кожній шкалі рахується середнє арифметичне значення 4-х відповідей; альтернативам приписуються наступні значення: першій – «4», другій – «3»; третій – «2», четвертій – «1».

I – шкала: відношення до людей (позитивність відношення до людей): судження 1, 2, 4, 6. $(-1+2+4+6)$: 4 – чим вищий бал, тим більш оптимістичне уявлення респондента про людей загалом.

II – шкала: альтернатива між почуттям обов'язку і задоволенням: судження 3, 5, 7, 8; $(3-5-7+8)$: 4 – чим більший бал, тим більш виражена орієнтація респондента на обов'язок порівняно із задоволенням.

III – шкала: відношення до дітей (значення дітей в житті людини): судження 9, 11, 13, 16; $(9+11+13-16)$: 4 – чим вищий бал, тим більш значимою представляється респонденту роль дітей в житті людини.

IV шкала: орієнтація на переважно спільну або ж переважно роздільну діяльність, автономність подружжя або ж залежність подружжя один від одного: судження 10, 12, 15, 35; $(10+12+15 - 35)$: 4 – чим вищий бал, тим більш

виражена у респондента орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя.

V шкала: відношення до розлучення: судження:14, 18, 21, 24; (-14+18-21+24): 4 – чим вищий бал, тим менш лояльно відношення респондента до розлучення.

VI шкала: відношення до любові романтичного типу: судження 17, 19, 22, 26; (17+19+22+26): 4 – чим вищий бал, тим більш виражена орієнтація на традиційно уявлену романтичну любов.

VII шкала: оцінка значення сексуальної сфери в сімейному житті: судження №20, 25, 28, 29; (20-25+28-29): 4 – чим вищий бал, тим менш значимою представляється сексуальна сфера в сімейному житті.

VIII шкала: відношення до забороненості сексу: судження 23, 27, 30,31; (23+27-30+31): 4 – чим вищий бал, тим більш забороненою представляється респонденту сексуальна тема.

IX шкала: відношення до патріархального або егалітарного створення сім'ї (орієнтація на традиційні уявлення): судження 32, 33, 34, 36; (-32-33+34-36): 4 - чим вищий бал, тим менш традиційне уявлення респондента про роль жінки.

X шкала: відношення до грошей (легкість витрат – бережливість); судження 37,38,40; (-37+38-39+40): 4 – чим більш вищий бал, тим більш

бережливе відношення респондента до грошей, чим менший бал – тим легше він рахує можливість їх витратити.

ДОДАТОК Г

«Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД)

(О. Волкова, Г. Трапезникова)

«Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД) (О. Волкова, Г. Трапезникова), мета якої - дослідження уявлення опитуваних про сімейні цінності, рольові очікування і домагання [13, 34-35; 40, 209-213].

Опитувальник представлений у двох формах (чоловічій і жіночій), містить 36 питань-тверджень, які діагностований повинен оцінити за наступною шкалою:

- «Цілком згоден/згодна» оцінюється у 3 бали.
- «Загалом це правильно» – 2 бали.
- «Це не зовсім так» – 1 бал.
- «Це неправильно» – 0 балів.

Методика дозволяє визначити:

1. Уявлення чоловіка й дружини про значущість в сімейному житті сексуальних відносин, особистісної спільності чоловіка й дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного із члена подружжя, господарсько-побутового обслуговування, моральної й емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнерів.

Ці показники, відбиваючи основні функції сім'ї, входять до шкали сімейних цінностей (ШСЦ).

2. Уявлення чоловіка й жінки про бажаний розподіл ролей між дружиною при реалізації сімейних функцій, об'єднані шкалою рольових очікувань і домагань (ШРОП).

Результати зводяться до семи основних шкал:

- шкала значимості сексуальних стосунків у шлюбі;
- шкала, що відбиває установку чоловіка (дружини) на ідентифікацію зі шлюбним партнером: очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, способів проведення вільного часу;
- шкала, що вимірює установку на реалізацію господарсько-побутових– функцій сім'ї (ця шкала, як і наступні, має два підшкали "рольові очікування" та "рольові домагання");
- шкала, що дозволяє визначити особливості ставлення чоловіка або жінки до батьківських обов'язків;
- шкала, що відображає установку чоловіка (жінки) на значимість зовнішньої– соціальної активності (професійної, суспільної) для стабільності шлюбно- сімейних відносин;
- шкала, що відображає установку чоловіка (жінки) на значимість емоційно- психотерапевтичної функції шлюбу;
- шкала, що відображає установку чоловіка (жінки) на значимість зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди-

Підсумкові бали інших показників обчислюють як напівсуму балів за підшкалами “Рольові очікування” і “Рольові домагання” (табл.. Г.1).

РАч – рольова адекватність чоловіка.

РАд – рольова адекватність дружини.

Дч и Дд – оцінка рольових домагань чоловіка і дружини відповідно.

Оч и Од – оцінка рольових очікувань чоловіка і дружини відповідно

Порядок роботи. Подружжю пропонується самостійно ознайомитися з набором тверджень, що відповідають їхній статі. Час на виконання – 20–25 хвилин.

Інструкція. «Шановний(а) пане (пані)! На запропонованому Вам бланку наведені різні твердження про шлюб, сім'ю, стосунки чоловіка і дружини. Вам потрібно вибрати один з варіантів відповіді: «Цілком згодний», «Загалом це правильно», «Це не зовсім так», «Це неправильно». Уважно читаючи кожне твердження, позначте обраний Вами варіант у правій частині бланку».

Бланк опитування для чоловіків

1. Настрій і самопочуття людини залежать від задоволення її сексуальних потреб
2. Щастя в шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя
3. Сексуальні відносини – головне у відносинах чоловіка й дружини
4. Головне у шлюбі, щоб чоловік і дружина мали багато спільних інтересів
5. Дружина – це друг, що поділяє мої інтереси, думки, захоплення
6. Дружина – це насамперед друг, з яким можна поговорити про свої справи
7. Найголовніша турбота дружини – годувати і доглядати всіх у сім'ї
8. Жінка багато чого втрачає в моїх очах, якщо вона погана господиня
9. Жінка може пишатися собою, якщо вона хороша господиня
10. Я хотів би, щоб моя дружина любила дітей і була гарною матір'ю
11. Жінка, яка вважає за обтяжливе бути матір'ю, є неповноцінною
12. Для мене головне в жінці, щоб вона була доброю матір'ю моїм дітям

13. Мені подобаються ділові й енергійні жінки
14. Я дуже ціную жінок, які захоплені своєю справою й знають її досконало
15. Для мене дуже важливо, як оцінюють на роботі ділові й професійні якості моєї дружини
16. Дружина повинна насамперед створювати і підтримувати теплу, довірчу атмосферу в сім'ї
17. Для мене головне, щоб моя дружина добре розуміла мене і сприймала таким, який я є
18. Дружина – це насамперед друг, який уважно і турботливо ставиться до моїх переживань, настрою, стану
19. Мені дуже подобається, коли моя дружина красиво і модно вдягнена
20. Я дуже ціную жінок, що вміють красиво вдягатися
21. Жінка має виглядати так, щоб на неї звертали увагу
22. Я завжди знаю, що потрібно купити для моєї сім'ї
23. Я люблю господарювати
24. Я можу робити ремонт квартири, лагодити побутову техніку
25. Діти люблять грати зі мною, охоче спілкуються
26. Я дуже люблю дітей і вмію з ними займатися
27. Я брав би активну участь у вихованні своєї дитини, навіть якби ми з дружиною вирішили розлучитися
28. Я прагну посісти гідне місце в житті
29. Я хочу стати гарним фахівцем
30. Я пишаюся, коли мені доручають важку і відповідальну роботу

31. Близькі і друзі часто звертаються до мене за порадою, з проханням допомогти і підтримати

32. Оточуючі часто звертаються до мене зі своїми бідами

33. Я завжди щиро та із співчуттям втішаю й опікую людей, які цього потребують

34. Мій настрій багато в чому залежить від того, як я виглядаю

35. Я намагаюся вдягати те, що мені личить

36. Я прискіпливо ставлюсь до крою костюма, фасону сорочок, кольору краватки

Бланк опитування для жінок

1. Настрій і самопочуття людини залежать від задоволення її сексуальних потреб

2. Щастя в шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя

3. Сексуальні стосунки – головне у відносинах чоловіка й дружини

4. Головне у шлюбі, щоб чоловік і дружина мали багато спільних інтересів

5. Чоловік – це друг, що поділяє мої інтереси, думки, захоплення

6. Чоловік – це насамперед друг, з яким можна поговорити про свої справи

7. Найголовніша турбота чоловіка – забезпечити матеріальний добробут і побутовий комфорт сім'ї

8. Чоловік має виконувати хатню роботу нарівні із дружиною

9. Чоловік повинен уміти обслуговувати себе, а не чекати, що дружина візьме на себе всі турботи про нього

10. Чоловік повинен займатися дітьми не менше, чим дружина

11. Я хотіла б, щоб мій чоловік любив дітей
12. Про чоловіка я роблю висновок, зважаючи на те, добрий чи поганий він батько
13. Мені подобаються енергійні, ділові чоловіки
14. Я дуже ціную чоловіків, які серйозно захоплені своєю справою
15. Для мене дуже важливо, як оцінюють на роботі ділові й професійні якості мого чоловіка
16. Чоловік повинен уміти створювати в сім'ї теплу, довірчу атмосферу
17. Для мене головне, щоб мій чоловік добре розумів мене і сприймав такою, яка я є
18. Чоловік – це насамперед друг, що уважно й турботливо ставиться до моїх переживань, настрою, стану
19. Мені подобається, коли мій чоловік красиво й модно вдягнений
20. Мені подобаються статні, високі на зріст чоловіки
21. Чоловік повинен виглядати так, щоб на нього було приємно подивитися
22. Найважливіша турбота жінки – щоб у сім'ї всі були доглянуті
23. Я завжди знаю, що потрібно купити для моєї сім'ї
24. Я збираю корисні поради господарці: як чистити, прати, готувати їжу і т. д.
25. Головну роль у вихованні дитини завжди відіграє мати
26. Я не боюся труднощів, пов'язаних з народженням і вихованням дитини
27. Я люблю дітей та із задоволенням займаюся ними
28. Я прагну посісти гідне місце в житті

29. Я хочу стати гарним фахівцем
30. Я пишаюся, коли мені доручають важку й відповідальну роботу
31. Близькі друзі часто звертаються до мене за порадою, з проханням допомогти й підтримати
32. Оточуючі часто звертаються до мене із своїми бідами
33. Я завжди щиро та із співчуттям втішаю й опікую людей, які цього потребують
34. Мій настрій багато в чому залежить від того, як я виглядаю
35. Я люблю красиво одягатись, носити прикраси, користуватись косметикою
36. Я надаю великого значення своєму зовнішньому вигляду

Таблиця Г.1

Рольова адекватність подружньої пари

Сімейна цінність	Рольові установки		РАч	Рольові установки		РАд
	Дд	Оч	Дд – Оч	Дч	Од	Дч – Од
Господарсько-побутова						
Батьківськовиховна						
Інтимно-сексуальна						
Соціальна активність						
Емоційно-психотерапевтична						

Продовження таблиці Г.1

Зовнішня привабливість						
			$\Sigma =$			$\Sigma =$

ДОДАТОК Д

Тест-опитувальник задоволеності шлюбом

(В.В. Столін, Т.Л. Романова, Г.П. Бутенко)

Методика призначена для експрес-діагностики міри задоволеності – незадоволеності, а також узгодження - неузгодження задоволеності шлюбом у конкретній подружній парі [60, 248-249]

Опитувальник є одновимірною шкалою, що складається з 24 тверджень, що відносяться до різних сфер: сприйняття себе і партнера, думки, оцінки, установки тощо.

Кожному твердженню відповідають три варіанти відповіді:

- а) вірно,
- б) важко сказати,
- в) невірно.

Текст опитувальника

1. Коли люди живуть так близько, як це відбувається в сімейному житті, вони неминуче втрачають взаєморозуміння і гостроту сприймання іншої людини:

- а) вірно
- б) невірно
- в) невпевнений

2. Ваші сімейні відносини приносять вам:

- а) швидше занепокоєння і страждання

б) важко відповісти

в) швидше радість і задоволення

3. Рідні і друзі оцінюють ваш шлюб:

а) як щасливий

б) щось середнє

в) як нещасливий

4. Якщо б ви могли, то:

а) ви багато чого б змінили в характері дружини /чоловіка/

б) важко сказати

в) ви не стали б нічого змінювати

5. Одна із проблем сучасного шлюбу в тому, що все „приїдається”, в тому числі і сексуальні відносини:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

6. Коли ви порівнюєте ваше життя з сімейним життям ваших друзів і знайомих, вам здається:

а) що ви нещасніший від інших

б) важко сказати

в) що ви щасливіший за інших

7. Життя без сім'ї, близької людини – дуже дорога ціна за повну самостійність:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

8. Ви рахуєте, що без вас життя вашої дружини (чоловіка) було б неповноцінним:

а) так, рахую

б) важко сказати

в) ні, не рахую

9. Більшість людей в якійсь мірі обманюються в своїх сподіваннях відносно шлюбу:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

10. Тільки більшість різних обставин заважають подумати вам про розлучення:

а) вірно

б) не можу сказати

в) невірно

11. Якщо б повернувся час, коли ви вступали в шлюб, то вашим чоловіком (жінкою) міг би стати:

а) хто завгодно, тільки не теперішній чоловік (жінка)

б) важко сказати

в) можливо, що саме теперішній чоловік (жінка)

12. Ви гордитесь, що саме така людина, як ваш чоловік (жінка) поруч з вами:

- а) вірно
- б) важко сказати
- в) невірно

13. На жаль, недоліки вашого чоловіка (жінки), часто переважають його достоїнства:

- а) вірно
- б) важко сказати
- в) невірно

14. Основна перешкода для щасливого сімейного життя заключається:

- а) швидше всього в характері вашого чоловіка (жінки)
- б) важко сказати
- в) швидше в вас самих

15. Почуття, з якими ви вступали в шлюб:

- а) посилились
- б) важко сказати
- в) послабли

16. Шлюб притуплює творчі можливості людини:

- а) вірно
- б) важко сказати
- в) невірно

17. Можна сказати, що ваш чоловік (дружина) має такі достоїнства, які компенсують його недоліки:

- а) згоден

б) щось середнє

в) ні, не згоден

18. На жаль, в вашому шлюбі не все благополучно з емоційною підтримкою один одного:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

19. Вам здається, що ваш чоловік (дружина) часто робить дурниці, говорить невпопад, недоречно шуткує:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

20. Життя в сім'ї, як вам здається, не залежить від вашої волі:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

21. Ваші сімейні відносини не внесли в життя того порядку і організованості, яких ви чекали:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

22. Неправі ті, хто рахує, що саме в сім'ях людина менше всього може розраховувати на повагу:

а) згоден

б) важко сказати

в) незгоден

23. Як правило, присутність вашого чоловіка (жінки) приносить вам радість:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

24. Чесно кажучи, в вашому сімейному житті нема й не було ні одного світлого моменту:

а) вірно

б) важко сказати

в) невірно

Ключ

1в, 2в, 3а, 4в, 5в, 6в, 7а, 8а, 9в, 10в, 11в, 12а, 13в, 14в, 15а, 16в, 17а, 18в, 19в, 20в, 21в, 22а, 23а, 24в.

Обробка результатів: якщо обраний варіант відповіді (а, б або в) співпадає з приведеними в ключі, то нараховується 2 бали; якщо проміжний (б) - то 1 бал; за відповідь, не співпадаючу з приведеними, - 0 балів.

Далі підраховується сумарний бал по всіх відповідях.

Як стандартизована методика вона має норми:

- 0-16 балів - абсолютно несприятливий шлюб;

- 17-22 бали - неблагополучний шлюб;

- 23-26 балів - швидше неблагополучний шлюб;

- 27-28 балів - перехідна форма шлюб;

- 29-32 бали - швидше благополучний шлюб;
- 33-38 балів - благополучний шлюб;
- 39-48 балів - абсолютно благополучний шлюб.

ДОДАТОК Е**Техніка «Ваша улюблена казка як сценарій вашого життя»**

Техніка «Ваша улюблена казка як сценарій вашого життя» розроблена психологом Рагуліною А.Ю., має різні модифікації і представлена однією з модифікацій [64].

Анкета 1

Назва _____

Початок _____

Кульмінація _____

Закінчення _____

Анкета для аналізу казки

1. Назва казки _____
2. Де відбувається дія казки? У чарівній країні, в реальному світі?

3. Хто головний герой – людина, тварина, символ? Якою силою або умінням він наділений? _____

4. Перерахуйте інших персонажів казки _____

5. Злі чари, чаклунство, чаклуни (перерахуйте, якщо є) _____

6. Чи є мета у героя казки, якщо є, то яка?

7. Чи є завдання, які потрібно виконати герою? Якщо є, то які? _____

8. Щоб виконати завдання герой повинен (драйвера) _____

9. Які перешкоди долає герой на шляху до мети? _____

10. Хто чи що допомагає йому виконати завдання чи подолати перешкоди? (ресурси) _____

11. Хто його друзі? _____

12. Хто його вороги? _____

13. Які є чари, чарівні предмети, чарівна сила? _____

14. Які відчуття переживає герой протягом казки? _____

15. Позначте сильні почуття _____

16. Чи досяг герой своєї мети? Чи можна було досягти мети по-іншому? Якщо так, то як? _____

17. Пофантазуйте: як склалося життя вашого героя після закінчення казки через 5 років? _____

18. ...через 10 років? _____

Дякую за участь!